Chatura Chandrahasam

A Drama in Five Acts.

BY

Chilakamarty Lakshmi Narasimham

AUTHOR OF

Prasannayadavamu, Soundaryatilaka and

Karpuramanjary .etc. etc.

3000 COPIES

Mattai Subba Row

ıblisher and General Merchant,

Rajahmundry.

1922.

 —— Price 0-8-0

శ్రీ

చతురచంద్రహాసము.

అయిదంకముల నాటకము.

ఇది

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారిచే

రచియింపఁబడి.

ఈ నాటకమున వచ్చు పాత్రలు.

హేమవర్మ — కుంతలదేశపు రాజు

భాగురాయణుడు — కుంతలదేశపు మంత్రి — (ఇతనికే దుష్టబుద్ధి యని పేరు)

ఉగ్రసేనుడు — కుంతలదేశపు సేనాని

జయంతుడు — మాళవదేశపు రాజుచే బాధబడిన బ్రాహ్మణుడు

సుమంతుడు — పుళిందదేశపు మంత్రి

మదనుడు — భాగురాయణుని కొడుకు

ఇంద్రదత్తుడు — పుళిందదేశాధిపతి

చంద్రహాసుడు — పుళిందాధిపునకు పెంపుడుపుత్రుడు — ప్రధాననాయకుడు

మండనుడు } భాగురాయణుని సేవకులు
శౌనకుడు }

చారాయణుడు — చంద్రహాసుని కంచుకి

భీముడు } కుంతలపురములోని కాళికాలయరక్షకులు
ఘోరవృకుడు }

గాలవుడు — కుంతలేశ్వరుని పురోహితుడు

స్త్రీలు.

విషయ — భాగురాయణుని కూతురు — కథానాయిక

కాంచనమాల — విషయ చెలికత్తె

ఇంకను కంచుకి, సేవకులు, పౌరులు మున్నగువారు వచ్చెదరు.

చతురచంద్రహాసము.

నాంది.

మ. కనులం జూడక యున్న సెవ్వని శుభాకారంబు, సెవ్వాని చే
తన కేలన్ స్పృశియింపకున్న, వినకున్న న్వీనులం బోల్చి సె
వ్వని కంఠధ్వని, విశ్వముం గన నవిగ్రాహ్యం బెందు నున్న వాఁ
డని తోఁచున్నది, దానినెం దొరకఁడేఁ దానేల్పు మామ్మౌళితన్.

వెండియు,

తే. గీ. విబుధకోటికి ప్రశ్నయు విషయ మగుచు
నమిత మోహాలతా చంద్రహాస మగుచు
భువన నిర్మితి నిర్దిష్ట బుద్ధి యగుచుఁ
గాంచు నా పరవస్తువు గాచుమిమ్ము. 2

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు ప్రవేశించి సభకంకఁ జూచి)

సూత్ర—

మ. కలనే ప్రశ్నము, శాస్త్రమే నకేము, విజ్ఞానంబె కార్యంబు గా,
వల దజ్ఞానవిరోధి మండలము చేకం దాఁకె తూలించి ని
శ్చల ధర్మంబులు ధాత్రినిల్పు కవితాసామ్రాజ్య పట్టాభిషి
క్తుల, విద్వన్నృపులం దృణీకృతసుకాశ్రేణీంద్రులం గొల్చెదన్. 2

(అని పుష్పాంజలిఁ జల్లి, తెరకంకఁ జూచి)

సూత్ర—మారిషా! నీవొకసారి యిటు రమ్ము.

పారిపార్శ్వకుఁడు—(ప్రవేశించి) బావా! నా కిప్పుడేమి నియోగము?

సూత్ర—ఏమి నియోగ మని యడుగుచున్నావా? ఈరాత్రి మన విహారంగస్థలమున నొక రూపకప్రయోగముఁ జేయఁ దలఁచినమాట మఱచితివా?

పారి—మఱవలేదు. రంగస్థలమున నంతయు సిద్ధముగ నున్నది. కాని బావా! నీ వాగ్రహింపకుందువేని చిరకాలమునుండి నా మనంబును పీడించుచున్న యొక సంశయమును నిన్నడిగి తీర్చుకొనవలయు నని యున్నది.

సూత్ర—ఓ భీరుఁడా! ఆగ్రహముతోఁ బని యేమి? సంశయ మెఱిఁగింపుము.

పారి — ఇదిగో వినుము. మనము వేడుక దీర్చుకొనుట, ధనమార్జించుట యను రెండునుఁ దక్క యీనాటకములవలన నేమి ప్రయోజన మున్నది?

సూత్ర — (నవ్వి) ఓ వివేకధురంధరుఁడా! నాటకములవలన మనవంటి విలాసవంతులకు వేడుక దీరుటయే ప్రధానప్రయోజన మైనను, దీనికంటె వేయిమడుంగు లుత్కృష్ట మైన ప్రయోజనము మఱియొకటి కలదు. అది యే దనిన, లోకులకు ధర్మముల నుపదేశించుటయే.

పారి — ప్రాచీనకవినిర్మితము లగు కావ్యపురాణేతిహాసములఁ జదువుకొన్న నీతులు ధర్మములు, లోకులకు సుబోధములు గావా?

సూత్రి — కావు. ఏమనిన,

తే. గీ. అతివినోదమిశ్రితములై నప్పుడె గాక
మదికి నెక్కవు వట్టి ధర్మములు ప్రజకుఁ
దేనె బూసిన మ్రింగింప నౌను గాదె
చేదుమందుల నేనియు స్వాదులట్లు.

మఱియు శ్రవ్యకావ్యములకు దృశ్యప్రబంధములకుఁ గలభేద మించుక చెప్పెద. వినుము.

మ. శ్రీకర్ణానంద మొసఁగు శ్రోతలకు సారంబైన గానంబు, న
ర్తృవి నిర్మించు మహాప్రబంధము లలంకారప్రపూర్ణంబులై
చెవికిన్, మన్మదికిం, బ్రియంబులగు; దాసిన్ దృశ్యకావ్యంబు నే
త్రములకున్, జీవులకున్, మనంబునకు, నానందంబు గల్పించెడిన్. 5

దృశ్యప్రబంధంబులందుఁ దక్క నే కావ్యములందుఁ గనఁబడని విశేషము మఱియొకటి కలదు. అది యే దనిన,

మ. ఇల నేదేశము నందో, యేనగరినో, యేనాఁడో జరిగిన ట్టి
కల చారిత్రము నేఁటి కేయి మన యీరంగస్థలంబందుఁ గ
న్నులకుం గట్టినట్లు బ్రత్యక్ష మగు చుండును గావున సత్కథా
సలితార్థంబులు ముద్రితంబు లగు నెవ్వారికిఁ జిత్తంబులన్. 6

పారి — బావా! యుక్తాయుక్తము లగు నీవచనములచే నాసంశయము తీఱినది. "ఏకక్రియాద్వ్యర్థకరీ" యనునట్లు నాటకప్రయోగము నటులకు వినోదప్రద మగుటయే గాక, జనులకు ధర్మమార్గప్రదర్శక మై యుండును. ఇంకఁ బ్రస్తుతము విచారింతము. మనము ప్రయోగింపఁబోవు రూపకము పే రేమి? తద్గ్రంథకర్త నామధేయ మేమి?

సూత్రి — మారిషా! కృష్ణామండలాంతర్గత వీరవాసరగ్రామనివాసుఁడు, శ్రీమదాంధ్రమండల మండనాయమాన రాజమహేంద్రవరనగర నివాసి, రఘురామదాసవిశేషశాఖా

వైదికబ్రాహ్మణుఁడు, ఋగ్వేది, యాశ్వలాయనసూత్రుఁడు, కాశ్యపగోత్రుఁడు, చిలకమర్తికులజుండు, పేరయార్యపౌత్రుండు, నర్సమసాధ్వికి వెంకన్నశర్మకుఁ బుత్రుండు, పురాణపండ భద్రయార్యదౌహిత్రుండు, మల్లయమనీషిశిఖామణి మేనల్లుండు, సకల విద్వజ్జన విధేయుండు నగు లక్ష్మీనృసింహభట్టారకునిచే నభినవముగా విరచింపఁబడిన చతురచంద్రహాసనాటకమును బ్రయోగింపఁ దలఁచుకొన్నారము.

పారి—ఓహో! ప్రచండయాదవము, ప్రసన్నయాదవము, మొదలగు బహునాటకంబుల రచియించిన కవి కాఁడా యాతఁడు?

సూత్ర—అవును వాఁడే.

పారి—అయ్యా! పుంభావసరస్వతు లని చెప్పఁదగిన కాళిదాస, భవభూతి ప్రముఖ ప్రాచీన విద్వత్కవీంద్రులు రచియించిన రసవంతము లగు మహానాటకము లీనాఁటి యాంధ్రకవులచే నాంధ్రీకరింపఁబడి యుండఁగా, వానియం దేదే నొక్కటి ప్రయోగింపక మీ రీకవి నిర్మితమైన యభినవరూపకమునే యాడఁదలఁచుటకుఁ గారణ మేమి?

సూత్ర—మారిషా! నీ ప్రశ్నమున కుత్తరము లేకపోలేదు.

తే. గీ. కాళిదాసాది గీర్వాణకవులు దృశ్య
కావ్యములఁ దొల్లి స్వకపోలకల్పితముగ
నల్లి రేకాని యనువాద మనుసరించి
వారు భాషాంతరమ్ములు సలిపిరయ్య. 1

పారి—ఆమహాకవులట్లే యీనాఁటి కవులును స్వకపోలకల్పితముగ దృశ్యప్రబంధములు నిర్మించియున్నారనియా నీ వనుచున్నావు? వాడిపూవునకుఁ గన్నెపూవునకు భేదముండదా? ఈనాఁటివా రెట్లో యవస్థలఁబడి గ్రంథముల వ్రాసి రనుము. సనాతనకవికృతులయందలి సందర్భశుద్ధి, కల్పనాచమత్కృతి, శబ్దసౌష్ఠవము మున్నగు నుత్తమగుణము లధునాతనప్రబంధముల నుండునా?

సూత్ర—ఉండవచ్చు, మానవచ్చు, దాని కేమి. ప్రస్తుత మీవిషయము సిద్ధాంతీకరించుటకు తేవనియు నొప్పుకొందును. అయినను లోకమున కీర్తిగ్రంథములుంగూడ నుండవలయు, ఎట్లన్న:

తే. గీ. అధిక మతిమంతు లాకృతు లధిగమింత్రు
అల్పమేధావు లీకృతు లాదరింత్రు

అంటుమామిళ్ళు ధనవంతు లారగింప
జీడిమామిళ్లు పేద భక్షించుఁగాదె. 3

పారి— సరే. నీ వాదము నే నొప్పుకొంటి. అప్రస్తుతవిషయాసముద్రంబునం బడి మన మిఁకపురముం గొట్టుకొనిపోవుచుఁ బ్రకృతమును విడుచుచున్నాము. చతురచంద్రహాస రూపకమువలన లోకమునకు వెల్లడి యగునీతులు ధర్మములు వినఁగోరుచున్నాఁడను.

సూత్ర— ఈకథార్ణవమునం దట్టినీతిరత్నము లనేకములు గలవు. చూడు.

శా. స్వామిద్రోహము లోఁ దలంచుకొని యీర్ష్యాదుర్గ్రహావిష్టుఁడై,
నేమంగ బేమియులేక కోరికలకు, న్నింద్యక్రియారంభుఁడై
వ్యామోహంబున సాధులం జెఱుపగా యత్నించు క్రూరుం, డెదన్
బాము ల్వొందుచు దుష్టబుద్ధి పగిది న్నాశంబు నొందుం దుదన్. 9

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇతి ప్రస్తావన.

చతురచంద్రహాసము

ప్రథమాంకము.

కుంతలపురము — మంత్రిమందిరము.

[అప్పుడు మంత్రి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

మంత్రి—(తనలో) రాజోపజీవులలో మంత్రియే సర్వోత్కృష్టుఁడు. ఏలయన-

తే. గీ. మకుట మూడల నిడఁడన్న మాటె కాని
కనకసింహాసనము నెక్కఁ డనుటె కాని
సచివుఁడే యేలుచుండును క్ష్మాతలంబు
రాజు గుడిలోని మూల విరాట్టువోలు. 1

మఱి మంత్రులో, యర్చకులట్లు కోట లనియెడి కోవెలలందు నరదేవులను మంత్రతంత్ర బలంబుల బంధించి, కాలోచితముగఁ గార్యనివేదనము చేయుచు, నిత్యోత్సవంబులు, సర్వోపభోగంబులు, కైంకర్యంబులు యథాసమయముగ నెఱపుచుఁ దత్ప్రసాదంబులు స్వీకరించి, సకలైశ్వర్యంబులు వానితో సమానముగఁ దారు ననుభవించుచుందురు. ఇట్లు భావించుటకుఁ గారణ మేమన, రాజు.

తే. గీ. సోగకన్దోయి గల్గియుఁ జూడలేడు
చెవిడ వీనులు గల్గియు విన్నఁగ లేడు
చేతులుండియు నొకపని చేయలేడు
పలుక నేర్చియు స్వేచ్ఛమై పలుకలేడు. 2

వెండియు, నాత్మగౌరవగోపనంబు నెపంబున,

చ. ధరణివిభుండు భూప్రజకు దర్శనమేయిడఁ జాలకింపఁడే
మెఱి, నిజకార్యనిశ్చయము మోపు నమాత్యుని మీఁద, మంత్రియే
నరపతికన్ను, వాఁడె జననాథునకుం జెవి, వాఁడె ధారుణీ
శ్వరుని భుజంబు, వాఁడె క్షితిపాలు శిరస్సు, మనస్సు నాతఁడే. 3

ఇంత మహాధికారము చేతనున్న దని యమాత్యుఁడు సైతము గర్వింపవలసినపని లేదు. ఏలయన, సేవకుఁ డెప్పటికిని సేవకుఁడే. నృపాల మేఘంబులు కరుణాపాంగ విలోకన వర్షంబు లెప్పుడు కురియ నప్పుడె మంత్రుల యధికారసస్యంబు జీవనరహితమై మాడి పోవు. వేయేల,

తే. గీ. సిరులఁ దుల తూఁగుచుండియు సేవకుండు
నృపుని చిట్టల్కకగ్గమై నిలుచు గానిఁ
జెడును బూవులఁ గాయలఁ జెలఁగుచుండి
పిడుగుపాటున దగ్ధమౌ వృక్షమట్లు. 4

పూర్వపుణ్యవశమున నే నింతవఱకు రాజానుగ్రహంబునకుఁ బాత్రుఁడనై నా శాసనంబె యాతని శాసనంబుగ, నామాట వాని మాటగ, మెలంగుచుంటి. ఎట్లు మెలఁగినను నేను సేవకుఁడనే గదా! ఆనృపుని కనుసన్నల మెలఁగఁదలసినవాఁడనే గదా! వాని గీచినగీటు దాటఁగూడనివాఁడనే కదా! హా! యెంతకష్టము. నిరంకుశ చింతశాసనుండనై, యత్యంతిత ప్రజ్ఞానిలయుండనై, భార్గవాంగిరస నీతికోవిదుండనై, నిరుపమాన మనీషా బలసంపన్నుండనై, దిగంతవిశ్రాంతకీర్తినైన నేను చపలుండు, దుర్విదగ్ధుండు నగు నీరాజున కనుజీవుఁడనై బ్రతుకవలసివచ్చెఁ గదా. దీని కేమి? ఇంతకన్నను విశేష మనోవేదనకుం గారణము వేఱొండు గలదు.

మ. జనపాలాగ్రణి దివ్యనంబుఁ గదియంగా సామంత భూపాలకుల్
ధనముల్ కాన్కలు కప్పము ల్గొనుచు రాఁ దత్సన్నిధి న్నేభయం
బునఁ జేదోయి మొగిడ్చి పేదలగు చూపు ల్చూచుచున్నిల్తుఁ గొ
ల్వున, నానైచ్యమె చాలు నాదు హృదయంబు న్గాల్పఁ జిచ్చుంబలెన్. 5

కావున నిప్పటియట్లు పేరునకు మాత్రమె కాక సర్వవిధంబులఁ బ్రయత్నించి యీకుంతల దేశంబునకు నేను నిక్కమగు రాజుం గావలయు.

ఆ. వె. నా మనోరథంబు నవరత్న మకుటంబు
నా చిరాభిలాష రాచటీకము
నాదు గమ్యభూమి నరనాయకునిగద్దె
నాకు మోక్షపదము లోకజయము.

మ. అతఁడే ధన్యుఁ డతండె పూరుషుఁడు పుణ్యాత్ముం డతండే యనం
జెలి నెవ్వాఁడు కిరీటము న్దలపై, సింహాసనం బెక్కి, త
చ్చతురంభోనిధి మేఖలావలయిత క్ష్మామండలీపాలనా
కులభాగ్యస్ఫురితుఁడై ప్రఫుల్లోజ్జ్వల హర్షాంభోధి నోలాడునో.

అంత యదృష్టము నాకు లభించునే ? నాకుటుంబము కుంతలరాజకుటుంబ మగునే ? వందులు కైవారములు సేయ, మాగధులు వంశకీర్తనలు సలుప, వైతాళికులు కాల్యకృత్యములు విజ్ఞాపింప, ప్రగ్గడలు రాజకార్యములు నివేదింప, రాయబారులు వినయమున సందేశము లెఱిఁగింప, శ్రీమంతు లగుసామంతులు పాదాక్రాంతులై కొలువ, వేత్రహస్తులు సాహోనినాదములతోఁ బరాకులు తెలుప, రెండవ యాఖండలుండునుంబోలె పసిండిగద్దియ నెక్కి నిండుకొలువుండు భాగ్యము నాకుఁగాని నాకుమారుఁ డగుమదనునకుఁగాని పట్టునే ? ఏల పట్టక యుండును ? కార్యములు ప్రయత్నసాధ్యములు.

తే. గీ. పురుషకారంబె చెలి ఫలంబులకు నెల్ల
పురుషకారంబె సిద్ధికి మొదటిమెట్టు
పురుషకారంబె దైవంబు భూతలమునఁ
బురుషకారంబె కల్పించుఁ బూర్ణజయము. 8

పురుషకారంబునందు దృఢవిశ్వాసముఁ గలవాఁడనగుటచేఁ గాదె పదునాలుగేండ్లక్రిందట జ్యోతిషులు దిక్కుమాలిన యొక చక్కని కుఱ్ఱనిఁ గాంచి యతఁడు చక్రవర్తిలక్షణలక్షితుఁ డనియుఁ, దప్పక కుంతలంబున కధీశ్వరుఁ డగుననియుఁ జెప్ప నే నది సహింపక నామార్గంబు నిష్కంటకము గావింపఁ దలంచి వధహంతకులఁ బిలిచి యా బుడుతనికి నాఁటిరాత్రియే యమలోకవాససౌఖ్య మిప్పించితిని. నాఁటంగోలె నే నీవ్యవసాయంబునఁ దగిలియుంటి. అదను నిమిత్తము వేచియుంటి. ఇంకఁ బ్రతీక్షించినఁ గార్యము లేదు. రాజ్యమెట్లయిన గ్రహింపవలయు. ఏమి యుపాయము ?

ఉ. చంపుదునా నృపాలకునిఁ ? జంపితినా ప్రజ సైపదీపనిన్
జంపకయున్న రాజ్యరమ నా వశవర్తిని యౌట యెట్లు ? ఆఁ!
చంపకగంధి యున్నయది చంపకనామక రాజపుత్రి. నే
పెంపెసలార నయ్యువిదఁ బెండిలి సేయుదు నాదుపట్టికిన్. 9

రాజునకుఁ బుత్రసంతానము లేమింజేసి యాభూపాలుని పరోక్షమున నాపుత్రుఁడు కుంతలంబునకు రాజగును. కాని, రాజు చంపకను నా కుమారున కిచ్చి వివాహము సేయునా ? దానికిం దగిన యుక్తులు నే పన్నఁజాలనా ? జయంత సదృశుఁ డగు నా కుమారునికన్న మంచి యల్లుఁ డీరాజునకు లభించునా ?

[అప్పుడు కంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

కంచు—దేవా ! మాళవేంద్రుని పురోహితుఁ డగుజయంతుఁడు మీ దర్శనమును గోరుచున్నాఁడు.

మంత్రి—తత్క్షణము ప్రవేశపెట్టుము.

[అంతట జయంతుఁ డనుబ్రాహ్మణుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

జయం—జయతు జయతు మహామంత్రి.

మంత్రి—అనూచానున కభివాదము చేయుచున్నాఁడను.

జయం—మనోరథము సిద్ధించుఁగాక!

మంత్రి—దేవా! మీ పాదధూళిచే నాగృహమును పావనము చేయించినకార్య విశేషము వినఁగోరుచున్నాఁడను.

జయం—అమాత్యశేఖరా! అవధారు. మాళవేంద్రునకు వసంత, నలకూబర సమానసుందరుఁ డగునందనుఁడు కలఁడు. అతఁ డిప్పుడు సంప్రాప్తయౌవనుఁ డగుటం జేసి జనకుఁడు వాని గృహస్థాశ్రమంబునఁ బ్రవేశపెట్టుందలంచి యనుపమరూపలావణ్య ధన్య లగుకన్యలనిమిత్తము వెదకి యుండుసుం గావున, మీరాజునకు భువనమోహినియగు చంపక యనుకూఁతురు కలదని విని యామెం దనకుమారుని కిప్పింపు మని నిన్ను వేఁడ నన్నుం బనిచె. ఇదె నా సందేశార్థము.

మంత్రి—(తనలో) అలభ్యమున నభ్యర్థనము విషమమగు నన్నులోకోక్తి యథార్థ మగుచున్నదే. నా యుపేక్షకతమున రాజకన్య పరాధీన యాగు నని తోఁచుచున్నది. అయినను బ్రస్తుతము కార్య మెవ్విధమునను నాకము దప్పినదో కనుగొనవలెను. (ప్రకాశముగా) ఆర్యా! మీరు మహారాజుగారి దర్శనము చేసి వచ్చితిరా?

జయం—లేదు. ముందే మిముఁ జూడ వచ్చితిని. ప్రథమమున రాజదర్శనమునఁ దిరపు నిదర్శనము కదా.

మంత్రి—(తనలో) అదృష్టమా! నీవు నన్నిప్పటికి విడువలేదు. (నిట్టూర్పు విడిచి) (ప్రకాశముగా) ఓమహీదేవ! నేను నిక్కిలి మందభాగ్యుఁడను. ఏమన,

స. సరిగానున్నది యున్నటు పలుక రాజద్రోహినై పోదు, ట
క్కరినై నే నసత్యంబు పల్కు నెడ లోకద్రోహినై పోదు, సా
మునఁ దట్లాడక యుండుచున్న నపు డాత్మద్రోహినై పోదు హా!
నను దంతావళకాలానకట్టె యయి యుండంబోలుఁ డీ ధారుణిన్. 10

జయం—(ఆశ్చర్యమున లో) అయ్యో! వివాహములకు కష్టము తెలియకున్నది. ఇందు విషాదమున కేమి హేతు వున్నది?

మంత్రి—అదృష్టహీనుఁడా లక్ష్మీ రాజకన్యను మీ యువరాజు నిమిత్త మడుగుటయే నాకు విషాదహేతువు.

జయం—(తెల్లబోయి) ఏమి? అదృష్టహీనుఁడా?

తే. గీ. చక్కఁదన మున్నదఁట నెఱజాణతనము
సిరము గలదఁట ; కలదఁట కలిమితనము
మంత్రి—ఎన్నితనము లుండిన మన కేమిఫలము
తెలియుచుంటోఁడికి నైపుణతనమె కొఱఁతె. 11

జయం—కటకటా ! ఎంతకష్టము. ఈబాలిక సర్వమంగళ యని లోకులనుకొనుచున్నారు.

మంత్రి—జనవాక్యమునకు సత్యమునకు చాల దవ్వు. మాళవేంద్రుఁడు నాకుఁ బరమాప్తుఁడు కావున నాని మేలుగోరి నేను సత్యము తెలిపికొనుచున్నాను. ఈబాలిక వివాహితయైన మూఁడునెలలకు భర్తకు గొప్పగండము గల దని జ్యోతిష్కులు నాకెఱిఁగించిరి. ఈరహస్యము మీరాజునకుం బిక్కఁ జదివిరుల కెఱిఁగింపవలదు. ఎఱిఁగించిన నా తలమీఁదికి వచ్చును. మిత్రుని క్షేమము గోరి నేను శాస్త్రవిషయమునకైన నొప్పుకొంటిని.

జయం—(లేచి మంత్రి చేతులు పట్టుకొని) అమాత్యశేఖరా ! నీవు మాపాలిటి దైవంబవు. మారాజునకు నీవు ప్రత్యక్షమును చెప్పితివి. ఈరహస్యము మేము దాఁచెదము. ఇఁక సెలవు. నాకు సెలవొసంగుము.

మంత్రి—మాళవేంద్రునకు నా వందనములఁ దెల్పుము. నా నమోవాకము గ్రహింపుము.

జయం—కల్యాణమస్తు. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

మంత్రి—(తనలో) నా మంత్రశక్తి చేత రాజకన్యకకు వచ్చిన సంబంధములన్నిటి నిష్ఫలంబులుగా జేసితిని. అంతట రాజు తనకుమారునకు కనుకూల వరుఁడు లభింపమియందైన యామె నెట్టకేలకు నాకుమారునకే యిచ్చి వివాహముఁ జేసికొనవలయును. తెరా యోజన మనము ప్రహ్లాదముగా నుండవలయును.

[అప్పుడు కంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

కంచు—దేవా ! పుళిందరాజుగారు ఇంద్రదత్తుని కడనుండి సుమంతుఁడు వచ్చియున్నాఁడు.

మంత్రి—సత్వరము రానిమ్ము.

కంచు—చిత్తము. (అని నిష్క్రమించును. అంతట సుమంతుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

సుమం—(తనలో) మహాసముద్రముల గాంభీర్యమైన నెఱుఁగ వచ్చును కాని, మంత్రుల హృదయమర్మముల నెఱుఁగరాదు. ఏమనిన,

తే. గీ. తెరచి మనసాక్షి విషయంబుఁ దెలఁచుచుండఁ
బైకి నొరన్యవిషయంబుఁ బలుకుచుండుఁ
గాత్రికనక్రపుంకలిత సరోవరములు
కడ్డఁ గప్పిన నాతులుఁ గద సచివులు. 12

అంత దితఁ డలోకసామాన్య ప్రజ్ఞానిలయుండు. నీరు పల్లమునకుఁ బాఱు తెఱంగున నీయన బుద్ధి కౌటిల్యము మీఁదికి వశాలంబోవు. అందుచేతనే కదా యీతనికి బాల్యమునఁ దల్లిదండ్రులు పెట్టిన భాగురాయణ నామము మఱచి లోకులు దుష్టబుద్ధి యని వ్యవహరించుచున్నారు. ఈతనియందీనామము సార్థకము. ఎట్లన,

క. మాటలు తేనియ తేటలు
పాటిలు చేయిదములు పిడుగుపాటు, లితనితోఁ
గూటములు పులులతోఁ జెఱ
లాటలు, ఫణితోడి ముద్దులాటలుఁ దలఁపన్. 13

ఈతని వర్ణనము చేసిన నొకబాధ. చేయకున్న నొకబాధ. అయినను మహారాజు నియోగమగుటచే నీకాన్కలు సమర్పించి వచ్చెద. (అని సమీపించి ప్రకాశముగా) అమాత్యశేఖరా! జయము జయము.

మంత్రి—(చూచి) ఓహో! సుమంతుఁడా? ఇటు కూర్చుండుము. నామిత్రునకుఁ బులిందునకు క్షేమమా?

సుమం—మీ యనుగ్రహమువలన.

మంత్రి—పులిందుఁ డిప్పు డేమినిమిత్తము నిన్ను మాకడ కంపెను?

సుమం—మనోగతమైన దినకృత్యమును సాకల్యము చేసి మహారాజునకును, మీకును సమర్పింపు మని నన్నుం బుత్తెంచె. ఇదె రూపవంతములయిన యాతని భక్తి విశ్వాసములు. (అని యొకముత్యాలహారము, నొక రత్నహారము నిచ్చుచున్నాఁడు.)

మంత్రి—(పుచ్చుకొని) సుమంతా! చంద్రదత్తుఁడు నాయెడఁ జూపిన గౌరవమునకు నే నేమియుఁ బ్రత్యుపకారముఁ జేయఁజాలను. అయినను,

తే. గీ. సత్ప్రవర్తనుం డైన మీరాజుని సుహృదయత్వ
మాకృతినిఁ దాల్చె ననఁ జొప్పు హారములను
స్వాదము ప్రత్యేకముగ నాతఁ డిచ్చెఁ గాన
స్వాగతము సన్నిధి ధరియించి మెల్లఁ బూని. 14

సుమం—దేవా! ఇవియే గావు. ఆకావడిపెట్టెలలో నున్న యమూల్యవస్తువు లన్నియు వీరి నిమిత్తము తెచ్చిన కానుకలే. చిత్తగింతురు గాక.

మంత్రి—అవి మధ్యాహ్నము చూడవచ్చును. మహారాజుగారిని సందర్శించితివా?

సుమం—కానుక లర్పించి యిప్పుడే రాజసన్నిధినుండి వచ్చినాఁడను.

మంత్రి—మంచిపనిఁ జేసితివి. కాని, సుమంతా! పుళిందుఁడు దేశమేటఁ గుంతలేశ్వరునకు సమర్పింపవలసిన కప్పమే సరిగా నీయలేకుండునాఁడు కదా యిప్పుడు తనికీ ధనసంపత్తంబు లెట్లు లభించినవి?

సుమం—(తనలో) అయ్యో! ఈతఁడు నిజము పరీక్షింప నారంభించినాఁడు. మంత్రిఁ డని చెప్పరాదు. శత్రుఁ డని చెప్పఁదగినవాఁడు. అయిన నిట్లు చెప్పెద. (ప్రకాశముగా) దేవా! కలియుగమున కుంతలరాజ్యలక్ష్మీప్రభావమునఁ బల్లెములట్లు మన యెల్లలలో వసించు నాటవికు లడఁకగానుండిరి. సంగతులు నీటిలోని మొసళ్ల వలెనున్న స్వాతంత్ర్యబలిమిచేతఁ గుంతలరాజ్యసైన్యములు కదియకుండె యింతకాలమునుండి ప్రాంతభూములకుఁ జాలసారు లుపద్రవకరులై యుండుట చూచితి కదా. అసత్ప్రవృత్తితోడను విశృంఖలవృత్తిం జెలరేఁగి మనసీమల నున్న పల్లెల జనంబుల గోధనంబుల హరించి గృహములఁ బడగొట్టు ప్రీతిఁ గావించుచుండెడువారలైరి. అది కారణంబుగాఁ బుళిందరాజు నిజసైన్యంబులఁ బంపి వారలను దండించి వారు సంపాదించిన రత్నకనకవస్తువాహనంబులఁ గైకొని స్వామి యగు కుంతలేశ్వరునకు, మీకును సాధనంబులై కానుకలుగాఁ బంపెను.

మంత్రి—ఏమేమీ పలికెదా! సరే. నీకాపులు సాహసకృత్యము నాకానందకరము. నెఱుఁగుదువు వినుము. నీవు మాకు మిత్రుఁడవు; మన రాజభాగ్యములకు హానికరము; లోకాపకారము. సుమంతా! ఈపుళిందుని కార్యమును గురించి మీరాజును బహూకరించుటకు నేనొకసారి చూడవలె నని యున్నది.

సుమం—(తనలో) నాతని రాక వృత్తాంతము నాప్రవేశము కదా. ఇది సాగకపోవుఁ గాక. (ప్రకాశముగా) దేవా! పుళిందుని మనస్సు నెఱిఁగినాఁడను.

మంత్రి—సుమంతా! ఎంతధన మార్జించిన నేమి? ఎన్ని వైభవములున్న నేమి? పాపము, పుళిందునకు సంతానము లేదుగదా!

సుమం—దేవరవారు వినియుండలేదు కాఁబోలును. మారాజునకుఁ గుమారుఁడు కలఁడు. ఈధన సంపదయును ఆకుమారుని బాహుబలంబున లబ్ధమ్ములే.

మంత్రి—(ఆశ్చర్యముతో) ఏమి? కుమారుఁడు కలఁడా? ఎంతవయసువాఁడు? నే నెన్నఁ డెఱుఁగనే.

సుమం—పదునెనిమిదేండ్ల ప్రాయము కలవాఁడు.

మంత్రి—పదునెనిమిదేండ్లవాఁడా? పదునెనిమిదేండ్ల క్రిందట నేను [illegible] పోయినపుడు మీ రాజు సంతానహీనతను నాకడ చెప్పుకొనెను. ఇంతలో మీ రాణి సుధావినీదేవి గర్భవతి యెట్లు [illegible] నాలుగేండ్లకొడుకును గనెనా యేమి?

సుమం—దేవా! ఔరస కన్నకుమారుఁడు కాఁడు.

మంత్రి—ఔరసుఁడు కానిచో దత్తుఁడా? మీ రాజు జ్ఞాతులలో దత్తతకుఁ దగిన కుఱ్ఱఁడు లేఁడే?

సుమం—దత్తుఁడును గాఁడు.

మంత్రి—(నిరాసక్తముగా) అట్లయిన మీ రాజునకు [illegible] నుద్భవించెను? ఆకాశమునుండి యూడిపడెనా? భూమిలో మొలచెనా?

సుమం—అర్ధరాత్రమున నరణ్యములో దొరకెను.

మంత్రి—(సాక్షేపముగా) అర్ధరాత్రమున, నరణ్యమున దొరకెనా? పాపము, మీరాజు కాబోలుఁ బడకటింటఁ గనిపెట్టుకొని యుండెడిఁ గాఁబోలు. ఇది నమ్మఁదగు కని యే చెప్పుచుంటివా?

సుమం—దేవా! ఇది సత్యము. మీ సమక్షమున వేఱు పలుకఁ [illegible]?

మంత్రి—సత్యమే? సత్యమే? బాలకుఁడు దొరకి [illegible]?

సుమం—పదునాలుగేండ్లయినది.

మంత్రి—(తనలో) వెనుక నే నాకుఱ్ఱని జంపఁబంపి [illegible] దున్నో? పదునాలుగేండ్లు కాలేదా? వాఁడు వీఁడయి యుండఁడుగదా?

ఆ. వె. నమ్మఁదగినబంట్లు నాపంపు [illegible]
చెల్లియుందు నాఁటి చెనఁటికుఱ్ఱ
డైన నేమొకాని యనుమాన ముదయించె
నిర్మల [illegible] నెమ్మనమున. 15

(ప్రకాశముగా) సుమంతా! దొరకినప్పుడా బాలుఁ డెంతవయసువాఁడు?

సుమం—నాలుగేండ్లవాఁడు.

మంత్రి—(తనలో) అప్పటికి వాఁడుఁగూడ నంత వయసువాఁడే గాఁడా? మనసా! కలవరము నొందకుము. కర్ణాఁ బోలినకర్ణులు లోకమున నుండరో? (ప్రకాశముగా) సుమంతా! అప్పుడు బాలుఁ డేస్థితిలో నుండెను? మీ కెట్లు దొరకెను?

సుమం—(తనలో) మహారాజునకుఁ గుమారుఁడు దొరకెనని విన్నది మొదలు లేమా కాని యితఁడు కళవళము నొందుచున్నట్లు కనఁబడుచున్నాఁడు. మొగము వివర్ణమైనది. దీని నే నెఱుఁగనో కదా! (అని ప్రకాశముగా) దేవా! మహారాజు వేట ముగించి యరణ్యమున సపరివారంబుగ గుడారముల విడిసియుండ నడిరేయి జాలిఁగొలుపునట్టి చిన్నబిడ్డని యేడుపు వినఁబడెను. అది విని యాయన కాగడాలు వేయించుకొని కూయి వచ్చుచున్న వైపునకుం జని కాగడాల వెలుఁగునకు వెలుఁగొసంగు దేదీప్యమానప్రభలతో, పడిన మాటల కుత్తరంబైన నొసంగలేని లేఁతప్రాయములో, తనమేని నెత్తుటం బోఁగులుచున్న బాలునిఁ గాంచి యేమి ఘాతి జరుగునో యని పరీక్షింప, మతిలేని బ్రహ్మదేవుఁడు వాని యలౌకిక సామర్థ్యలావణ్యములకుఁ దగినట్లు చేసిన యొడయు కాళ్ళ యారు ప్రేఁగు పేదాసరవహరార్థను పోలె ఖండింపఁబడిన యంగ్లాంగమనవయ్యె.

మంత్రి—నరికఁబడిన వ్రేలి లచ్చట నుండెనా?

సుమం—పరిజనులు వెదకిరి గాని కానఁబడలేదు.

మంత్రి—(తనలో) ఆదుగాయములు నా కానవాలుగఁ జూపినవే లదియే కాఁబోలు. నా యిలంచిన పని యైయుండదు. (ప్రకాశముగా) కథ మిక్కిలి చిత్రముగ నుండుటచేఁ బరిచి యూహించుచున్నాఁడను. అనంతర మేమి జరిగినది?

సుమం—దేవా! చిత్తగింపుఁడు. మహారాజు సంతానహీనుం డగుటం జేసి ముద్దులు మూటఁగట్టు నమ్మూర్తి గాంచి, పెన్నిధిఁ గన్న పేదవడువున సంతసించి మఱునాఁడు చంద్రనారాయణకిఁ బోయి బ్రాహ్మణులకుని బెంచుకొనఁ దలఁచి జ్యోతిష్కులకుఁ జూపనాలక్షణములఁ బరికించి నా కిట్లనిరి.

సీ. "అన్నియు రాజచిహ్నములె, యన్నియు మంగళ లక్షణంబులే
యన్నియు సుందరాంగములె, యన్ని టిమాటకు నేమికాని యీ
కన్నులకే కాంచి సిరి కాఁపురముండును నీని యింట నీ
చిన్నికుమారుఁ డీశు కృపచే ధరణీశులమెల్ల నేలెడున్." 16

మంత్రి—(తనలో) ఈతఁడు కృపచే ధరణీశులమెల్ల నేలునా? అయుక్తునిఁ గూర్చియుఁ దొల్లి యీవిధంబున నే జ్యోతిష్కులు నా కెఱిఁగించిరి కదా—పర నీ సామ్యమెంతవఱకు వచ్చునో చూచెదను. (ప్రకాశముగా) సుమంతా! అనంతర మేమైనది?

సుమం—అనంతరము సంగ్రహవిధానంబు నామిఁ డానికిఁ జంద్రహాసుఁ డని నామకరణముఁ జేసి సుధార్మికనీదేశ కీర్తి నెఱయ నని చెప్పి నాఁటనుండి నాతఁడె తనయుండుగ నిచ్చఁ దక్కి, వానినె యువరాజుం జేసి, యెల్లవిద్యల నేర్పించి పుత్రవిన్యస్తరాజ్యభారుఁడై సుఖంబున నున్నవాఁడు.

మంత్రి—యువరాజు పరిపాలనమున దేశ మెట్లున్నది ?

సుమం—ఇట్లున్నది—

ఆ. వె. నడుచు ధర్మ మిప్పుడు నాల్గుపాదములను
గాటకములు పూర్వకాల కథలు
జారచోర భీతి శబ్దావశేషంబు
స్వప్నగతము లీతిబాధ లచట. 17

దేవా ! నేఁడేల ? చంద్రహాసుఁడు జనులచే నిట్లు పరిగణింపఁ బడుచున్నాఁడు.

తే. గీ. అలుకనయందు సత్త్వసన శూలపాణి
సాధురక్షణ రెండవ చక్రపాణి
వైభవమ్మున మానవ వజ్రపాణి
ధర్మపరత మధ్యమలోక దండపాణి. 18

మంత్రి—(తనలో) అబ్బా ! ఈస్తోత్రము వినఁజాలకున్నాఁడను. ఈతని పలుకులు సూదు లట్లు నాకుఁ గర్ణకఠోరము లగుచున్నవి. ఇతని నింకఁ బంపివేయవలయును (అని ప్రకాశముగా) సుమంతా ! [illegible] ద్వారను నేను సందేశ మంపుచున్నాను. తన పుత్రిని ప్రజ్ఞావిశేషమునకు నేనును మహానందభరితుఁడ నైతి ననుము. అచిరకాలమున వచ్చి తన యానందమున సగబాలు పంచుకొని యనుభవింతు ననుము. నీ వింకఁ జనుము.

సుమం—మహాప్రసాదము. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

మంత్రి—(తనలో) ఏమీ ? ఆకుమారుఁ డర్ధరాత్రమున నరణ్యమున లభించెనా ? నాలుగైదేండ్లవయసా ? ఆఱవ్రేలు నఱకఁబడి యుండెనా ? కథలను బోలినకథలు లోకమున నుండవచ్చును గాని యిన్ని సామాన్యలక్షణము లుండుట యరుదు. నేను తొల్లి ఘాతుకులచేతి కిచ్చి చంపఁబంపిన డింభకుఁడునూడ నాలుగైదేండ్ల యీడువాఁడగుట చేతను, నృశంసకులు వాని నర్ధరాత్రమున నరణ్యమునకుఁ గొంపోవుటచేతను, బాలకుం డెగటార్చినందున కానవాలుగ ఘాతుకు లొకచిన్నవ్రేలు దెచ్చి నాకుఁ జూపుటచేతను ఖండితాంగుళి కానఁబడెనే దని సుమంతుఁడు పలుకుటచేతను, మఱియుతని రూపరేఖా విలాసంబులం బరికించి నా జ్యోతిషికుఁ డెట్లు పలికెనో చంద్రహాసుని కాంతిశాలుఁగూడ నట్టే వచియించుటచేతను, సర్వవిధముల వాఁడు వీఁ డయి యుండవచ్చునని తోఁచుచున్నది. నీతిబాహ్యు లగుహంతకులచేత నేను వంచింపఁబడి యుండవచ్చును.

తే. గీ. నాలుగు వరాల లంచంబు నాకడఁ దిని
పేఁయు పసిబిడ్డ. కుత్తుకఁ గోయఁదలఁచు

హంతృకులమున నీతుల కాసపడుట
వేఁపకాయలలోఁ దీపు వెదకికొనుట. 19

మఱియు నొరులకై ఘాతఁజేయువాని చేయి, యది దాల్చుకత్తి, తుల్యగుణవంతములు. ఏనన,

క. ఎవఁడేమి ఘాతిఁదలఁచిన
నవి పనిముట్లై యొనర్చు నాఘాతి ; నెఱుం
గవు గదా హింసాకరణ
ప్రవృత్తి, మొదలై యొడఁగవు కృపాల్రోనములన్. 20

అని నిప్పు చేయును. నాఁటి హంతలు కృపాళుపై వానిని బ్రతికించిన బ్రతికింతురు గాక. జ్యోతిష్కులు గ్రహచారంబులు గణియించి, ఫలంబులు గుణించి యఖండభూమండలాధిపత్యము వానికిఁ బ్రాపించు నని ప్రభువునకు వక్కాణించిన వక్కాణింతురు గాక. వాఁడు వక్కాణించుటయే కాదు. బ్రహ్మదేవుండు వాని లలాటభాగంబున విస్పష్టంబుగ నీతఁడు [illegible]వంతుం డని మూఁడు గీతులఁ దీర్చి వ్రాసిన వ్రాయుఁగాక. నిజముగ నీ చంద్రహాసుండు నాఁటి బుధునిచేనే యైనపక్షమున విశ్వామిత్రుండునుం బోలె నఘటనాఘటనసమర్థుండై, రాజనీతినైపుణీతృణీకృతశుక్రుండైన యీకుంతలరాజమంత్రి, హంతలకృప వ్యర్థమగునట్లు, జ్యోతిష్కుల మాటలు నిష్ఫలము లగునట్లు, బ్రహ్మవ్రాఁత విపరీతమగునట్లు సాహసోపాయంబున వానిం దుదముట్టించి తీరును. అతని మొగముఁ జూచుటకు నాహృదయము చెత్తరపడుచున్నది. ఇప్పుడే మహారాజువద్దకుఁ బోయి యేదో వంకఁ గల్పించుకొని చందనావతి కరిగెద.

(అప్పుడు కంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

కంచు — దేవా! మహారాజుగారు మిమ్ముఁ జూడఁగోరుచున్నారు.

మంత్రి — (తనలో) రాజాజ్ఞయు నాతలంపును సమకూడినవి. ఇది శుభనిమిత్తము. (పైకి) ఇదె వచ్చుచున్నాఁడను. (ఇద్దఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

[అపుడు మందిరమునఁ గుంతలరాజగు హేమవర్మయుఁ, గాశ్మీరరాజపురోహితుం డగు దేవశర్మయుఁ బీఠములమీఁదఁ గూర్చుండి ప్రవేశింతురు.]

హేమ — ఆర్యా! దేవశర్మా! కాశ్మీరరాజునకుఁ గుమారు లెందఱు?

దేవ — హేమవర్మమహారాజా! సింహదేవుఁ డొక్కఁడే.

(అప్పుడు కంచుకి ప్రవేశించి)

కంచు — జయము జయము దేవా! మంత్రిగారు దర్శనమునకు వేఁచుచున్నారు.

హేమ—సత్వరము ప్రవేశపెట్టుము.

కంచు—చిత్తము. (అని నిష్క్రమింప మంత్రి ప్రవేశించును.)

మంత్రి—జయము జయము మహారాజా! (అని శిరమువంచి కూర్చుండును.)

హేమ—భాగురాయణా! ఆహితాగ్ని యగునీమహాత్ముఁడు కాశ్మీరరాజపురోహితుఁడు దేవశర్మ. అన్నకుమారుఁ డగు సింహదేవునకు మన చంపకమాలిని నిమ్మని యడుగ వచ్చె.

మంత్రి—(తనలో) ఆహా! మరల నొక గడ్డుపని వచ్చినదిగదా. వచ్చిన నేమి? ఈయంతరాయము లెల్ల నాబుద్ధిసువర్ణము మేలిమిఁ జూపుటకగు గీటురాళ్లు. (ప్రకాశముగా) కుంతల కాశ్మీరక కుటుంబముల కలయిక నాకుఁ బరమసంతోషము. ఉభయ జాతకములఁ జూచి ముహూర్తము నేర్పఱచి వెనుకనుండి పంపవచ్చును.

హేమ—అవును. బ్రాహ్మణోత్తమా! సింహదేవుని జాతకము, వాని చిత్తరువు నాకిచ్చి మీరు విజయము చేయుఁడు.

దేవ—చిత్తము. ఇదె జాతకము. ఇదె చిత్తరువు. ఇంక నే సెలవందెద. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

మంత్రి—(తనలో) మంత్రశక్తిచేత గుటికొని సింహాసనము నెవఁడు నడపెదని. (ప్రకాశముగా) దేవా! జాతకమును జూడనిండు.

హేమ—జ్యోతిషమునందు నీకుఁ బలె నాకుఁ బ్రవేశము లేదు. ఇది నీవు చూడఁదగినది. (అని యిచ్చును.)

మంత్రి—(చూచుట నభినయించి) మహారాజా! మన మిగుల నదృష్టవంతులము. జాతకముం జూడక వివాహము నిశ్చయించినచోఁ బెద్ద ప్రమాదము సంభవించియుండును.

హేమ—(ఆశ్చర్యముతో) ఏమిప్రమాదము జరిగియుండును? జాతక మెట్లున్నది?

మంత్రి—ఏమని మనవి చేయుదును! చెప్ప నోరు రాకున్నది. అయినను రాజభక్తి యీరహస్యమును నాహృదయమున దాఁగనీయదు. సింహదేవుని జాతకమున జాయాస్థానమునఁ గ్రూరగ్రహ మున్నది. అందుచే నతఁ డల్పాయుష్మంతుఁడు.

హేమ—భాగురాయణా! చాలు. కాశ్మీరరాజసంబంధము చాలు. ఇఁక నా ప్రసంగము తలపెట్టకుము.

తే. గీ. దెసలు వెలిఁగింపఁ గల మహాతేజమున్న
నొంప నలవి కాని మహాప్రతాపమున్న

నాయావు కొంతవడు లేని వతేఁడు వోవుఁ
జమురులేని దీపమువోలె సత్వరంబ. 22

మంత్రి—(తనలో) జ్యోతిశ్శాస్త్రమా ! నీ వడ్డుపడి నాయాపద నివృత్తికి గడవం బెట్టితివి. (ప్రకాశముగా) దేవా ! ఈ ముదిమిలో బాలికావివాహవిషయికమైన చింత మీరు మనంబున నుంచుకొనరాదు. ఎట్టివాఁడు కావలయునో తెలిపి సంబంధనిశ్చయభారము నా తలపై మోపుఁడు.

హేము—అమాత్యా ! ఇదిగోఁ జెప్పుచున్నాఁడ.

ఉ. అల్లునిఁ జెప్పు నా కొకని యందమునం జంద్రమామ చే
నల్లుని గేలువాని, బల మారసిచూడ విదేహరాజు పె
ద్దల్లునిఁ బోలువానిని, మహారసికత్వమునందుఁ గంసు చి
న్నల్లుని మీఱువాని, సిరి కంబుధి యల్లునిఁ గేరువానినిన్. 23

మంత్రి—చిత్తము. (అని తనలో) ఈ లక్షణములన్నియు దాదాపుగ మా మత నునియందుఁ గన్పట్టుచున్నవి గదా.

హేము—ఇది నీ వతిశీఘ్రముగఁ జేయవలయు. ఇట్లు నేను తొందరపడుటకు రెండు కారణములు కలవు. బాలిక వివాహయోగ్యయగు వయసుం బ్రాపించినది. వసుంధరాపరిపాలనక్లేశ మీ ముదిమిని ముసపటికన్న దుస్సహముగ నున్నది. ఇది నీ వెఱుంగనిది కాదు.

ఉ. మిడుతలదండు వచ్చిపడి మేయునొ పంటల, శత్రుసైన్యముల్
విడిసినవో యగీప, నతివృష్టులు ముంచునొ నేల, క్షామ మే
ర్పడినదియో గాఁ బ్రజం దుడిచిపెట్టునొ యంచుఁ గిరీటధారణం
బిడుపక సేయ మూర్ఖుఁడు సుఖింపక వ్యాకుల భాజనంబగున్ 24

అటులున్నను,

చ. చిరముగ నేలినాఁడ మహి సింగపు గద్దియ నెక్కి, ధారుణీ
శ్వరులరిగాఁపులై కొలువ, సౌఖ్యములన్నియుఁ బొందినాఁడ, నీ
చరమదశ న్దపోవనులఁ జక్రిపదాంబుజచింతనంబునన్
జరుపఁ దలంచినాఁడ దివసంబుల నల్లునికిచ్చి రాజ్యమున్. 25

అందుచేతఁ బుత్రసంతానహీనుండనగు నాకు హిమవంతునకుఁ జంద్రశేఖరుఁడు, క్షీరసాగరునకుఁ బురుషోత్తముండును లభియించినట్లు యిల్లఱికముండు నల్లుఁడు కావలయును. పుత్రసంతానవంతు లెంతయదృష్టవంతులో కదా.

తే. గీ. ప్రాణపదమైన సక్కటా ! యాఁడపిల్ల
పిలిచి యొక్కయ్యచేతిలోఁ బెట్టఁదగిన
యొకవుసాష్టమాటచేత నా కిపుడు మదినిఁ
గానయ్యెడుఁ గొడుకులు లేని వెలితి. 26

మంత్రి—దేవా ! చంపకమాలినికి మదనునిఁ దెచ్చి కూర్చుమన్నఁ గూర్చి నీమనోరథసిద్ధిఁ జేయుదు. అనపత్యులు విచారింపవలయునుగాని యేదో సంతానమున్నవారు పుత్రులు లేరని చింతించుట యుచితము కాదు. మీకుఁ గొడుకైనఁ, గూఁతురైనఁ జంపకమాలినియే. అదియునుగాక కడుపునంబుట్టిన బిడ్డలు స్త్రీలైనఁ బురుషులైన సమానులే.

తే. గీ. కూఁతు రుదయించి తెచ్చెడు కొఱఁత యేమి
కొడుకు జనియింపఁ గల్గెడు గొప్ప యేమి
యుభయులుం గన్నబిడ్డలే. యుదధిఁ బుట్టు
మౌక్తికము, వజ్రము సమూల్యములు కావె. 27

హేమ—పుత్రులు వంశపారంపర్యమును నిల్పి, నరకత్రాతలై సద్గతులు గల్గింతురు.

మంత్రి—ఆవిషయముల దౌహిత్రులు పుత్రతుల్యులు. (తనలో) రాజపుత్రికా వివాహప్రసంగమున శ్లేషోక్తిగ మా మదనునిమాట సూచించితినిగదా. వార్ధకముచే దుర్బలమయిన యీయనమనస్సును క్రమమున మదనున కనుకూలముగాఁ ద్రిప్పెద.

[ఒక కంచుకి ప్రవేశించును.]

కంచు—(రాజుతో) దేవా ! సుమంతుఁడు చందనావతికి దిగిపోవుట కనుజ్ఞ వేఁడుచున్నాఁడు.

హేమ—పోవచ్చును. అంపిన కానుకల నానందముతో నందుకొంటినని పుళిందునితోఁ జెప్పుమనుము.

కంచు—చిత్తము. (అని నిష్క్రమించును.)

మంత్రి—(తనలో) పుళిందునిప్రసంగ మెత్తి, నాసంకల్పము కొనసాగించుట కిదియే సమయము. (అని ప్రకాశముగా) దేవా! చిత్తగించితిరిగదా, పుళిందుఁడు పంపిన వెలలేని కానుకలను.

హేమ—కానుకలకేమి కాని, మన్నెదొరలం గెలిచి యాతఁడు నాకుపకారముఁ జేసెను.

మంత్రి—ఈ విజయమును, మితిలేని యానందమునుఁ జూడ మనమే సామంతు

లము, పుళిందుఁడే సార్వభౌముఁడుగా మాతినట్లు కనఁబడుచున్నది. మీకేగాక, నాకుఁ గూడఁ గొన్ని యమూల్యాభరణముల నులుపా పంపెను. మనకంపిన ధనసంచయంబులే యింత మితిమీతియుండఁ దాను దాఁచుకొనిన యగ్రరాసు లెంతగానుండునో, ఇంతకు నూఱుమడుంగులైన నుండవచ్చు. పుళిందుఁ డేఁటేఁట, మన కీయవలసిన కప్పము సరిగా నీయలేక యప్పులు చేసి, యెడనెడ నంతఃపురాంగనల నగలు కుదువఁబెట్టి నానాబాధలు పడుచుండువాఁడు. ఇప్పుడు నోరులేని మన్నెమూఁకల దోఁచుకొని తేరగాఁదెచ్చిన సొమ్ము గుటుంజేసి కావళ్ళతో దేవరవారికిని, మీబంటునకు నాకును గట్నములఁ బంపె. విక్రమము పేరుపెట్టి సలిపిన యీ బందిపోటునకు దేవరవారు తన్ను దండింతురను భయమున మిమ్ము నన్నును బ్రసన్నులఁ జేసికొనుటకై కన్ను చెదరిపోవునట్లు ధనరాసు లంపె. ఇవి మనకన్నులఁ గప్పుటకిచ్చిన లంచములుగాని కాన్కలు కావని నేఁ దలంచెద. అట్లై కాకున్న,

శా. నానాఁటి న్నృపు లప్పనంబులనుప న్నాకంటె టు నేఁ జూడ నే
నెన్నాఁడైన నృపుం డెవండయిన మున్నీకీతిఁ గావళ్ళతో
నానారత్నము లంపఁగాఁ గలిగెనే, నా మాటటుండంగనిఁ
డేనాఁడైనను గంటిరె కనులతో నిట్టింత మీ రేనియున్. 28

అన్నపాలుని దివాణంబున మాణిక్యంబులు మణిబొగ్గులట్లు, రవ్వలు గవ్వలట్లు, కెంపులు పెంకులట్లు వ్యవహరింపఁ బడుచున్నవని తోఁచుచున్నది.

తే. గీ. ఎన్ని ప్రాణము లీడ్చెనో, యెన్ని యిండ్లు
కూలఁద్రోసెనో, యెన్నాళ్ళు కొల్లఁగొనెనొ
ఎన్ని వంశము లార్పెనొ యీతఁ డకట !
ఎన్ని సేయని యీ సిరి యిట్లు గాంచు. 29

పాప మనాగరికులైన యా కొండకాఁపు లెంత చిత్తక్షోభము నొందిరో, దిక్కుమాలి యెంత విలపించిరో, యెవ్వఁ డెఱుఁగును. సార్వభౌములయిన దేవరవా రుపేక్షింప వారు పిల్లికిం జిక్కిన చిలుకలభాతి పుళిందుని దురాశాత్మునకుఁ గబళంబులైరి. అన్యాయార్జితములయిన యీ ధనములను నానందముతో నందుకొంటినని పుళిందునకు సుమంతుని ముఖమున మీరంపిన సందేశము నా కెంతయుఁ గష్టముగ నున్నది. ఇందుకు దేవర నన్ను క్షమించుఁగాక.

తే. గీ. మనకు నంపిన యీ మణుల్ మణులు గావు
బోయదొరల క్రొన్నెత్తురుబొట్లు గాని

సముతసుఁబంపు బంగారు నాణెములును
నాణెములుగావు ప్రజల ప్రాణములుగాని. 30

మఱియు,

క. ఈ ధనములు నరకమునకు
సాధనములు కైటభారి చరణాబ్జయుగా
రాధనములు గావించెడు
సాధులు మనవారింట్లు ముట్టఁజన దీధనముల్. 31

కావునఁ బుళిందుఁడు సుమంతునిచేతఁ బంపిన మణిహారాద్యుపాయనంబుల నేను దాల్పను. దేవరవారి ధనాగారమునఁ జేర్చెద. పాపకార్యార్జితంబులగు విత్తములు విషంబులుంబోలె ననుభోక్తలం జెఱుచు.

హేమ—భాగురాయణా! పుళిందరాజు మన్నెదొరలయెడ నెట్టి శౌర్య మధర్మములకైనదా? అది మన కుపకారము కాదా?

మంత్రి—దేవా! అది శౌర్యమనుట శూరుల నవమానించుట. చూడుఁడు.

తే. గీ. చేవగలవని గర్వించి లావుజేసి
యవనిపతులను గిల్లి కయ్యములు దెచ్చి
పోరి, తద్రాజ్యసంపద లప్పుడికి గొనుట
చౌర్యమగుఁ గ్రౌర్యమగుఁ గాని శౌర్య మగునె. 32

హేమ—అట్లయినఁ బుళిందుఁడు చేసినదోసముల నిరూపింపుము.

మంత్రి—అవధరింతురుగాక! సార్వభౌములగు దేవరవారి యాజ్ఞ బడయకయే మీ కరిగాఁపగు తాను, తన వలె నరిగాఁపులగు మన్నెదొరలను నిష్కారణంబుగ, నిర్భయంబుగ దండించి వారిదేశములు గొల్లఁగొనుట మీయనుజ్ఞఁ గొనక స్వతంత్రస్వీకారముఁ జేసికొనుట. చంద్రహాసుఁడను కొడుకు నీతఁడు పెంచుకొని పదునాలుగేండ్లయిన నామాట యింతకఱకు మీచెవిం బడినదా? అతఁ డెంతకైన సాహసికుఁడే. కానిచో నట్లూరకుండునా?

శా. ప్రీతి న్నాకతిఁగింపఁడయ్యె సరె నాపేరేమి యూరేమి స్వా
త్మోత్పత్తిస్థానము మీదివాణముగదా మన్నించి తాఁ జెప్పెనే,
మీతో నేమియు, నేల చెప్పఁ? కడిమి న్మున్నంటి వాఁ డుండఁగా
నీ తాటోటులు భక్తిలక్షణములౌనే మీయెడ న్భూవరా! 33

వచ్చినంతకలగన్నప్పుడు పెండలకడ మేలుకొనకలయు నన్నట్లు పుళిందుని విషయమున మన హేమతి యుండరాదు. ఏమనిన,

తే. గీ. నేఁడు సామంతనృపులను నిగ్రహించి
నెల్లి మనమింక యాత్రఁ గదలినచ్చోఁ
గట్టుకొన మాఱుఁగాల్చిన కొంపవిధమునఁ
క్రమముగా మండి సంక్షోభ్యఁ గాల్పకున్నె. 34

త్రాచుఁబాముపిల్లను, రాచబిడ్డనుఁ దల యెత్తనీయరాదు. నాపలుకులు కొండెములు కావుసుండీ. ఏలయన, పుట్టుకచే నెవఁడు మిత్రుఁడు కాని శత్రుఁడు కాఁడు. మిత్రుని తలపై చేతులు మోపుట పాడియగునా యందురేమో, రాజభక్తియుండదట మైత్రి నిలువనేరదుగదా. రాజభక్తి లేని మనసు రాయి. రాజభక్తిహీనుఁడగు మనుష్యుఁడు రాక్షసుఁడు. రాజు ధాత్రి నవతరించిన [illegible]. రాజు సాకారమైన ధర్మము. ఆ రాజులలో మీరు—మీ రనుట స్తోత్రము చేయుచున్నవాఁడను కాని—రఘు, దిలీప రంతిదేవ, హరిశ్చంద్రప్రముఖ పూర్వరాజులను మించిన యోగ్యులు ధర్మమూర్తులు. ఎవఁడు కాని మీయెడలఁ గృతఘ్నుఁడగుట నాకు మనసు నొప్పకుంట. దేవరా! నా నిశ్చయము వినుఁడు.

శా. ఏద్రోహంబయినన్ [illegible] గా నెంతే కృపాదృష్టి రా
జద్రోహంబున నుద్ధతిం [illegible] చాలఁ, స్వా
మిద్రోహంబునఁ బోలు పాతకము భూమిం గానఁ, [illegible]
[illegible] 35

రాజు—ఏ మంత్రులనైన [illegible] కర్తవ్య ముపదేశింపుము.

మంత్రి—మీ సెల వగునేని నేను జయంతనగరికిఁ బోయి స్థితిగతుల న్యాయముగఁ జూచి కర్తవ్యము నివేదించెదను.

రాజు—సరే. అట్లుచేయుము. నీవు వచ్చునంతకు మాకడ నల్లునిఁ గార్య నిర్వాహమునకు నిలుపుము. (అని రాజు నిష్క్రమించును.)

మంత్రి—(తనలో) అనర్థయత్న! ఇప్పటికి నాకు ప్రయత్నమునఁ గృతకృత్యుఁడనైతిని.

తే. గీ. మాయమార్గంబు లనియెడు మర్మములనఁ
బాయనీకారి పెంపులఁ బోసినాఁడ
నోయదృష్టమేఘమ! యిట్టి [illegible]
కురియఁగదె సహాయవృష్టిఁ గోర్కెపండ. 35

పరమేశ్వర ప్రభావమే యిట్టివృత్తముగాఁగల జగన్నాటకమునందు నేనుఁ గథానాయకుఁడుగా నావేఁదలఁచిన యంతర్నాటకమునందుఁ బ్రథమాంకము ముగిసినది. ఇంక ద్వితీయాంకమునందుఁ బ్రవేశించుటకు నేను నిష్క్రమింపవచ్చును.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

చతురచంద్రహాసము.

ద్వితీయాంకము.

—:(O):—

[అంతట మందకుఁ డను సేవకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

మంద—(తనలో) తే. గీ. ఏయావేళ నిరంతరమునుఁ బాఱుచుండు
గాలివోలె నెల్లప్పుడుఁ గదలుచుండు
ధరణిరీతి దెబ్బలనుఁ దినుచుండు
క్షణము విశ్రాంతి నెఱుఁగఁడు గడి ఘటుండు.

నా తలలో జెల యీరీతిగ్లు యజమానుని మనస్సులో, సేవకులనిను త్రిము పను లెఱుఁగక యూరకయే యుందురు. సేవకులు, నోరు జ్ఞానముఁగల మనుష్యులయ్యు నెద్దులు మొదలగు జంతువులట్లె, భారమని యెఱుఁగక, నొప్పియని మొఱపెట్టక సేవ సేయవలయును. ఎవరిఁ గొలిచినైన సుఖము వదేయవచ్చును గాని దుష్టబుద్ధి యను సార్థక నామ మొందిన యీ భాగురాయణ మంత్రిని మెప్పించుట కష్టము. క్షణముక్రిందట నన్నుఁ బిలిచి, దేవమిహిరుఁడను తన జోస్యునిఁ బిలువుమని యానతిచ్చె. ఆయనఁ బిలిచి వచ్చినతోడనే సేనాపతియగు సుగ్రసేనునిం బిలువుమనియె. ఆయనఁ దెచ్చిన పిదపఁ దనకూఁతు పరిచారికయగు కాంచనమాలం దోడ్కొని రమ్మనియె. ఆమె యెందున్నదో వెదకి తీసికొనిపోవలయు. అందఱు మనుష్యులవంటి కరచరణములేగాని నావి యినుపచేతులు నినుప కాళ్ళుం గావుకదా. అందుచే నా యలసట తీఱువఱకు నొక్క నిముస మీ చెట్టుక్రిందఁ గూర్చుండి, పిదపఁ గాంచనమాలం బిలువఁబోయెద. (అని చతికిలఁబడి ముందుకుఁ జూచి) అమ్మయ్య! నా యదృష్టము మంచిది. కొంతసేపు నాకు వినోదముగాఁ బ్రొద్దు జరుగుటకు నా తోడిసేవకుఁడగు శౌనకుఁ డిటు వచ్చుచున్నాఁడు.

[అంతట శౌనకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

శౌన—(తనలో) హరిహరీ! నా పాపకర్మ మేమోకాని యెన్ని దానములిచ్చిన నెన్ని శాంతులుచేసిన నా గ్రహాచారస్థితి బాగుపడినది కాదుగదా. గొప్ప జోస్యుల

వద్దకు నన్ను(దీసికొనిపోయి నాకు(గల కీడుల(దొల(గించునట్టి పుణ్యాత్ము(డెవ(డయిన(గల(డా ? దీనికై నే నెవ్వరి నాశ్రయింతు. (అని నలుదెసల(జూచి) ఇదిగో మా మందరు(డు కొండముచ్చులాగున నిచ్చటనే కూర్చున్నా(డు. ఈతని నాలోచన నడిగెద. (అని వానికడకు(బోవుచున్నా(డు.)

మంద—శౌనకా ! నీవేదో యాలోచించుచున్నట్లున్నావే?

శౌన—మందరా ! నామిత్రుడీ ! నాగ్రహచారస్థితి బొత్తిగ బాగుండలేదు. ఉదయమున లేచినది మొదలు రాత్రి పండుకొనువఱకు యజమానునిచేత(దల వాచునట్లు చీవాట్లేకద. మాటిమాటికి(బొంగుపోట్లేకద. ప్రతినిమసము దౌడ పగులునట్లు చెంపకాయలేకద. అనుక్షణము తల చిల్లిపడునట్లు మొట్టికాయలేకద. ఈ యుపద్రవములు మానుపుకొనుటకు నట్టి గ్రహశాంతి(జేయవలయును. అది చేయింపగల గొప్ప జోస్యు నెవనినైన నాకు(జూపగలవా ? నీ విమ్మన్నంత డబ్బో పప్పో చేసి యాయనకు సమర్పించుకొనియెద.

మంద—ఎవరో జోస్యు(డెందుకు ? నేనును జ్యోతిశ్శాస్త్రములో(గొంచెము వేలు పెట్టినవా(డనే. నీకు(గావలసినది నేనే చెప్ప(గలను. ఏ మడిగెదవో యడుగుము.

శౌన—ఇదిగో నడుగుచున్నా(డను. నాజాతకమును(జూచి, రోగములు, గ్రహచారములు, రాసులు, దశలు, ఫలములు, గ్రహశాంతివిధానములు(జెప్పవలయును.

మంద—జాతకము చూడనక్కఱలేదు. నీజన్మనక్షత్రము(జెప్పినం జాలును. దానిబట్టియే చెప్పవచ్చును.

శౌన—నాజన్మనక్షత్రము ధనిష్ఠ.

మంద—ఓహో ! ధనిష్ఠా నక్షత్రములో(బుట్టితివా ? సరే. జాతకప్రభావము వినుము. నీకు శాశ్వతమైన యోగము మంత్రిగారి నియోగము. తప్పుచేసినప్పుడు దండప్రయోగము. జీతము సరిగా(గోయుటచేత నప్పుడప్పుడు ధనవియోగము. తక్కిన యోగము లవయోగములే. నీగ్రహములు మంత్రిగారి యాగ్రహములు. నిగ్రహములు. అనుగ్రహములు సున్న. నీ రాశి పూటపూటకు(బెద్ద కుంభరాశి. దానిలో(గలియుచుగ మానరాశి చేరుచుండును. దశలు దుర్దశలు. అవస్థలు దురవస్థలు. ఫలములు నిష్ఫలములు. నీజాతకమునందలి కోణములు చీ(కటి కోణములు. నీ జాతకచక్రము మనసులో వేసికొనిచూడ(గా బండిచక్రమువలె నున్నది.

శౌన—ఔరా! ఎంత సరిగాఁ జెప్పితివిరా. ప్రస్తుతము నా జాతకము నీవు చెప్పినట్లే మిక్కిలి పాడుగా నున్నది. జ్యోతిశ్శాస్త్రములో నీవెంత గొప్పవాఁడవురా! ఇంతవాఁడవని యెన్నఁడెఱుఁగనే. ఇదివఱకెందఱో జోస్యులు నాగ్రహచారములఁ జెప్పిరికాని యింతచక్కగాఁ జెప్పినవారులేరు. ఒక జోస్యుఁడు నాకు శని చాలఁడన్నాఁడు. ఏలినాటిశని యఁట. ఇప్పుడు నాకు శని యెన్నింట నున్నాఁడు?

మంద—ఎన్నింట నననేల? అన్నింట నున్నాఁడు. ఆ జోస్యుఁడు నీకిప్పుడున్న శని చాలఁడన్నాఁడా? ఇంక నెక్కువ శని కావలయునా? నీకన్న నెవ్వరి కెక్కువగా నున్నాఁడు శని? నీది యేలినాటిశని కాదు. ఆలినోటిశని; బిడ్డలనోటిశని. ఏమన, నింటనున్న బియ్యము, కందులు మొదలగునవి కసువుగ నీయాలుబిడ్డలు తినకుండ గ్రహచారములు చెప్ప టక్కరిబ్రాహ్మణుని యొడిలోఁ బోయుచుందువు.

శౌన—బ్రాహ్మణుల కిచ్చినదానములు వ్యర్థము గాఁబోవు. ఎప్పటికైన గ్రహములు చక్కఁబడును. నీ ప్రల్లదపుమాటల కేమిగాని. నాజాతకము నాలుగైదేండ్లలో యోగించుననియు, నాకు వాహనప్రాప్తి గలుగుననియు నొకజోస్యుఁడు చెప్పినాఁడు. అది నిజమేమో చూడ.

మంద—అట్లుచెప్పిన జోస్యునకు నీ వేమిచ్చితివి?

శౌన—నా వెండికడియము లమ్మి యొకవరహా సొమ్మాతనిచేతిలోఁ బెట్టితిని.

మంద—అయ్యో! నిష్కారణముగా సొమ్ము పాడుచేసితివి. సొమ్ము పుచ్చుకొనకుండ నీ మాట నేనే చెప్పియుందును. ఏది యబద్ధమైనఁగావచ్చునుగాని యీమాట యబద్ధము కాదు. నీకిప్పు డేఁబదియైదేండ్లున్నవికదా. ఇఁక నాలుగైదేండ్లలో నీకు వాహనయోగము పట్టవచ్చును. ఏకాకట్లపల్లకిలో నిన్నుఁ బండుకొనఁబెట్టి మే మందఱము "వోంవోం, వోంవోం" అని మోసికొనిపోవుదుము. అప్పుడీ యూరికి దక్షిణమున రెండుపుల్లకట్టలతో నొక్క వెలుఁగు వెలుఁగుదువు. నీ కాయోగము పట్టెనా యిఁక మంత్రిగారికి నీదర్శనమే కాదు. ఒకరికొలువు నీవు చేయనక్కఱలేదు.

శౌన—చదువుకొన్న వాళ్ళకున్న తెగులేయిది. సరిగాఁజెప్పక యడ్డదిడ్డముగాను వెకాకోళముగాను మాటలాడుదురు. నీ యెగతాళి క్షణముకట్టిపెట్టి నాకు శని యెప్పుడు విడుగడయయిపోవునో చెప్పు.

మంద—నీ కొంపకు నీవే శని. నీ శని నీతోనే పోవును.

శౌన—ఛీ! ఇఁక నీతో మాటలాడఁగూడదు. మొదట తిన్నగాఁ జెప్పితివికాని యిప్పు డెగతాళి మొదలుపెట్టితివి. (అని పోఁబోవును.)

మంద—(చేయిపట్టుకొని యాఁపి) తాతా! నే నొక్కమాట చెప్పెద వినుము.

స్వప్న, శకున, సాముద్రిక, జ్యోతిశ్శాస్త్రములు బూటకములు. బ్రాహ్మణులకు బ్రతుకుఁదెరవులు. పాపనవాం డ్రీశాస్త్రముల యాధారమున మూర్ఖుల బెల్లించుకొని డబ్బులాగుచుందురు. వసిష్ఠునికన్న గొప్పజ్యోతిష్యుఁడెవఁడు ? శ్రీరామపట్టాభిషేకమున కాయన పెట్టిన ముహూర్త మెంత చక్కఁగా నెరవేరినదో యెఱుఁగవా? ఇట్టివనేకములు కలవు. కావున జోస్యులమాటనమ్మి చెడక, యున్న డబ్బు నీయాలుబిడ్డలకే పెట్టికొనుము. నీ పొరపాటులకు నీ తెలివితక్కువయే కారణముకాని గ్రహచారము కాదు. అప్పుడప్పుడు మిడతంభొట్లశకునములవలె జోస్యులపలుకులు కొన్ని చెప్పినట్లు జరుగును. వానిం బట్టి మనము మోసపోఁగూడదు.

శౌన—ఓరినాస్తికుఁడా! నీ చదువు తగులఁబెట్ట. ఇదియా నీ చదువు? రాజుగారికి, మంత్రిగారికి జ్యోతిశ్శాస్త్రమం దెంతో నమ్మకము. వారికంటెను గొప్పవాఁడవా? అందుకే మిడిమిడిజ్ఞానము పనికిరాదందురు. బ్రాహ్మణులమాట లబద్ధములైనచో వారు చెప్పినట్లు గ్రహణము లేలపట్టుచున్నవి? తెలియనివాఁడవు తెలియనట్లుండక యీ ప్రగల్భము లెందుకురా ? పార్వతీశాపమున నెప్పుడైన నొకటిరెండుసంగతులు, చెప్పినట్లు జరగకపోవచ్చునుగాని శాస్త్రమే యబద్ధమా? ఛీ! పశువా! నీ మొగముచూడఁగూడదు. శాస్త్రమును, బ్రాహ్మణులను దూషించినందుకు నీపాపము నిన్నే కొట్టును. (అని కోపగించి పోవుచున్నాఁడు.)

మంచి—(తనలో) ఆహాహా ! మూర్ఖులఁ బ్రబోధింపఁ బ్రయత్నించుట యిసుక జక్కెరఁజేయఁ బ్రయత్నించుట. మంత్రిగారికి జ్యోతిశ్శాస్త్రమునందు నమ్మకమెందు. నే నిట్లుపలికితినని యీనిర్భాగ్యుఁ డాయనతోఁ జెప్పెనా, నా కొలువు పడిపోవును. నే నెదుట నున్నప్పుడు శౌనకుఁడు సాహసించి మంత్రిగారితో నామీఁదఁ గొండెములు చెప్పలేఁడు. అందుచేత నే నిప్పుడేపోయి కాంచనమాలం బిలిచి, మంత్రిసన్నిధినుండెద. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

ఇది విష్కంభము.

స్థలము:—మంత్రిమందిరములోని నొకగది.

[అప్పుడు మంత్రి ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

మంత్రి—(తనలో) ఆహాహా ! అన్యతమమహత్త్వ మెక్కఁడు కొనియాడఁగలఁడు.

చ. అనితరలంఘ్యమైన విపదంబుధి దాఁటఁగ నావ యేది, భీ
జనసముదాయమందు ఘనరక్షకవచం బెది, మిత్రి మదేశి సేవకున్

ధనికిఁ, గృపాణికన్న నిశితంబగు నాయుధమేది శత్రుసా
ధనముల యందు, నట్టి యనృతంబునకు న్నదివేల దండముల్.

ఏదానికి మంత్రులు మొదలగు లౌకికుల మనస్సులు వాసభవనంబులో, యేదానికి వణిజుల నాలుకలు స్వేచ్ఛగా గమనాగమనముల కనుకూలంబగు రాచబాటలో, యెయ్యది రాజులకు బలంబులనెల్ల మించిన మూలబలంబో, యెయ్యది రాజనీతికిఁ బ్రాణమో, యెయ్యది ఖడ్గాది సాధనంబులుఁ బలెను, నారాయణాది మహాస్త్రంబులుం బలెను స్థలకాల పరిజ్ఞానముఁ గలిగి ప్రయోగించువాని కౌశలంబునుఁబట్టి యమోఘమై విజయంబు సంఘటించునో, యేదాని ప్రయోగసంధానంబునం గుశలతలేమి హరిశ్చంద్రునకుఁ జండాలసేవయు, బలికిఁ బ్రియాపుత్ర సామ్రాజ్యభ్రష్టతయు, దశాననకంకాలచూర్ణంబును సంభవించెనో, యెద్దానియందుఁ బ్రయోగనైపుణ్యము లేదుగుటచే యుధిష్ఠిరునకు ద్రోణాచార్య మరణ మూలకంబుగను శ్రీకృష్ణునకు హంస డిభిక నాశన మూలకంబుగను మనోరథసిద్ధి చేకూరెనో, యట్టి యసత్యము జగద్గేయమై, ఫల ప్రదాయకమై వర్ధిల్లుఁగాక! ఇతర దేవతలుపాసించువారికి వశ్యులౌనవచ్చు. మానవచ్చు. కాని యనృతదేవత సమర్థముగా నుపాసింపఁబడునేని వరము ప్రసాదింపక పోదు. యథావిధిగా సేవింపనేరని వారి నీ దేవత యెదురు తిరిగి, నెత్తిన వంచి త్రొక్కుచున్నను. చిన్ననాఁటనుండియు నాకుఁ దోడునీడయై యుండి యిప్పటికిని కళంక దూరగు మొలంగుచుఁ గార్యసిద్ధిఁ జేయుచున్న దీ దేవతయే కదా. నేఁడు నా వాక్కునిలిచి పులిందునిపైఁ గుంతలేంద్రున కాగ్రహంబుఁ దెప్పించి చందనావతీపురప్రయాణమునకు నాకు రాజానుజ్ఞ నిప్పించిన దీ దేవతయే కదా. ఓ జగదుపకారిణి! ఓ జగన్మోహిని! ఓ యాపద్బాంధవి! ఓ విశ్వవ్యాపిని!

చ. మనుజులు సత్యమే యని భ్రమంపడ మోహనమైన మూర్తి దా
ల్చి, నరుని నాల్కకున్ స్వాఁటు సేయక బ్రాఁకులనోలెఁ దివ్యమై
ధనములు గూర్తు, సౌఖ్యములఁ దార్తు, విపత్తు వారింప నేర్తు నో
యనృతమ! నీవు చేసెడి సహాయము లెల్లియుఁ జేయ లేరుగా. 2

నీవు సర్వదా మాకు జయము నొసఁగూర్తువుగాక!

[అప్పుడు మందరుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

మంద—జయము జయము దేవా! దర్శనార్థము దేవమిత్రులవారు వచ్చినారు.

మంత్రి—తత్క్షణము వారిని దోడ్కొని రమ్ము.

మంద—చిత్తము (అని పోయి తోడ్కొని వచ్చి) స్వామీ! వీరె వచ్చినారు.

మంత్రి—ఆర్యా! ప్రణామము చేయుచున్నాఁడను. ఈ పీఠ మలంకరింపుఁడు. మందరా! ద్వారముకడ నుండుము.

మంత్రి—చిత్తము. (అని నిష్క్రమించును)

దేవ—మనోరథసిద్ధిరస్తు! (అని నవ్వుచుండును)

మంత్రి—ఆర్యా! [illegible] జాతక మనుసారముగ గుదిరినదా!

దేవ—ఆహా! నిజముగా [illegible]. మీరు సంకల్పసిద్ధులు.

మంత్రి—దైవజ్ఞసార్వభౌమా! ఇది మీ హృదయశుద్ధిగాని నాసంకల్పసిద్ధి కాదు. [illegible] మీరు చెప్పిన [illegible] తన నిలిపినచోట నిలుచునట్లు చేయు విధమున [illegible] మీ నిలిపిన నెలవుల నుండునట్లు, మీ చెప్పిన ఫలము [illegible] చేయుచుంటిరి. మఱియును,

తే. గీ. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] 3

[illegible] ఏవీ యిటు తెండు!

దేవ—[illegible] జాతకము. [illegible] శ్రీముఖ సంవత్సరా[illegible] ద్వితీయ చరణ[illegible]. ఈ [illegible] ఫలములు సామాన్యములు.

మంత్రి—[illegible] జాతకము [illegible] వలతు.

దేవ—ఇదె మీ [illegible] నేను వ్రాసిన [illegible] జాతకము. దీనింబట్టి మదనుని జన్మము శ్రీముఖ సంవత్సర [illegible] బహుళ పంచమీ శుక్రవారము మధ్యాహ్న సమయమున [illegible] కర్కాటక లగ్నమందు.

మంత్రి—[illegible] ఫలములు చెప్పుడు. ఫలములు చెప్పుడు.

దేవ—చెప్పుచున్నాడను వినుడు. ఈజాతకమునందు నాల్గుగ్రహములుచ్చస్థితి యందున్నవి. కేంద్రాధిపతులకును, కోణాధిపతులకును, బహుసంబంధములున్నవి. ధన రాజ్యవృద్ధి పతులకు [illegible]. ఫలములన్నియు [illegible]. ఈ జాతకున కఖండ భూమండలాధిపత్యము [illegible] సార్వభౌముం డగును.

మంత్రి—ధన్యోస్మి! ధన్యోస్మి! ఆర్యా! జాతక మెంతనేర్పుతో మార్చితిరయ్యా!

దేవ—అమాత్యశిఖామణీ! నాకిదియే ప్రథమప్రయత్నము కాదు. నాచేయి జాతకములమార్చుటయందు దారి తేలినదే. నాఁడు [illegible], ప్రథమకళత్ర వియోగమైనపుడేబది యేండ్లు దాటినందునఁ దనకుఁ బడుచుకన్యనిచ్చి యెవ్వరు పెండ్లిచేయరని

భయంబున ముప్పదియైదేండ్ల వయసుండునట్లు తనజాతకమును మార్చుమని నన్నుఁ బ్రార్థింప నేనవలీలగా నట్లు వ్రాసియిచ్చితిని. ఇప్పుడున్న మీపినతల్లి నే వ్రాసిన జాతకమునుఁబట్టి పెండ్లి సేయఁబడినదియే. పాప మాయన వివాహానంతరము కొద్దికాలములోనే స్వర్గస్థుఁడయినను మృతినొందు వఱకు నాయందుఁ బుత్త్రప్రేమ గలిగియుండెను.

మంత్రి—అవును. వినియుంటిని. అందుచేతనే నాతనయుని జాతకము మార్చుమని మిమ్ముఁ బ్రార్థించితిని. మిహిరవంశమునకును మాకుటుంబమునకును సంబంధము నిన్నటిదా! నేఁటిదా! మాపితృపితామహులకు మీ పితృపితామహు లాశ్రితులై, మిత్త్రులై సర్వకార్యములఁ దోడ్పడుచు వచ్చిరి. ఎంతెంత రహస్యములు మీపెద్దల చెవులం బడినవి కడుపులలో జీర్ణములగుచు వచ్చునే కాని వెలికివచ్చి యెఱుంగవు. ఆహా! రహస్యములు వెలిపుచ్చుట మీ యింటనొంట లేదుగదా. అట్టిసుగుణ సంపదగల వేదస్వరూపుల కులదీపకులగు మిమ్ము మఱియొక యర్థముఁ బ్రార్థించెద. ఈవఱకు నాకొనర్చిన మేలునకే నా మేనిచర్మము గోసి యిచ్చినను మీఋణము తీఱదు.

దేవ—దేవా! నన్నింత పొగడవలయునా? నన్నుఁ బోషించుభారము మీది. మీపనుపులు శిరసావహించిచేయువిధి నాది.

మంత్రి—ఆర్యా! అవధరింపుఁడు. మన మహారాజుగారికి నిజతపఃఫలమని చెప్పఁదగిన పుత్త్రిక చంపకమాలిని కలదుగదా. జనకుఁడామెనిమిత్త మనుకూలవరుని వెదకుచు రాజకుమారుల జాతకములన్నియుఁ బరీక్షింప నుద్యుక్తుఁడయియున్నాఁడు. ఆస్థానదైవజ్ఞులగుటంజేసి, మహారాజుగారు జాతకపరీక్షయందు మిమ్మే నియోగింతురు. అప్పుడేసందర్భమునందో యిప్పుడు మీరు నిర్మించిన మా మదనుని క్రొత్తజాతకమును మహారాజుగారికిఁ జూపి గ్రహముల యుచ్చస్థితియు, జాతకప్రభావంబును వేయి నోళ్లం బొగడి, యున్న యుత్కృష్టగ్రహములు మఱియొక జాతకమునఁ గూడియుండుట యరిదియని నొక్కి వక్కాణించి, యాయనమనసు విఱిచి యావిభుండు తనముద్దుకూఁతు నా పుత్త్రునకిచ్చునట్లు, రాజ్యంబు నావంశంబున నిలుచునట్లు, మీరువ్రాసిన జాతకము సఫలమగునట్లు, కడుచమత్కృతితో, బుద్ధిసూక్ష్మతతోఁ సమయమెఱిఁగి చేయవలయు. ఈ మహోపకారమునకుఁ బ్రత్యుపకారము చేయఁగలనని గర్వోక్తులు పలుకఁజాలను గాని నా సలుపఁదలఁచిన దించుక వినుండు. మహారాజుగారిచేత, రాఁబోవు సూర్యగ్రహణమునాఁడు మూడగ్రహారములు పుత్త్రపౌత్త్రపారంపర్యము జరగునట్లు మీకిప్పించెద. మీకాయెత్తు ధనము కుప్పవోసి నే నిచ్చెద. ఇఁక గుఱ్ఱములు పల్లకులు కావలసినన్ని కదా. పరోపకారపరాయణులగు మీరు కార్యసంఘటనమునం దెట్టి బహుమానముల కాసపడరని నే నెఱుంగుదును, మాకుటుంబముమీఁదనున్న యభిమానముచేతనే మీరు చేయుదురు. వేయు చెప్పనేల. కార్యభార మిఁక మీదే.

దేవ—అమాత్యమణీ! నీ సంకల్పము నిశ్చయముగా నెఱవేఱినదని నమ్ముము. గుణవంతుఁడగు నీ కుమారునిఁగూర్చి యొకఁడు ప్రశంసింప వలయునా?

చ. మదనుఁడు, రూపరేఖ మహిమంబున నాకృతిఁ దాల్చివచ్చె న
మ్మదనుఁడు, తేజమందు నసమానుఁడు, సౌభాగ్యత నద్వితీయుఁడౌ,
జనువుల పోఁడిమిం దలఁప శ్రీస్థలిపై మగరూపుఁగొన్న శా
రదగద, వాని కేమిటి కీయంత నృపాలుని యల్లుఁడౌటకున్. 4

మంత్రి—నాకొడుకగుటయే కొఱంత. దూరపుఁగొండలు నునుపన్నట్టితరరాజ నందనులు సౌభాగ్యులట్ల కనపడుదురు.

దేవ—సరే. నా ప్రయత్నములవలన దగ్గఱకొండలే నునుపులగుఁగాక! ఇఁక నాకు సెలవొసంగుఁడు. (అని లేచుచున్నాఁడు)

మంత్రి—చిత్తము. ఇది మీ కార్యము గాని నాకార్యముగాదు.

దేవ—(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

మంత్రి—(తనలో) నేను చందనాపత్రికిఁ బోవునాఁపలఁ జేయఁదలఁపెట్టిన కార్యములలో నొకటి యైనదికదా. తక్కినవికూడ నిట్లే నెఱవేఱునా! ఏల నెఱవేఱకుండు. సాముకస్తుతిని యున్న మనుష్యులు ప్రపంచమున నున్నంతకాలము కార్యసాధనము చేతిలోనిదే. పరమనిష్ఠాగరిష్ఠుఁడని, వేదాంతియని పేరువడిన యీ బ్రాహ్మణునిచేత నా కార్యమును, మైత్రీ, విశ్వాసము మున్నగునవి చేయింపఁగలవో లేవో చెప్పలేను గాని, మూఁడగ్రహారములు తప్పక చేయించితీరునని ధైర్యముతోఁ జెప్పఁగలను. ఏలయన,

తే. గీ. ఆత్మశుద్ధిమహాగ్నికి నంబుదంబు
విమలనిత్యమహాభూజమునకు వేరుపుత్తు
ఆస యనియెడు బెబ్బులి కామిషంబు
లంచ సుది ఘటింపని పనుల్గలుగ వెందు.

ఆదియునుఁగాక,

క. మంచిలేసంబులు నీతులు
నంచిత వేదాంతబోధ లాచారంబుల్
కాంచనరాశియు, రూకల
సంచులు కంటఁబడువఱకె జనులకు నిలుచున్

మందరుఁడు—(ప్రవేశించి) దేవా! ఉగ్రసేనులు దయచేసినారు.

మంత్రి—(చూచి) మిత్రమా! ఉగ్రసేనా! రమ్ము. మందరా! ద్వారముకడ నుండుము.

ఉగ్ర—(ప్రవేశించి) అమాత్యా! జయము జయము. నన్నుఁ బిలిపించిన కార్యమెఱుఁగఁ గోరుచున్నాఁడను.

తే. గీ. దండు విడియదు కద శత్రుధరణివిభులు
తిరుగఁ బడలేదు కద ప్రజ లెగువమీఱి
పల్లియలు దోఁచుకొనుటగాఁ బందికాండ్రు
మంగళంబే కదా మన మనుజపతికి.

మంత్రి—ఆహా! మహారాజునకు మంగళమే. ఏలోపంబులు లేవు. సింహమున్న యడవిలో నేనుఁగుల భీతి యుండునా?

సీ. ఎవ్వాని భుజయుగం బీ రాజ్యలక్ష్మికిఁ బెట్టని ప్రాకారపుఁ జుట్టుకోట
ఎవనికత్తి యరాతినృపకోటికిని వేల్పు దరిఁ జేర్పఁ బోఁడిమిగాఁ దాల్పఁగత్తె
ఎవనిశంఖధ్వని యరివీరమూఁకల నెల్ల యముని సన్నిధికి గం డనెడు పలుకు
ఎవని సంగరభూమి మృత్యుదేవతె వచ్చి విందారగించెడు మందిరంబు
వింటనెవ్వఁ డమ్ములు గూర్ప మింటఁ బుడమి
విరులవానలు గురియు వేల్పుఁజెలులు
హతనృపాలకంఠంబులయం దమర్చు
నట్టి యయ్యుగ్రసేనుఁ డుండఁ గలఁతకలదె.

ఎచట నేను నగరమున లేనప్పుడు సర్వమే పలుకనలసివచ్చెనా, కుంతలరాజ్యవ్యాపారము మంత్రిసేనుని సాయము లేక యొక్కపూట జరుగదని నేను ఘంటాపథముగఁ జెప్పఁగలను.

ఉగ్ర—ఈ రాజ్యమును నామను సరిగ నడుపుచున్నట్టి యమాత్యభాగురాయణుఁ డొక్కఁడే. మాదృశులకు పేరులు లలంకారార్థమే.

మంత్రి—నా రాజనీతియు నా మంత్రశక్తియు, సమస్త సమస్తవిరోధివర్గాధినీజాలంబగు నీ కరవాలంబుచాటున నొదిగి యుండవలసినదే. నా యున్నగు నితరలౌకికులు దివాణమునకు జీతములవండలుగ నిమిత్తమే. దానికేమి. ప్రస్తుతము వినుము. రాజాజ్ఞ బడసి కార్యాంతరముమీఁద నేను చందనావతికిఁ బోవుచున్నాఁడను. కొంత సైన్యములో నీవు నన్ననుసరించి రావలయును.

ఉగ్ర—దేవర యాజ్ఞాపరికారను వచ్చువాఁడ.

మంత్రి—ఇది రాజసేవ. నాకు నీవొక్క యుపకారము సేయవలయు.

ఉగ్ర—ఉపకారమా? సూర్యునకు దీపము కావలయునా?

మంత్రి—ఆ యుపమానము సరికాదు. నా పలుకులు వినుము. కలదుగదా నాకు విమల యను కూఁతురు. వేదాంతవిమర్శవిచారము చేయుచుండ నాకుఁ బుత్రికా జనన మయ్యెనని శుభవార్త తెలియుటంజేసి యామెకు బ్రహ్మవిమల యను పేరు పెట్టితిని. ఆమె యిప్పుడు సంప్రాప్తయౌవన యైనది. ఎంతెంత చక్కఁదనంపుటిక్కలనైనఁ జేతిమాఁట నొల్లని రాజనందనులు నా బిడ్డ నిమ్మని నోరుజాచి స్వయముగ నడిగియు, సందేశముమీఁద సందేశముంపియుఁ బ్రార్థించుచున్నారు.

ఉగ్ర—పండున్నప్పుడు చిలుకలు మూఁగవా?

మంత్రి—బాలిక విద్యావతియు, యుక్తవయస్కయు, సదసద్వివేకశాలినియు నగుటంజేసి వరనిర్ణయవిషయమున స్వాతంత్ర్య మామెకే యిచ్చితిని. ఏలయన,

ఉ. ఎవ్వని మెచ్చునో పడఁతి యెవ్వనికిన్ హృదయంబు నిచ్చునో
యవ్వఁడు గోర్కెఁ గావలయు నంతియ కాని తదన్యుఁ గూర్చుచో
నవ్వనజాక్షికిన్ మతికి హాయిగఁ గాఁపుర మెప్పుడెప్పుడున్
మర్వఁపు గొమ్మసంపఁగికి మైత్రి ఘటిల్లునె తేఁటితోడుతన్

ఉగ్ర—ఆమె స్వాతంత్ర్యము నుపయోగించుకొని తగు వరు నెన్నుకొనినదా?

మంత్రి—ఎన్నుకొనినది. కాని, పురుషుఁడు దుర్లభుఁడు.

ఉగ్రి—పురుషుఁడు దుర్లభుఁడా?

క. ఎవఁడా [illegible]హీనుం
డెవఁడా బాలిశుఁడు గాఁడెవ్వఁడు, సిరి రాఁ
దివ్వఁగ మోఁకా లొడ్డఁడు
నవినీతుఁడు కలఁడే సాక్షి లేదని నిక్కముగాన్.

పాపము! తే. గీ. మంచి యొజ్జాగుఁడు కాఁబోలు నుదతి నెన్నఁ
దలఁచుఁ; జూచినా వలదంట కలని తరమె
యటఁడు కలవన్నఁ గాముఁ డేనుగును? కాముఁ
డ రసన్నను శిరితూపు లూఁగకున్నె?

ఆ దుర్లభుఁ డెవఁడో యెందున్నవాఁడో తెలుపుమనేని నే నెట్టి శ్రమకైన నోర్చి యాతని సులభునిఁ జేసి మీకడకుఁ దోడ్తెచ్చెద.

మంత్రి—(చిఱునవ్వుతో) నీవు దూర మేఁగ నక్కఱలేదు. అతఁడీపురముననే యున్నాఁడు.

ఉగ్ర—ఈపురముననే యున్నాఁడా? ఆ మహాత్ము నే నెఱుఁగుదునా?

మంత్రి—నిన్ను నీ వెఱుఁగుదువేని వానిఁగూడ నెఱుఁగుదువు.

ఉగ్ర—అతఁ డిప్పటికి నా మనోగోచరుఁడు కాలేదు. ఇప్పు డెందున్న వాఁడు?

మంత్రి—(నవ్వుచు) ఇప్పుడు నా సమక్షమందే యున్నాఁడు.

ఉగ్ర—(తనలో) ఏమి? ఆ యదృష్టవంతుఁడను నేనే యగుదునా? (పైకి) మీ సమక్షమున నున్న యతఁడు దుర్లభుఁడు కాఁడు.

మంత్రి—ఉగ్రసేనా! ఇఁక సందిగ్ధవచనములతోఁ బ్రయోజనమేమి? ఇటు వినుము. మా విషయ యొక్క నాఁడు సాయంకాలమున మేడమీఁది గవాక్షమునుండి స్వారికేఁగు నిన్నుఁ జూచెనఁట. చూచి, నీ నామధేయాదులు చెలికత్తెలవలన విని వలవంతఁ దగిలెనఁట. తగిలిననాటంగోలె యిట్లున్నదని సఖులు నాకెఱిఁగించిరి.

శా. నీ నామంబె జపించు, నీ సొగసె వర్ణించు న్సఖుల్ చేలు, నీ
జ్ఞానంబే కొనియాడు నీ జయములే శ్లాఘించు, నీ గాథలే
వీనుల్ పండగ వినును ల్లాలుపు, నీ విక్రాంతిరే మెచ్చు, నే
భూనాథు న్దలపెట్టనీయదఁట, యా మోహం బదేమో కదా.

అందుచే నీ వా బాలికం జేపట్టి యామెకును నాకును మనోరథసిద్ధిఁ జేయఁ బ్రార్థింపుచున్నాఁడ.

ఉగ్ర—(లేచి సంతోషముతో) ధన్యోస్మి! ధన్యోస్మి! దీనికి మీరు నన్నుఁ బ్రార్థింప వలయునా? మీ కల్లుఁడ నగుటకన్న నాకు మహాభాగ్యము కలదే? ఇది నాకు బహుతపఃఫలము. బహుజన్మసుకృతఫలము. కోటానకోటులు ధనము వ్యయము చేసినను, మహీమండలంబంతయు నొలిగా నిచ్చినను నే కన్యాలలామహస్తంబు దుర్లభంబో, యా సుందరి నా కప్రయత్నముగ లభించు చున్నది. చిరకాలమునుండి యా మోహనాంగిపై వలపు నిలిపి, నా కామె నిమ్మని యడుగుటకు సాహసము లేక మిమ్ము నడుగఁదలఁచి యీ లబ్ధమనోరథునుఁడఁ గాకపోవుదు నేమో యని మనమున శంకించుచుంటిని. ఇపుడు నా భాగ్యము పండె. జన్మము ధన్యమయ్యె. కులము వన్నెకెక్కె. ఇఁక నేను మీ దాసుఁడ.

క. మెలఁగెద నీ కనుసన్నల
నిలిపెద నీ యాన మాళి, నీ చరణములేఁ
గొలిచెద, నిఁక నా ప్రాణం
బులు నీయవి, నా శరీరమును నీయదియే.

మంత్రి—(తనలో) నా తలంచిన మోహనాసము వీని తలకెక్కినది. ఈతిక్క తిరుగకుండఁ మతియొక్క రసము గ్రుక్కెడు త్రాగించెద. (ప్రకాశముగా) ఆయుష్మం

తుఁడా! నా తలపై నున్న మహాభారమును దించితివి. ఇప్పుడున్న నీ ప్రథమ[illegible]మును యగ్రమహిషిగ, సహధర్మచారిణిగఁ జూచుకొనవచ్చు. నాకూఁతురు నీకు ద్వితీయ భార్యగ మెలఁగుటకుఁ జింతింపదు. అది యటుండనిమ్ము. నీకు మఱియొక శుభ మెఱిఁగించెద. పులిందుని సింహాసనభ్రష్టునిఁ జేయుటకే నే నిపుడు చందనావతికిఁ బోవుట. ఆ రాజ్యమునకు నిన్నభిషిక్తుం జేసి యా సింహాసనము మీఁద నిన్నుఁ గూర్చుండఁ బెట్ట వలయునని నేను సంకల్పించితిని. నా యల్లుఁడ వైన పిదపఁ గూడ మునుపటియట్లు సామాన్యుఁడవై యుందువా? ఇఁకమీఁద నీవు విమలామనోహరుండవై, పులింద మేదినీశ్వరుండవై, కుంతలరాజసైన్యాధిపతివై, బుధజనగేయమానకీర్తివై యుందువు.

ఉగ్ర—ఆహా! సుఖముగాని, దుఃఖముగాని యొంటిగ రాదను నార్యోక్తి నిజము.

తే. గీ. చిలుకలట్టులు గుంపుగుంపులుగ వచ్చి
కురుచిరానంద మొనగూర్చు శుభము లెల్ల
నలసితోఁ దేశ్యగతి మందమందలగుచుఁ
జేరి కష్టముల్ ప్రజల హింసించి పోవు.

నామనస్సానందమునుఁ బట్టఁజాలకున్నది. మీ ముదల యయ్యెనేనిఁ జందనావతికిఁ దీసికొని పోవలసిన సైన్యము నాయత్తము చేసెద.

మంత్రి—అట్లే చేయుము. పయనము రేపుదయము.

ఉగ్ర—చిత్తము. (తనలో) అయ్యో! పౌర్వాపర్యములు బాగుగ విచారింపక మంత్రిమాటల కుబ్బి, విమలాసౌందర్యము తలంపునంబాలఁ బరవశుఁడనై సంతానవతియు, [illegible]రాలు, పరమపతివ్రతయు నగు భార్య యుండ వేఱొక్క భార్యఁ బరిగ్రహింప నొప్పుకొంటిని. ఎంత యనుకూలవతియైన వనితకు సవతిమత్సరముండుట సహజము. ఈ వార్త నామె చెవి నెట్లు వేయుదును? అది విని యామె యెట్లు వగవకున్నె! ఈ విచారములకేమి? మంత్రితోడి బాంధవ్యము, మహైశ్వర్యము, రాజ్యాధిపత్యము, విశేషించి నవవిలాసవతీపాణిగ్రహణము గలుగుచుండఁగ నాఁడుదాని [illegible]లకు మత్సరంబులకు వెఱచి యీసంపదలు చెడఁగొట్టుకొందునా?

తే. గీ. గొప్పలాభము ల్బాల చేకూఱునపుడు
స్వల్పనష్టము ల్దలఁపున నిల్పరాదు
పిడుగు లొకటి రెం డెప్పుడో పడునఁటంచు
వాన వలదంచుఁ గోరెడువారు కలరె.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

మంత్రి—(తనలో) ఆహా! కాంతాకనకంబులు, మోహపిశాచము కని ప్రపంచమున విడిచిన కవలపిల్లలుగదా! ఎరకుఁబడనిజంతువులు, కాంతాకనకంబులకు లోఁగని మనుష్యులుగలుగుట యరిది. ఎల్లవస్తువులకుం బలెఁ బ్రయోజనముంబట్టి మనుష్యులకును వెల గలదు. ఎల్లజంతువులకుంబలె మనుష్యులకు వెరగలదు.

తే. గీ. ఒకఁడు డబ్బు కక్కుఁటిచే నొదిగియుండు
నొకఁడు స్త్రీలోలతను విధేయుఁడయి మెలఁగు
నొక్కఁడు ముఖస్తుతులచేత నుబ్బి లోఁగు
నొక్కఁ డధికార మెరఁజూప నూరకుండు,

ఉగ్రసేనునియొద్ద నీ నాలుగు కక్కుఁటులు లున్నట్లు కనఁబడుచున్నవి. ఉండుట చేతనే నా కార్యసిద్ధి కానున్నది. ఈతని లోఁబఱచుకొనుట యత్యావశ్యకము. ఏలయన నా కార్యసిద్ధి యీతని చేతిలోనుండుటచేత దేవమిహిరుఁడు నిర్మించిన కృత్రిమ జాతకమును నమ్మి, రాజు చంపకమాలినిని నాపుత్త్రునకిచ్చి పెండ్లి చేసినను నృపాలుని పరోక్షమున మా మదనుఁడు గద్దెనెక్కవలసివచ్చినప్పుడు ప్రజలు సామంతులు మత్సరంబునఁ దిరుగఁ బడవచ్చు. అప్పు డుగ్రసేనుఁడే యా కలఁత లడఁపవలసినవాఁడు. ఒకవేళ రాజు తనకూఁతును మఱియొక రాజనందనునకిచ్చి వివాహము సేయునేని, రాజమరణానంతర మల్లునిఁ బాఱఁదోలి సింహాసనముమీఁద మదనునిఁ బ్రతిష్ఠింప సంకల్పించినవాఁడనుగావున నప్పుడును గార్యభార ముగ్రసేనునిదే. విషయాకంఠమునఁ గట్టఁబోవు మంగళసూత్రముచేత నీతఁ డీకార్యమునకు బద్ధుఁ డగును. కాని, విషయ యుగ్రసేనుని వరించునా? ఏలయన, నాతనివద్ద,

మ. జవరాండ్రన్ వలవంత ముంచెడు సుహాసౌందర్యమా లేదు, లేఁ
త వయస్సా నెఱసున్న, సద్గుణములా తద్వంశమందే లక్షిం
పవు, మా బాలికయో, వివేకగుణసంపద్రాశి. సంప్రాప్తయౌ
క్తవయోరూప, వరించునెట్లొకని, హా! కర్తవ్యమే మీయెడన్ ?

కర్తవ్యమున కేమున్నది?

తే. గీ. వినయమును విద్యయునుఁ గల్గు బిడ్డ విషయ
దాని పితృభక్తి వర్ణింపఁ దరమె కాదు
కాన నామాట మన్నించుఁ, గాకయున్న
బలిమి నేనియుఁ గావింపవలయుఁ బెండ్లి.

బలిమిని వివాహము గావించినచో బాలిక యావజ్జీవము సౌఖ్యమునకు వెలియై మనఃఖేద మొందదా? ఆ! పొందిన నేమి? మొదట నన్యోన్యానురాగమున వరించుకొన్న

వధూవరులు వివాహానంతరము పొత్తులు చెడి దుఃఖభాజనములైనవా రెందఱు లేరు? అదియునుం గాక,

మ. ధరణీమండల మండనాయిత మహోద్యత్తుంతలక్ష్మీకరం
ధరభాగ్యం బొనఁగూడు కాలమిదె ప్రాప్తం బయ్యె, నద్దాని ముం
దర నీ బాలిక సౌఖ్యమెంత? మతి మోదం బెంత? నే నిత్తు రా
జ్యాసామ్రాజ్యాధికారికిం బుత్రికాకుసుమబలిన్ సంకల్ప మీ డేటఁగాన్.

అట్లు పొత్తులు చెడు నేని, వానినే తలఁచి మా బాలిక కలవంతపా లగుచున్నదని నే నుగ్రసేనునితోఁ బలికిన పలుకు లసత్యములని యుగ్రసేనుఁడు తెలిసికొనునేమో కదా! అప్పు డేదో పన్నుగడ పన్ని యుగ్రసేనుని మనస్సునకు నచ్చునట్లు పలుకలేనా? అంతే మాకు మేలగును? ఈ సమయము నేను చందనావతినుండి వచ్చినదానఁ గాంచనమాలచేత బాలికకును బొత్తుబడి యుగ్రసేనునియందుఁ దగులుకొనునట్లు నయమున భయమునఁ జెప్పించెద.

[అప్పుడు కాంచనమాల ప్రవేశించుచున్నది.]

కాంచ—జయము జయము దేవా!

మంత్రి—(చూచి) కాంచనమాలా! వచ్చితివా?

కాంచ—అమ్మాయిగారి నగరమునుండి వచ్చితిని. ఏమి సెలవు?

మంత్రి—నేను చందనావతికి రాజకార్యప్రసక్తిని రేపుదయము పోవుచున్నాఁడ. అది యటవీప్రదేశములగుట నెమిలికంపములు, చమరీవాలములు, లేడిపిల్లలు, దుప్పికొమ్ములు, పులిగోళ్లు, పునుఁగుఁబిల్లులు, మొదలగు మనోజ్ఞవస్తువులలో నీకును, విమలయకు దేనినైనఁ గావలయునో వినఁగోరుచున్నాఁడ. నీవును నాకుఁ గూఁతురువంటి బిడ్డవే. అమ్మ పెంచినట్లే నిన్ను నీచేతులఁ బెంచితి. నీమనోరథంబుఁ దీర్చుటయే నాకుఁ బ్రథమ కర్తవ్యము.

కాంచ—దేవరవారి కంతె యనుగ్రహ ముండుటచేతనే నేనింత వర్ధిల్లుచున్న దానను.

మంత్రి—నీ యోగ్యతకుం దగిన యాదరము మేము చేయుటయే లేదు.

కాంచ—దేవా! దేవరవారు చందనావతి కరుగుట రాజకార్యమే ముఖ్యకారణమైనను బుత్రికావరాన్వేషణముంగూడ మీమనసులో నొకమూల నిలుపవలయు నని కోరుచున్న దానను.

మంత్రి—(నవ్వుచు) ఓ వెఱ్ఱిదాన! గాఁతగాజులలో రత్నములు దొరకవు. కోయ మూఁకల తునికిపట్లగు కొండలలో, నడవులలోఁ బెండ్లికొడుకులు లభింతురా? కర్తా

స్వేమణమనఁగా నేఙ్ఞప్తికివచ్చినది. బిడ్డ యెవ్వనిమీఁదనైన మనసు నిలిపినదేమో చెప్పఁగలవా ? ఈవిషయము నీకన్న నెఱిఁగినవా రుండరు.

తే. గీ. అంతిపురినుండు కాంతల యభిమతములు
ప్రతిఫలించునద్దంబులై పరిఢవిల్లు
తెలివిఁగల్గిన చెలిమికత్తెల మనసులు;
చెలువెఱుఁగని రహస్యము ల్గలవె! సతికి.

కాంచ—ఆమె యిప్పటి కెవ్వనిమీఁదను మనసునిలిపినట్లు తోఁపదు.

మంత్రి—కాంచనమాలా ! పుత్రికావివాహవిషయము తలఁచుకొనినప్పుడెల్ల నా గుండె ఝల్లుమనుచుండును. ఏమనఁ బోరుగారిలోనున్న యే రాజనందనుని చేతిలో పెట్టి నేను బిడ్డనెడబాసి యుండవలయునని. విషయనువిడిచి నేను, నన్ను విడిచి విషయయు నుండఁజాలము. అదికారణంబుగఁ బుత్రిక నీపట్టణమునందే నా సముఖమునందే నిరంతరముండువాని కెవ్వనికైన నిచ్చి వివాహము సేయవలెనని యున్నది.

కాంచ—ఈ పట్టణమునఁ దగిన వరుఁ డెవ్వఁ డున్నాఁడు ?

మంత్రి—లేకేమి ? ఒక బిడ్డ యున్నాఁడు. సేనాపతియగు నుగ్రసేనుని నెన్నఁడైనఁ జూచితివా ?

కాంచ—(నవ్వుచు) విషయ నాతనికిచ్చుట కాకిముక్కున దొండపండు గట్టుట. జాజిపూవులదండ దున్నపోతుమెడ వేయుట.

మంత్రి—ఏమి ? జాజిపూవులదండ దున్నపోతుమెడ వేయుటా? ఇష్టములేక యిట్లనెదవుకాని వాని కేమికొఱత ?

తే. గీ. మనసు కుదురుచేనిఁ గురూపి మన్మథుండు
కుదరకుండిన నలరాజు కొండముచ్చు
మన మనోభావనలె కాని మందయాన !
మంచిచెడ్డలులేవు సు మ్మెంచిచూడ.

ఉగ్రసేనుని చక్కఁదనము కూడ గొందఱు రాచకన్నియల వలపించినదే. అతఁడు సర్వలక్షణసంపన్నుఁడు. ఒకవేళ బాలిక యాతనిని చేయుగాఁ దలంచినను నీ వాతని లక్షణంబుల నన్నియంబు వర్ణించి, పొగడి యామె మన సాతని యందు లగ్నం బగునట్లు చేసి నాకుఁ బుత్రికావియోగదుఃఖము తప్పింపవలయు. ఆ వర్ణించుటలో,

మ. హనుమానుల డనుమా భుజాబలమునం, దాయోధనకీర్తిలం
దనుమానం బణుమాత్ర మూనఁ డనుమా, యా దేవతాచార్యుఁడే

యనుమా బుద్ధికి, నాదిశేషుఁ డనుమా యత్యంత వాక్ప్రౌఢిమం
బున, నా నిర్జరసార్వభౌముఁ డనుమా భోగంబులం దన్నిటన్.

అంగనకు వీరపత్ని, వీరమాత యగుటకన్న నపేక్షణీయము వేఱొండు లేదనుము. శూరుని చెట్టఁబట్టు నేని బిడ్డకీ రెండును సమకూడు ననుము. నీ వెన్ని చెప్పిన నామె వినకున్న నా నిమిత్త ముగ్రసేనుని కేలు పట్టుమనుము. తండ్రిమాటనిలుపఁదలఁచి గాంధారి యంధుని బెండ్లియాడెననుము. భీష్ముఁడు పితృసౌఖ్యము ప్రధానముగఁ జేసికొని స్వసౌఖ్యంబు పాటింపఁ డయ్యెననుము. రఘురాముఁడు పితృవాక్యపాలనమునకై వనవాసమున కరిగెననుము. తనమీఁది మమతచేత నే నింతగా నొక్కి చెప్పవలసివచ్చెననుము. కాంచనమాలా! బిడ్డమనసు నీమనసు నొక్కటియే గావునఁ గార్యసిద్ధి నీవు చెప్పుటలో నున్నది. బిడ్డమీఁద జనకునకున్నంత ప్రేమ, బిడ్డకు జనకునిమీఁద నుండుట సహజము కాదు. కాని నీ సహాయమున నిప్పుడది సహజము కావచ్చు. నా హృదయశల్యము నీవే పెఱుకవలయును. చందనావతి నుండి నేను వచ్చులోన నీవామెను వివాహమునకు సిద్ధముచేయవలయును. నా బిడ్డచెలికత్తెలలో యోగ్యతకు, గురుజనగౌరవమునకు, దానియెడఁ బ్రేమకుఁ బేరువడినదానవు కావున నిన్నీ పనియందు నియోగించితిని. విజయను విడిచి నీవును, నిన్నువిడిచి విజయయు నుండఁ జాలదు కావున నీకుఁగూడ నీయూరనే యనుకూలమైన సంబంధము విచారించి యుంచితిని. అది నీ యదృష్టమువలన లభించినది. నేను తిరిగివచ్చినపిదప నీ వెఱుఁగఁగలవు.

కాంచ—(సిగ్గునఁ దలవంచుకొని) దేవా! అమ్మాయి సదసద్వివేకశాలిని. మా యిరువురమనస్సు లొక్కటియే యనుమాట నిజమే కాని యీవిషయములో నామాటయే పాటిసేయునని ధైర్యముతోఁ బలుకఁజాల. అయినను సర్వవిధములఁ గార్యసిద్ధికి నా లోపములేకుండఁ బ్రయత్నించెద. తనయాస్నేహమే కాని స్వలాభపరాయణత యిందేమియు లేదు కావున మీసంకల్పము నెఱవేఱవచ్చును.

మంత్రి—సరే. నీవింకఁబొమ్ము.

కాంచ—చిత్తము. (నిష్క్రమించుచున్నది.)

మంత్రి—(తనలో) బాలికాసఖీజనమందుఁ గాంచనమాలయే మెత్తని మనస్సు కలది. తక్కినవాండ్రు దేవతలకుఁ బంచాంగము చెప్పువారు. అదియునుంగాక బిడ్డకు దీని యందు విశ్వాసము మెండు. ఇదియు నా పన్నినవలలోఁ బడినది. ఈ లక్షణములం బట్టి చూడ నామనోరథసిద్ధి సమీపమునకు వచ్చినట్లు తోఁచుచున్నది. ఇంక మదనునకు నా ప్రయాణసన్నాహ మెఱిఁగించి, చెప్పవలసిననీతులను జెప్పి నావచ్చువఱకు రాజువద్ద వానిఁ బ్రతిష్ఠించెద. (పైకి) ఓరీ! యెవఁడక్కడ? మదనుఁ డెక్కడ నున్నాఁడు?

మందరుఁడు—(ప్రవేశించి) దేవా! అబ్బాయిగారు కచ్చేరిలో నున్నారు పిలుచుకొని వత్తునా?

మంత్రి—అక్కఱలేదు. నేనే వచ్చెదను. దారిఁ జూపుము.

మంద—దేవా! యిటు యిటు (అని కొంతదూరము నడచి యిద్దఱు గదిఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

[అంతటఁ జేతఁ బుస్తకము పుచ్చుకొని చదువుచుఁ బీఠముపైఁ గూర్చుండి మదనుఁడు ప్రవేశించును.]

మంద—(గదినిఁ బ్రవేశించి) కుమారా! ఇదె నాయనగారు నీ నిమిత్తము వచ్చి యున్నారు.

మద—(లేచి పుస్తకము మూసి లొట్టుపాటుతో) నాయనా! ప్రణామము చేయుచున్నాఁడను.

మంత్రి—కళ్యాణమస్తు!

మంద—దేవా! నేనుపోయి ద్వారముకడ నుండెదను. (అని నిష్క్రమించును.)

మంత్రి—కుమారా! నీ వెల్లప్పుడు గ్రంథకీటకమువలెఁ బుస్తకములనే యాశ్రయించి యుండెదవుగాని లౌకికవ్యాపారములయందు నీబుద్ధిఁ బోనీయవేమి? విద్య ముగిసినపిదపఁగూడ గ్రంథములఁ గొడవ యేల?

మంద—నాయనా! విశేషశాస్త్రములు పఠింపవలసియే. విద్యకు సమాప్తి కలదా? అయ్యది పరబ్రహ్మంబువలెనె, దేశకాలవస్తువులచేత నపరిచ్ఛిన్నంబై యనాద్యంబై యనంతంబై వెలయు.

మంత్రి—అట్లయిన మనుష్యుఁ డెల్లప్పుడు గురుకులవాసము సేయవలసినదే?

మద—కాదు. గురుకులవాసము కొంతకాలమే. గురుబోధ తల్లిపాలవంటిది. తల్లిపాలు విడిచి నరుఁ డాహారమును స్వయముగఁ దెచ్చుకొని దేహపోషణముఁ జేసి కొన్నట్లు గురుకులంబు విడిచియు మనస్సున కాహారమైన విద్యను సంపాదింపవచ్చు. ఎట్లన.

మ. తనపూర్వుల్ గణియించి యిచ్చుధన మాధారంబుగా నెంతొ నే
ర్పున వాణిజ్యము సల్పి లక్షలధనంబుంగూర్చు బేహారి నాఁ
ఘనులౌ పూర్వులు వ్రాసియిచ్చిన మహాగ్రంథంబు లాధారముల్
గ నమందార్జన సేయఁగా వలయు విజ్ఞానార్థ మెంతేనియున్.

తండ్రీ! వేయుమాటలేల? పుస్తకమువంటి మిత్రము మఱియొకటి లేదు.

మంత్రి—ఈ విశ్రమము విడిచి యింక లోకవ్యవహారములోఁ బ్రవేశించుట యెన్నఁడు ?

మద—అవసరమైనపుడు.

మంత్రి—ఇదిగో నవసరము వచ్చినది వినుము. మహారాజుగారి యాజ్ఞాప్రకారము నేను బందనావలికి రేపుదయము పోవుదు. నేను వచ్చువఱకు నీవు మంత్రిత్వము నేయవలయునని రాజుగారి యాదేశము.

మద—రాజ్యతంత్రమున కపరిచితుఁడనగు నేను మంత్రిత్వ మెట్లు సేయఁగలను ?

మంత్రి—నా యుపదేశబలమున.

మద—సావధానుఁడనయి యున్నాఁడను. ఉపదేశింపుఁడు.

మంత్రి—నా యుపదేశము నీకు రాజనీతిపదేశమునం బ్రవేశము కలిగించు గాయత్రీమంత్ర మగుఁగాక !

తే. గీ. క్షితివిభుని చెంత కన్యునిఁ జేరనీకు
మతని నొంటిగా నెపుడు మాటాడనీకు
మాటఁ జేపడినిన నిన్నె యడుగవలయుఁ
జెప్పఁదగు నుత్తరము నీవె చెప్పవలయు.

ఇది మనరాజ్యకార్యము స్థిరముగా నిలుపుకొనుటకుఁ బ్రధానోపాయము. చంద్రాన్వయనృపతులకు మతాగ్నులగు కొందఱు నేను లేని నడుమ నిరుకట్టి రాజుతోఁ జాడి ములు చెప్పఁ జూతురు. అట్టి పురుషసర్పములకీ యుపాయ మీశ్వరౌషధము. మఱియు,

తే. గీ. పంజరస్థితశుకమట్లు సాధ్వవృత్తి
మంత్రి నేర్పిన పలుకులె మరల ననుచు
నొరులఁ జూడక కోటలో నుండవలయు
భూమిభుజుఁడు మంత్రిచేతి కీల్బొమ్మగాదె ?

రాజెవ్వరికేమి ప్రత్యుత్తరము లిచ్చినను మంత్రి యాతనికి చెవిలోఁబోసిన వాక్యావృత్తిమే నోట వెలువడవలయు. ఇది రాజనియమము. ఇఁకఁ బ్రధాననియమమై మంత్రి సేయవలసినది చెప్పెద వినుము.

సీ. కట్టిమాటల వాస పుట్టింపవలయును గూఢక్రియలఁ జూపవలయు
నేఁటేటఁ బన్నులు హెచ్చింపవలయును బ్రజలెద్దఁ గృప నటింపఁగవలయుఁ
బ్రజల పక్షమువారిఁ బైకి మెచ్చవలయు నదనువచ్చినయప్పు డడఁపవలయు
విద్యాభిమానంబు వెలికిఁ జూపవలయు శాస్త్రవిద్యాబోధ చంపవలయుఁ

తే. గీ. ప్రజల విశ్వాసమే రాష్ట్రబలమటంచు
నమ్మనటులుండి, జనులను నమ్మకుండ,
ఖడ్గమును నమ్మి యేలుట కార్యమగును
ఖడ్గనీతి మించిన నీతి గలుగఁబోదు.

మద—తండ్రీ ! లౌకికవ్యాపారములఁ బ్రవేశించుట యింద్రజాలవిద్య నభ్యసించుట.

మంత్రి—అవును. మంత్రి యింద్రజాలికుని కంటెవాఁడే. ఎట్లన,

క. ఇరువురు వైఖరి నొకటియె, యెఱుకఁ గలవారు, కనికట్టు చేతుల జూపనేర్తు, కథికంబుగ నిర్వహించు వాక్యలాఘవ, కరలాఘవశక్తి జనులఁ గనుఁగ్రమ్ముటకున్

మద—ఇది నాబోంట్లకు దురవగాహమేమోయని భయపడుచున్నాఁడను.

మంత్రి—అట్లు కనఁబడునుగాని నిజముగా దురవగాహము కాదు. మనుజునకు దురవగాహమగు విషయము లోకమునన లేదు. లోకవ్యవహారమునం దొకసారి ప్రవేశించితివా, మనుజశక్తము చవిగొన్న పిమ్మట నీ వానిని విడువుమన్నను విడువవు.

మద—మీ యాజ్ఞాప్రకార మెట్లో నే నీపదునైదు దినములు రాజసన్నిధినుండి కార్యము నడపెద.

మంత్రి—కుమారా ! మంత్రియగుటకు నీ మన సొప్పుకున్న దిగదా. పోనీ, రాజ వగుట కిష్టమున్నదా ?

మద—నాయనా ! మంత్రిత్వమునకే యోగ్యుఁడనని నేను భయపడుచుండ రాజత్వమునకుం దగుదునా ?

మంత్రి—తగకేమి ? గద్దె నెక్కించితిమా, పిండిబొమ్మ రాజ్యము చేయఁగలదు. పరిపాలనాక్లేశము మంత్రిదిగాని రాజుదికాదు.

మద—నేను దాని కనర్హుఁడ. అది యటుండనిండు. అసంభవములు నసాధ్యములునగు విషయములంగూర్చి మన కీ వితర్కమేల ? నేను రాజ్యమున దాసపదమును యాకాంక్షపద్మము నందుకొనఁ జేయఁబూనుట.

మంత్రి—ఇది యసంభవము కాదు; యసాధ్యము కాదు.

మద—ఎట్లు సాధ్యమో వాదముకొఱకు వినఁ గోరుచున్నాఁడను.

మంత్రి—రాజపుత్రికయగు చంపకమాలినిని నీవు వివాహమాడవలయు,

మద—(చెవులుమూసికొని) హా ! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము.

తే. గీ. అన్నయని పిల్చె నామె న న్నిన్నినాఁట
విషయయును నాకె నేఁడును బిలుచుకొందు

దక్షిణాపథేంద్రవరుస నట్టిగుట నిద్ది
తెలుపగానివారియు నిల్వఁ దగని తలఁపు.

మంత్రి.—(నవ్వుచు)

క. ఎక్కడివావులు మదనా! యెక్కడి వరుసలివి యేల యీ చేలతనం
బక్కనికి యెట్టిచెల్లెలు, నెక్కడి సోదరుఁడ వామె కీవును జెపుమా.

పితామహులకు, నక్షత్రేంద్ర సంతానమునకు, నన్నదమ్ముల బిడ్డలకు సోదర భావములు చెల్లునుగాని పూర్వబాంధవములు లేనివారికిఁ జెల్లవు. ఇవి పిలుచుకొనుట కేర్పడిన సంకేతములుగాని యథార్థముగల వావులుగావు. అందుచే నీవామెను మఱఁదలా యని పిలిచిన మఱఁదలగును. చెల్లెలాయని పిలిచినఁ జెల్లెలగును.

మద—అయ్యా! మీ రన్ని చెప్పిన నా యంతరాత్మ నన్నిందు కొడంబడనీయకున్నది.

మంత్రి—(నిందాగర్భముగా) అంతరాత్మ యొడంబడనీయదేమి? ఈయంతరాత్మలు నేఁటనుండ క్రొత్తగా బిగినవి. మాచిన్ననాఁడు మాకుఁ గూడ నంతరాత్మ లున్నవని మాకెన్నఁడుఁ జెప్పలేదు. మే మింతకాల మెఱుఁగము. ఈనాఁటి యుపాధ్యాయులు పూర్వములేని యంతరాత్మలు. క్రొత్తరాత్మలు దెచ్చిపెట్టి విద్యార్థుల మతులు చెఱిచి వారిని బాడుసేయుచున్నారు. అట్టివారిలో నీ వొకఁడవు. నాబోధ నీ తల కెక్కదని నే మొదటనే యనుకొంటిని. ఏలయన,

మ. తనలో నార్యులయొద్ద నేర్చికొను గ్రంథజ్ఞానమే కాని నా
[illegible] ధనంబునంగలుగు శిష్యజ్ఞాన మొక్కింతగ
[illegible] విద్యార్థులు తామె [illegible] సత్యసంధాను లం
చు [illegible] పూర్వము [illegible] కలోత్సవంబొ [illegible] గర్హించుచున్.

మద—తండ్రీ! కోపపడకు. నీకు జడిసి నేనందు కొప్పుకొందు నమ్ము. రాజా బిడ్డను నాకిత్తునిచో—

మంత్రి—ఈయనిచో, రాజపురకాంతన [illegible] బాలఁద్రోలి నిన్ను గద్దె నెక్కించెద.

మద—అయ్యో! ఇది రాజద్రోహముకాదా?

మంత్రి—రాజద్రోహములేదు, గీజద్రోహములేదు. ఈనీతులు తపమైన రాజ్యము లెట్లు చేపడుదుము. రాజ్యసంపాదనము చేసినవారిలో రాజద్రోహము సేయనివాఁ డెవఁడు? ఈ పేనువర్మ మహారాజుముత్తాతయగు చిత్రభానుఁడు మునుకటి వంశపు రాజులలోఁ గడపటి వానియొద్ద సేనాపతిగ నుండి యా రాజుం జంపి గద్దెనెక్కె.

ప్రపంచమున బలహీనములు నశించుటయు బలవత్తరమైనవి మిగులుటయూ, సర్వజంతువులయందు సహజము.

మ. వనరాశి న్మీనుచేఁ బ్రమ్రింగుఁ జిఱుచేఁప న్బట్టి, వన్యంబులన్
ఘనసత్వంబులు స్వల్పజంతువితతి న్దారించి భక్షించు, భూ
జనులందు న్బలిష్ఠు లదుర్బలుని నాశంబందఁగాఁ జేతురు, శా
స్త్రనిషిద్ధం బనరాదు సుమ్మి ప్రకృతిధర్మం బిట్టిదే యారయన్.

రాజు మింటనుండి యూడిపడెనా. సకలజంతువులకు స్వబలతేజోదర్పంబుల కలిమి స్వజాతి జంతువులపై నధికారము కలుగును గాని యది యొకఁడిచ్చునది, యొకఁడు పుచ్చుకొనునది కాదు. అట్లు కాకున్న,

సీ. మేఁకపోతునకీక మృగరాజకిశోరంబు నెంచి సింహంబున కెవ్వఁడిచ్చె
గబ్బిలంబునకీక ఖగసార్వభౌమత్వ మవ్వైనతేయున కెవ్వఁడిచ్చె
వానపామునకీక ఫణివల్లభత్వంబు నాదిశేషున కెవ్వఁ డరసియిచ్చె
మట్టగిడుసకీక మత్స్యనాథత్వంబు నాతిమింగిలమున కేతఁడిచ్చె
గీ. ధైర్యసారమిచ్చె, దర్పసంపదయిచ్చెఁ
జండతేజమిచ్చె, శక్తి యిచ్చెఁ
గాక యిచ్చెనే యొకఁడు పట్టముఁగట్టి
మంచి మూర్ఖమందు, మదన! చెపుమ.

మద—నాయనా! వంశతరములనుండి మన మీ కుంతలరాజుల సొమ్ము తినినందునకు రాజకుటుంబము నెడఁ జూపవలసిన కృతజ్ఞత యిదియే? మన కుంతలరాజ్యకాంతుఁ డున్నను చంపకమాలిని మొగమైనఁ జూడవలదా? ఆమె మనవిషయమునంటిదే కదా. ఎంతటి రాజనీతికోవిదులకైన ధర్మభీతి యుండవలదా?

మంత్రి—(కోపముతో) ఏమి? మనము కుంతలరాజులసొమ్ము తింటిమా? పుట్టినప్పుడు కుంతలరాజులు సొమ్ము నెంటఁదెచ్చిరా? మనము తినుచున్నది ప్రజలసొమ్ము కాని రాజుసొమ్ము కాదు. జాలి దౌర్బల్యచిహ్నము. కృతజ్ఞత యప్రయోజకప్రసంగము. ధర్మభీతి భీరువుల ప్రచారము. కటకటా! సింగము కడుపునఁ జెవులపిల్లి పుట్టినదిగదా! ఈవిషయమున నీప్రవర్తనము కనకవర్షము కురియుచుండ గొడుగువేసికొని పోవు మందభాగ్యుని చరిత్రము స్మరణకుఁ దెచ్చుచున్నది. ఓమూఢుఁడా!

శా. నీచత్వంబున నన్నదమ్ములను, దండ్రిం దల్లి హింసించియో
క్ష్మాచక్రంబు మహీతలేంద్ర తనయు ల్సాధించి చేకొందు రా

భూచక్రం బవలీల నీదు సిగలోఁ బూవాడిపోకుండఁగా
నీ చేలం బడఁచుండ వద్దనుటకున్ స్త్రీకెట్లు నోరాడెనో.

సామ్రాజ్యపదమన నెట్టిదో నీ వెఱుఁగవు. చూడు.

సీ. ధనరత్నకనకవాహనముఖ్య సర్వసంపదల కాస్పదము సామ్రాజ్యపదము
వైభవంబుల నెల్ల వర్షించు మబ్బని ప్రాభవంబుదము సామ్రాజ్యపదము
రాజహంసలు విహారము లొనర్చెడు వినిర్మలమహాహ్రదము సామ్రాజ్యపదము
శ్రోత్రనంబుల కెల్ల జీవనంబులనిచ్చి ప్రోత్సహించు నదము సామ్రాజ్యపదము
తే. గీ. మహిమ కళ్యాణపదము సామ్రాజ్యపదము
మాద్రిలేనట్టి పదము సామ్రాజ్యపదము
మాట లేటికి వేయునేల కుమార! వినుము
మహిని దేవేంద్రపదము సామ్రాజ్యపదము.

అనన్యసాధ్యంబు, బహుజన్మతపఃఫలసంచితంబునగు నట్టి సామ్రాజ్యంబు నీకుఁ జేపట్టెనేని దండితారాతిమండలుండవై చండమయూఖమండలుండనుంబోలె వెలయుచుందువు. అప్పుడు,

సీ. నీరాజితంబౌను నీ పాదయుగళంబు మకుటేంద్ర కోటీర మణులచేత
నిర్వహింపంబడు నీ శాసనంబులు నరపాలక్షత్రమండలము చేత
నృత్యంబు లొనరించు నీకీర్తిలక్ష్మి దిగ్దంతిదంతాగ్రరంగములమీఁదఁ
బ్రతినాద మొనరించు బ్రహ్మాండకుహరంబు తతభవత్పటహాభాంకృతులచేత
తే. గీ. మండితంబగు నీ మహామందిరంబు, దాసచేటవిలాసినీతతుల చేత
కష్టపడకుండ బంగారు గద్దె నెక్కి, యేదు మహదే రాజ్యంబు స్వీకరించి.

మదనా! దీపమున్నప్పుడే యిల్లు చక్కఁబెట్టుకొనవలయునన్నట్లు నే నుండగానే నీవు బాగుపడు మార్గముల నరయవలయును. నాయనంతరము నీ మొగముఁ జూచువారైన నుండరు.

మద— (తనలో) ఈయన రాజ్యకాంక్ష నెట్టి యకృత్యమైనఁ జేయ నుద్యుక్తుండై యున్నాఁడు. ఈయనకు నాకు నెన్నఁటికిని సరిపడదు. రాజపుత్రి నాకుఁ జెల్లెలి వావి యగుటచే నెన్నఁటికి నామెను బరిగ్రహింపనొల్ల. రాజ్య మంతెకు మున్నె నాకక్కరలేదు. ఈయన చెప్పిన కుయుక్తులఁ బ్రతిహతిములు చేయఁగలను. కాని యిది సమయముకాదు. వాదించినకొలఁది నీయన యుద్యుక్తుండగును. కావున ప్రస్తుతమీ యనను శాంతవచనముల నుపశమింపఁ జేసి ముందుముందు మంచిమార్గమునకుం దెచ్చి యీయన చేతనే రాజపుత్రి వివాహము పలదనిపించెదను. (ప్రకాశముగా) నాయనా!

మీరు చందనావతినుండి వచ్చినపిదప మనమీ విషయము మఱల ముచ్చటించి మీయిష్టమువచ్చినట్లు చేయుదము.

మంత్రి—(సంతోషముతోఁ దనలో) ఇప్పటికి వీని తిక్కతిరిగినట్లున్నది. (ప్రకాశముగా) వత్సా! పితృవిధేయుఁడవై చిరంజీవివై యుండుము. అఖిలకళ్యాణములునీ కగుఁగాక! ప్రయాణము సేయునపుడు మార్గమధ్యంబుననుండియు నవ్వలఁ జందనావతినుండియు నీ వనుసరింపవలసిన పద్ధతుల వ్రాసి పంపుచుండెద. ఆప్రకారము నీ వప్రమత్తుండవై నడుచుకొనుచుండవలయును.

మద—అతురాల మీరు వ్రాసినట్లు చేయుదును.

మంత్రి—సరే. నీ విఁకఁ బొమ్ము.

మద—చిత్తము (అని నిష్క్రమించును.)

మంత్రి—(తనలో) బిరుసుతేఁకల యీ బుడుతని నే దంబఱచునప్పటికిఁ గృత్యాద్యవస్థయైనది. ఎగురవైచినప్పుడు క్రిందఁ బడనివస్తువు, నాతోఁ బ్రసంగించిన పిదప భంగపడని మనుజుఁడు నుండుట యింతవఱకు నే నెఱుఁగను. ఇక్కడి కన్నియేర్పాటులు నేను సంకల్పించినట్లయినవి. ఇఁక నచిరకాలములోనే,

తే. గీ. భాగురాయణరాహువు పట్టుకొనఁగ, సంభవించును జంద్రహాసగ్రహణము
ప్రబలపౌళిందవంశప్రపంచమెల్ల, గాఢదుఃఖాంధకార మగ్నంబుగాఁగ.

ఈసరికే నేను గథాకలాపము చక్కఁగా వినిపించి కుంతలరంగంబున నాటకంబున రెం డంకంబు లాడితిని. చందనావతీపురరంగంబున మూడవయంకము ప్రయోగించుటకుఁ బ్రస్తుతము నిష్క్రమించెద. (అని నిష్క్రమించును.)

ఇది ద్వితీయాంకము.

చతురచంద్రహాసము.

తృతీయాంకము.

—:(O):—

స్థలము;— చందనావతీపురమందలి రాజవీధి.

[అంతట నొకపురుషుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

పురు— (తనలో) నేఁ డిప్పటికెన్నఁ డెక్కుడు మంచిమాట కలవాటుపడిన జంతు వక్కుడనే యయ్యెదను. స్థలవాసము సకల జంతువులకు బాధకరమే.

ఆ. వె. నీటఁ దిరుగు మొసలి నేలకు వచ్చినఁ జచ్చు
బయటఁ జిక్కు ప్రాణి నీటఁ జచ్చు
నొక్క నగరవాసి యొండొక గ్రామంబు
స్వస్థలంబు ప్రియము జంతుతతికి. 1

అందుచేతనే యీప్రవాసమున నా మిత్రులు నా కన్ని యుపచారములు చేసినను నేను సంతుష్టుఁడను కాక మాయూరిమీఁద మాయింటిమీఁద మనసునిలిపి యిచ్చట ముండ్లమీఁద నున్నట్లుంటిని. ఇప్పుడు మా చందనావతిఁ జేరుటచే నా కేనుఁగు బలమంత బలము వచ్చినట్లున్నది. (అని నలుదిక్కులు పరికించి యిట్టట్టుఁ జూచి) ఏమిది. నగరమంతయు నీవిధముగా నలంకరింపఁబడినది! ఏమోకాని పురజనులు—

సీ. పచ్చితాలలతోడఁ దెచ్చి యనంటులు ప్రతిగృహాంగణమందు పాతినారు
అన్నియిండ్లకు మామిడాకుతోరణములు కనులపండువుగాఁగఁ గట్టినారు
అలసూర్యకిరణంబు లవనిపైఁ బడకుండ విరివిగాఁ బందిళ్లు వేసినారు
ఆకాశమండలం బంటు మేడలమీఁద నెత్తుగా టెక్కెంబు లెత్తినారు

తే. గీ. వెల్ల గోడల కెల్లను వేసినారు
పసపు గుమ్మంబులన్నిటఁ బూసినారు
జలము వీథుల నెల్లెడఁ జల్లినారు
వింతముగ్గు ముంగిళులందు బెట్టినారు. 2

ఇవి పండుగదినములు కావుగదా! ఈ యుత్సవమున కేదికారణము చెపుమా! రాజగృహమందే దేని కళ్యాణము కాలేదుగదా. చంద్రహాస కుమారునకు వివాహమై యుండునా? నేను వెళ్లునప్పటికి కట్టిమాటలు పుట్టినట్లు లేదు. అదిగో నెవఁడో యిటు వచ్చుచున్నారు. ఈ మహోత్సవకారణ మీతని నడిగెద. (అని కొంతనడిచి చూచి) ఇతఁ డెవ్వఁడో విదేశస్థుఁడులాగున్నాఁడు. విదేశస్థుఁడు మాత్ర మడిగినమాట కుత్తరముఁ జెప్పఁడా! (అని సమీపమునకుఁ బోవును.)

[అంతట మందరుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

మంద—(తనలో) వెనుక మంత్రిగారితో నీ పురమునకు వచ్చిన మునసిబుంట్లు 'చందనావతీపురమున నీవు చూడఁదగిన దేమియులేదు. అది బొమ్మ చెముడు డొంకలతోను, బోడి గోడలతోను నిండిన పల్లెటూరు' రని నాతోఁ జెప్పిరి. వారి మాటలు కేవల మబద్ధములుకదా! ఈ పురము వైభవమున మా కుంతలనగరమును మించియున్నది. ఎంత చూచినను మనసు తీరకున్నది. ఇంకిం జూచెదగాక. (అని నడచును.)

పుర—అయ్యా! మీ దేయూరు?

మంద—మా యూరుజోలి నీ కేల? నీకుఁ గావలసినదేమో యడుగుము.

పుర—ఈ యుత్సవకారణ మేమో యెఱుఁగుదువా?

మంద—ఎఱుఁగుదు. మహామంత్రియైన భాగురాయణుఁడు కుంతలపురమునుండి యిచ్చటికి విజయముచేసెను. ఆయనను సన్మానించుటకు చంద్రహాసకుమారుఁడు తండ్రియుఁ బురమంతయుఁ శృంగారింపఁ జేసిరి. నేను నా మహామంత్రి పరిజనులలో నొకఁడను. నా పేరు మందరుఁడు. నీ దీ యూరు కాదా?

పుర—అయ్యా! నా దీయూరె! కారణాంతరమున మా చుట్టములంజూడ నేను విదర్భకుఁ బోయి వచ్చుచుంటిని. అందుచే నమాత్య భాగురాయణునిరాక నే నెఱుంగను. మంత్రిగారి పరిజనుఁడవైన నీకు స్వాగతము. మీ ప్రభువుగా రిక్కడ నెన్నిదినము లుందురు?

మంద—నాలుగైదు దినములుందురు.

పుర—అట్లయిన నేను నా మహాత్ముని దర్శనముఁజేసి ధన్యుఁడ నయ్యెద.

మంద—అట్లే చేయవచ్చు. (అని యిద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది విష్కంభము.

రంగము. 1.

భాగురాయణుని కడిదియింటి నోకరది.

[అంతట మంత్రియైన భాగురాయణుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

మంత్రి.—(తనలో) ఏమియును సందేహము లేదు.

తే. గీ. ముద్దులను మూటగట్టు నెమ్మొగమువాఁడు
కలువరేకుల యందగు కనులవాఁడు
ధర్మగుణముల కిరవైన వాఁడునైన
నేఁటి వీఁడు నిశ్చయముగ నాఁటివాఁడు. 3

దురాత్ములైన వాంతకులు నన్ను వంచించిరనుట నిర్వివాదాంశము. పదునాలుగేండ్ల క్రిందట జాచినదియైనను వీనిమూర్తి సర్వవిధముల నా కానవాలు పట్టఁదగినదియై యున్నది. ఈ చంద్రహాసునకుని పత్రికా విశేషముచేతనే కదా పాలించవలసి మింత పేరువడినది. ఈదురాత్ముని ప్రయత్నముననేగదా పూర్వము చూచునప్పుడు రోతపుట్టఁ జేయు చందనావతి యిప్పుడు కుంతలంబును వెక్కిరించున ట్లున్నది.

తే. గీ. పాడు దొడ్లెల్ల చక్కని మేడలయ్యె
బయలు లన్నియు నుద్యానవనములయ్యె
నిలుకుసందులు వెడదగా తెరవులయ్యె
నాల్గు గుడిసెల పల్లెయు నగరమయ్యె.

తేజోరాశియైన యీడింభకుఁ డచిరకాలంబున కుంతలంబు నాక్రమింపకున్నె! ఇతఁడు మా నందనుని రాజ్యసుఖము భుజింపనిచ్చునే.

శా. ఏరీతిన్ రుచియించు నన్నము మన స్సేరీతి నిశ్చింతమౌ
నేరీతిన్ సుఖనిద్రఁగల్గు నిఁక రేయిన్నాకు నాబిడ్డకున్
ఘోరాగ్రేసరుఁడై వినీతుఁడయి దుష్టుండై మహీపాలకాం
తారాభీలదవాగ్నియై పగతుఁ డుండం బ్రక్కలో బల్లెమై. 5

ఇన్ని మాటలేల—

ఆ. వె. నిప్పుకొండచెంత నిలయంబు గట్టుట
పాముపుట్టప్రక్క పండుకొనుట
చంద్రహాసనృపతి సవిధభూములనుండ
ధరణి నన్యుఁడేలఁ దలఁచుకొనుట. 6

తల యెత్తనిచ్చితిమా వీఁడు భాగ్యశాలియుఁడువలెనే పెచ్చుపెరిఁగి కేలయుండియు నాక్రమించును. పిల్లయని ప్రాఁచుపామును, పొట్టేలిని జంపక విడువరాదు. నలుసే గదాయని నిర్లక్ష్యము సేయరాదు. శుభలక్షణములన్నియుం బట్టిచూడఁ జంద్రహాసుఁడు జ్యోతిష్కులు చెప్పినట్లు మహీమండల మంతయుఁ బాలించునట్లుఁ దోఁచెడిని. కావున నీతఁ డవశ్యము వధ్యుఁడే. ఈతని నెట్లు వధింతు.

తే. గీ. ప్రబల దుస్తంత్ర నానాక బాణములకు
ననిశ మక్షయ తూణీరమై చెలంగు
నట్టి నాబుద్ధి నిష్ఫలమై నాశ్రయింతు
నదె యమోఘమగా విజయంబు ననరఁ జేయు. 7

[అంతట పుళిందరాజును నింద్రదత్తుఁడును చంద్రహాసుఁడుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

మంత్రి—మిత్రమా! ఇంద్రదత్తా! మాకు నీవు గురువగాని యుపచారములఁ జేసితివి. చాలు చాలు! మంత్రినైన నాకింతవఱకే నిట్టి సన్మాన మెన్నఁడు బొంది యెఱుఁగ. నాకే గాదు. కుంతలేంద్రునకైన నిట్టి సన్మాన మెన్నఁడు జరిగియుండదు. నీకుమారుఁడు చంద్రహాసుఁడు నీవును నాయెడ ప్రేమఁ బడిన శ్రమకు నేను మీ ఋణ మెప్పటికిం దీర్పఁజాలను.

చంద్ర—దేవా! మా మీఁది దయచేత మీరు సంతుష్టులు కావలయునని రైతిగాని మా సపర్యలవలనఁ గాదు.

తే. గీ. నదులు దేవతాఖ్యసముద్రమునకు వేళ
నతఁడు స్వీకరించు భావముతే యతనికిత్తు
గట్లె మును మీరు మాకిచ్చినట్టి సిరుల
మరల నర్పించితిమిగాక మాకుఁ గలవె. 8

ఇంద్ర—మీకు మాయెడఁ గల యనుగ్రహముచేత నణుమాత్రమైన మాయుపచారము మహామేరువట్లు భాసించుచున్నది. ఈ యనుగ్రహమే యికముందును మాపైఁ జూపవలయునని వేఁడుచున్నాను. నన్నుం బెంచిన మీ చల్లని చూపులే చంద్రహాసుని మీఁదఁగూడఁ బ్రసరించుఁగాక!

మ. ఇతఁడే యాఱవ ప్రాణమై వెలయు నా; కీతండె నా కంటి సం
తతినెల్లప్పుడు గాంచి నిల్పెడు నిధానంబు; బీతఁడే నాదు దుః
ఖతమఃపుంజము బాపు భాస్కరుఁడు; నాకందోయి జాబిల్లి నా
వ్రతము ల్పండిన పంట; నాదుకులదీపంబో సువ్యాద్రత్నమా! 9

మంత్రి—ఇతఁడే నీమనోరథంబని నే నెఱుంగుదు. నీకును నాకును శరీరంబులు భేదంబులుగాని యాత్మ యొక్కటే కదా! అందుచేత నాకును నీ పుత్త్రుండాతఁడు ప్రాణమే. నీవు మిక్కిలి యదృష్టవంతుఁడవు. చంద్రహాసునివంటి కొడుకెంతయదృష్టవంతునకు లభించును? చూడు.

సీ. నిరుపమానం బగు నిజభుజాబలముచే విస్తరించినవాఁడు మన్నెదొరల
జనసమ్మతం బైనసత్పాలనముచేత విస్తరించినవాఁడు విమలకుశలము
క్రూరభూపాలనిర్మూలనం బొనరించి విస్తరించినవాఁడు శ్రీనిదేవిఁ
దనవర్తనముచేత ధారుణీజనులందుఁ బ్రస్తరించినవాఁడు రాజభక్తి
నిస్తరించినవాఁడు నిర్నిద్రశక్తి
హైరిపీఠాసముద్రంబు పాకృతేంద్ర
వన్నెకెక్కెను భాగిందకంశ మిపుడు
కొడుకు కనఁగ నిశ్చయముగ నీకొడుకె కొడుకు. 11

ఇంద్ర—మిత్త్రమా! నీయనుగ్రహాశీర్వాదములె వీని నింతవానిఁ జేసినవి.

మంత్రి—ఇంద్రదత్తా! ఇతఁడు నీకుఁ బదునాలుగేండ్లకిందట వనాంతరమున లభించెనుగదా!

ఇంద్ర—ఔను! అరణ్యమున నర్ధరాత్రమున నిక్షేపమువలె నీశిశువు దొరకెను.

మంత్రి—చంద్రహాసా! ఆయరణ్యమునకు నిన్నుఁ దోడ్కొనిపోయి హింసించినవా రెవ్వరో యెఱుఁగుదువా?

చంద్రి—అయ్యా! ఆవిషయము నా కంతగా జ్ఞాపకము లేదు. ఎవరో బాధించినట్లు నే నేడ్చినట్లు నన్నొకయన యెత్తికొనిపోయినట్లు స్వల్పముగ జ్ఞాపక మున్నది.

మంత్రి—మిత్రమ! ప్రపంచమున నెంతటిదురాత్ము లైన నుందురు. వికసించని పువ్వువలె జ్ఞానసముద్భవము లేనివాని ముద్దులు మూటగట్టుసుకుమారుని నాలుగేండ్ల యర్భకుని నట్టడవిలో హింసింపఁ బంపినవారును హింసింప వచ్చినవారును బెబ్బులి హృదయములుగల వింతమానవులో రాక్షసులో గాని సామాన్యమానవులు గారు.

ఇంద్ర—మిత్త్రమ! ఇతనిని నా కేల హింసింపఁ దలఁచిరో కారణ మూహింపఁ జాలకున్నాను. ఇతనికడ నగలు లేవు. నాణెములు లేవు.

మంత్రి—దురాత్ములు తమదుష్ప్రారంభములు కొనసాగుటకై యేక్షుద్రదేవతకయిన నరబలి యిచ్చుటకై మొక్కికొని యీబాలుని నర్పింపఁ దలఁచితేమొ.

ఇంద్ర—అయి యుండవచ్చును. కాని నా కభీష్టసిద్ధి యేల చేసికొనలేదో?

మంత్రి—అర్భకుని సౌకుమార్యము చక్కఁదనము జూచి రక్షకఁటియందరత్తులమనసులు కరఁగనేమో !

ఇంద్ర—అట్లే తప్పక రైయుండవచ్చును. ఆహంతలలో నెవఁడో జాలిగుండెవాఁ డుండియుండును.

మంత్రి—(తనలో) నామీఁద వీరి కించుకైనను ననుమానము లేదు. ఈబాలకుఁడు కుంతలంబున నుండుటే యెవరికిం దెలియదు. వీఁడు సన్న్యాసవాలు పట్టఁజాలఁడు. ఇంక నా వల పన్ని యాచిలుచేఁపం బట్టవచ్చును. (ప్రకాశముగ) అట్టి గొప్పగండము పిన్ననాఁట గడచినఁదున నితఁడు చిరంజీవి యై పుళిందరాజకులపారావారపార్వణచంద్రుఁ డై కులయానందప్రదాయకుఁ డై సత్ప్రవర్తి యై వర్ధిల్లుఁగాత !

ఇంద్ర—అమాత్యభాగురాయణునియాశీర్వాద మమోఘ మగుఁగాక !

చంద్రి—మీయనుగ్రహపాత్ర మైతిని గావున నేను ధన్యుఁడను.

మంత్రి—నీ వింకను ధన్యుఁడ వయ్యెదవు.

ఇంద్రి—మంత్రిమ ! అది యెట్లు ?

మంత్రి—రాజా ! కుంతలేశ్వరుఁడు భుజబలతులితకుమారుం డగునీకుమారుని చక్కఁదనంబును శౌర్యగాంభీర్యాదిగుణగణంబును శ్రవణానందముగ విని మానవతీపర్యాయమన్మథుఁ డగువానిమూర్తి గని శ్రవణంబులనట్లె నేత్రంబులనుగూడ ధన్యములు చేసికొనవలె నని తలంచి చంద్రహాసుం దనకడకుఁ బంపు మని నొక్కి వక్కాణించె. ఒక్కనిముసమైన మన మాలస్యము చేయరాదు. చంద్రహాసు నెపుడు చూతు నెపుడు చూతు నని యమ్మహీశునిహృదయము తత్తఱపడుచున్నది.

ఇంద్రి—అమాత్యా! నీవు వెఁడిమాఁ గుంతలంబునకుఁ బోవునప్పుడు వీనిని నీ వెంటఁ గొనిపోవచ్చును.

మంత్రి—అట్లు కాదు. నే నింతలోఁ గుంతలంబున కరుగను. క్రొత్తగా నీగొడుకుచే నిర్జితులైనమన్నెదొరలను బిలిపించి యిఁకముందు వారు కుంతలేంద్రునకుఁ గ్రమముగఁ గప్పంబులు గట్టి బుద్ధిమంతు లై యుండునట్లొడంబఱచికొని యిచ్చోటు విడువను. మహారాజుగారిమన స్సియాలస్యమున కోర్వదు. ఈక్షణమున నీకుమారుఁ డరుగవలయు. రాజులచిత్తవృత్తులు నీ వెఱుఁగవా ! తలఁచినప్పుడె కార్యంబులు కావలయు నని వారు కోరుదురు గదా ! రాజుమనస్సు వర్షకాలనిశాసమయచంద్రమండలమట్లు క్షణ మాగ్రహమేఘచ్ఛన్న మై యుత్తరక్షణమునఁ బ్రసన్న మై చల్లఁదనము వెదజల్లుచుండును.

ఆ. వె. అవనినాథునాజ్ఞ యనియెడు సుడిగాలి
రొట్లు ద్రిప్పి కొట్టు నట్లె తిరుగ
కలసినట్టి యల్పవస్తువులే సుమీ
మాదృశు లగుబంట్లు మాట లేల. 12

కావున కేనియాజ్ఞ యవిలంఘనీయము. ఇప్పుడె పయనము చేసి నీకొడుకు నంపుము.

ఇంద్ర—అయ్యో! ఇతనిఁ బాసి నే నొక్కనిముసమైన నుండఁజాల. తల్లి యరనిముసమైన నీతనివియోగము సహింపదు. కావున నేనును నాభార్యయు వీనిని వెంటఁ బెట్టుకొని యరుగున ట్లనుగ్రహింపుము.

మంత్రి—ఇంద్రదత్తా! ఎంతవెఱ్ఱివి! బలిచక్రవర్తులు వెంటఁ గొనిపోవుటకు నీకు మారుఁడు స్తన్యపానము సేయుబాలుఁడు గాఁడు. అశ్వ్యస్త్రశస్త్రనిపుణుఁడు, దండితారాతిమండలుఁడు, సకలవిద్యాపారంగతుఁడు నగుప్రోడ; వానినిమిత్త మింత విచారింపనేల? రాజదర్శనముఁ జేసి నాల్గుదినములలో మరల నీకడకు వచ్చును. చూడు—

సీ. నీకుమారుఁడు భూప! యాకుమారుఁడె సుమీ సాహసంబులచేత శక్తిచేత
నీకుమారుండు కుమారకుమారుఁడు సుమీ సుకుమారతలచేత సొగసుచేత
నీకుమారుఁడు యశోదాకుమారుఁడు సుమీ విజ్ఞానములచేత విద్దెచేత
నీకుమారుఁడు నృపా నాకుమారుఁడుసుమీ మనబంధములచేత మైత్రిచేత
జంకుఁ బొందనేల సందియంపడనేల
రాజునొద్దఁ గడుసురక్షితుండు
నీతనూభవుండు నృపదర్శనముఁ జేసి
చక్కఁ జేరఁగలఁడు చేరు నిటకు. 13

కావలయు నేని కొంతపరివార మిచ్చి పంపుము.

ఇంద్ర—ఇంతనిరవకాశంబుగా మహారాజుగారికి బాలకుని జూడవలసినయవసరమేమి కలిగెనో?

మంత్రి—అది నే నెట్లెఱుఁగుదును? రాజాజ్ఞ. నేను రాజాజ్ఞావాహకుఁడని మాత్రమె యెఱుఁగుదును. నీకుమారుని జూచుటకే యని నేఁ దలంచెద. ఈసందర్శనము చేత నీకుమారున కేమికల్యాణములు చేకురునో యెవరు చెప్పఁగలరు? తొల్లి దశరథుఁడు గారాబుకొడుకులైనరామలక్ష్మణులను గాధేయునివెంట నంపుట కెంతయు సందేహించెను. కాని, తుదకు వారినిర్గమన మెంతశుభహేతు వయ్యెనో యెఱుఁగవా? (తనలో) మరణమే వీనికిఁ గలకల్యాణము. విధిలేక వీనినాశీర్వదించి శుభములగునని చెప్పవలసె.

చంద్ర—(తనలో) నాయనగారు నిర్హేతుకముగ విషాదాయత్తచిత్తులగుచున్నారు. వారు సెల విచ్చినచో నసాయాసముగఁ బోయి వత్తు.

ఇంద్ర—అమాత్యా!

చె. ఎఱుఁగుదు నాకుమారకుఁ దహీనభుజాబలసర్వితుం డటం
చెఱుఁగుదుఁ గుంతలేంద్రుకడ నెట్టియుపాయముఁ బుట్టదంచు ని
ట్లెఱిఁగియుఁ బ్రేమబంధ మొకయించుకయే న్సడలింపలేక యి
ట్లటిముటి నొందఁ జొచ్చె మది యక్కట దుస్సహముల్ వియోగముల్. 14

మఱియు—

తే. గీ. నాదుగృహదీప మైనయానందనుండు
గృహము నెడఁబాసి యున్న నయ్యహములందు
దివెలుంగులదోగ మింట వెలుఁగుచున్నఁ
జిమ్మచీఁకటుల్ నాయిలు గ్రమ్మియుండు. 15

మంత్రి—ఇంద్రదత్తా! ఏమి యీమోహము! ప్రపంచమునఁ గుమారుఁడు నీకొక్కనికే లేఁడు. మేమును బుత్త్రవంతుల మే. పుత్త్రస్నేహ మెట్టిదియో మేమును గొంతో కొంత యెఱుఁగుదుము. నాకుమారుని రూపజితమదనుని మదనుని విడచి యడవులు కొండలు నేరులు దాఁటి యింతదవ్వు నేను రాలేదా! మేము పుత్త్రప్రేమ లేనివారమా! నీ వొక్కఁడవే పుత్త్రప్రేమచవి నెఱిఁగినవాఁడవు! రాజకార్యపరతంత్రులైనప్పుడు దారపుత్త్రులను విడచి చిరకాల ముండవలసివచ్చు. ఆలుబిడ్డలం గౌఁగిలించుకొని యింట నుండుట కాపురుషలక్షణము గాని యుదాత్తపురుషలక్షణము గాదు. ఒకానొకప్పుడు ప్రియబంధువులతో మనకు శాశ్వతవియోగ మే సంభవింపవచ్చును. బంధుసంయోగవియోగములు సూర్యచంద్రోదయాస్తమయములవలెఁ గలుగుచుండును. బంధుసమాగమమున సంతోషమును వియోగమున విషాదము నొందుట వీరపురుషోచితము గాదు. కావున వెండియు వితండవాదము లేక కుమారునిఁ బనుపుము. చంద్రహాసా! రాజదర్శనమునఁ గరుగుట నీ కిష్టమా?

చంద్ర—నాయనగారి సెల వయ్యెనేని నే నసాయాసముగఁ బోయి వచ్చెద.

మంత్రి—అట్లైన నిటు వినుము. కతిపయపరివారమును వెంటఁగొని కుంతలంబున కరిగి ముందుగ నాకుమారుఁ డగుమదనుం జూడుము. ఇదే నాకుమారునకు నేను వ్రాసినజాబు. ఈజాబతని కిమ్ము. ఈలేఖం జూచికొని యాతఁడు నీ కుచితసపర్యలం గావించి రాజదర్శనంబుఁ జేయించు. మఱట నీవు స్వర్గంబునం దున్న ట్లుందువు. ఈవు ధ్యాన్నామే పయనమ్మై పోవలయును.

చంద్ర—(జాబునందుకొని) చిత్తము! అట్ల చేసెద. రాజదర్శనంబును మదనునితోడి సెయ్యంబును నేను రెండులాభములు నాకు మీయనుగ్రహంబునం గలుగుచున్నవి. మీరిచ్చట నుండఁగనే నేను మరలి వచ్చెద.

మంత్రి—మంచిది. (తనలో) ఇఁక మరలి వచ్చు టెక్కడిది? పునర్జన్మమెత్తినప్పుడే మరలి వచ్చుట. (అని నిష్క్రమించును.)

ఇంద్ర—కుమార !

తే. గీ. మన్నెమూఁకలపై కత్తిచన్నయపుడు
వేఁటతమి మహాటవులకు వెడలినపుడు
నిన్ను విడిచియుంటిని గాని చిన్నయన్న
యింతయులమట గలుగలే దెన్నఁ డరయ. 16

చంద్ర—నాయనా! దూరప్రయాణ మగుటచే నీమనస్సు క్లేశము నొందుచున్నది.

ఇంద్ర—వత్సా! అదే కాదు. అమాత్యభాగురాయణుఁడు నిన్నుఁ బనుచుటచేత నామనం బలమట నొందుచున్నది. మంత్రులే దుష్కార్యపరతంత్రులు. అందు దుష్టబుద్ధియని సార్థక నామధేయము వహించినయీభాగురాయణుఁడు,

క. తలఁచిన లేఱుఁగునఁ బలుకఁడు
పలికినచందమున నొక్కపని సేయఁడు నూ
పలుమాయలగని యీతని
తల తలలను మార్చి క్రొత్తల లిడుఁ గ్రుటిలోక్తి 17

మఱియు

తే. గీ. ఈమహామంత్రినాలుక యెల్లయపుడు
సత్యవాక్యదేవతకు శ్మశానభూమి
యనృతవల్లిక కొలిచినయాలవాల
మెల్ల బూటకంబులకును వల్లియిల్లు. 18

చంద్ర—అగుఁగాక! రాజదర్శనలోలుఁడ నై పోవుచుంటిని నాకితనివలన నపాయమేము మున్నది?

ఇంద్ర—కుమారా! అట్లనకుము.

తే. గీ. దూరమం దుండి యేనియు దుర్జనుండు
చేయఁ దలఁచినయపకృతి చేయఁగలఁడు
ఒక్కయూ రంటుకొనఁగ వేఱొక్కయూరు
దానితుట్టలు తగిలి దగ్ధంబు గాదె. 19

అందుచేత నతనిని విశ్వసింపరాదు. ఏలయన,

సీ. మెసవువంటకమందు విసము పెట్టించును నిప్పులు దరికొల్పు నిలయములకుఁ
గ్రూరహంతలచేతఁ గుత్తుకఁ గోయించు నిద్రలోఁ ద్రోయించు నీటియందు
దారులు గొట్టించు దండిదొంగలచేతఁ బాఁతుపెట్టించును బ్రతికియుండ
గొప్పనేరము లెంచి కొరత వేయించును జిచ్చునఁ బడఁ ద్రోబ్బు జీవ ముండ
నతఁడు సేయనిపనులు లేవెందుఁ, గాన
గుడుచువేళల నిం దుండు నడచువేళ
నిదురవోయెడువేళల నిలుచువేళ
మిగుల జాగరూకుఁడ వై మెలఁగుమన్న. 20

చంద్ర—ఇతఁ డపకారము చేయు నని నీ కేల యనుమానము గలుగవలయు!

ఇంద్ర—అతనిహృదయమున నే మున్నదో మన మెఱుఁగఁ జాలము. అతనిపూర్వచరిత్రమే యనుమానకారణము.

చంద్ర—నేను మిక్కిలి జాగరూకుఁడ నై యుండెద. నాకు సెల విమ్ము.

ఇంద్ర—(కౌఁగిలించుకొని) నాయనా! దేవతలు, గృహదేవతలు, భూదేవతలు, నిన్ను రక్షింతురుగాక!

తే. గీ. నీదుచిఱునవ్వు పేరి వెన్నెలలు లేని
నాఁడు ఘోరకాంతారంబు నాగృహంబు
తేనె లొలుకునీపలుకులు లేనినాఁడు
చిలుక లేనిపంజర మిల్లు చిన్నియన్న. 21

చంద్ర—అంతిపురమున కరిగి యమ్మగారితోఁ జెప్పి పోయెద.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

రంగము 2

మంత్రివిడిదియిల్లు.

[అప్పుడు మంత్రియు సేనాపతి యగునుగ్రసేనుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు]

మంత్రి—ఉగ్రసేనా! ఇంద్రదత్తుఁ డిప్పుడు వచ్చునా? జాముర్రాత్రి యైనతరువాత రమ్మని పనుచుటచేత నేదో నెపము పన్ని యిప్పుడు రాక రేపుదయమున వత్తు నని వర్తమాన మంపునా?

ఉగ్ర—అమాత్యభాగురాయణునియాజ్ఞ నుల్లంఘించుట బెబ్బులినోటఁ దలదూ

ర్చుట యని యెఱుఁగవా? కుబుస మూడ్చినకోడెత్రాఁచు శవ్వఁడు పడఁగ
దాల్చును?

మంత్రి — ఔను! మందబుద్ధివై యిప్పు డతఁడు రానియెడల,

తే. గీ. భస్మపటలంబు గావింతుఁ బట్టణంబుఁ
గోట నేలమట్టముఁ జేతు గ్రుంటలోఁగఁ
జారు లందఱ నఱికింతుఁ బరవసమునఁ
జర్మ మొలిపింతు నీ తోనిజనము లడల. 22

ఉగ్ర — ఈపాటికి బయలుదేరి వచ్చుచుండును.

మంత్రి — ఉగ్రసేనా! అతఁడు వచ్చినతోడనే నీ వెదురేగి సగౌరవముగఁ బీఠమున నాసీనుం జేసి యేదో నెపమున నతనిచేతిఖడ్గముం దీసికొనవలయు. కోఱలూడినపాముంబలె నాయుధహీనుఁడు శూరుఁ డయ్యు విక్రమింపలేఁడు. ఆయుధ మూడఁ బెఱికినతరువాత నే నొకసన్నఁ జేసెద. అది యానవాలుగ మసగదులలో డాగి యుండువారు లాతనిపైఁబడి బంధింపవలయు. వారలతో నీ వట్లు చెప్పి యెక్కడ నుండవలసినవా రక్కడ నుండఁ బనిచితివా?

ఉగ్ర — ఆహా! దేవరవారియాజ్ఞాప్రకారము సకలప్రయత్నములం జేసితి. సైనికు లీరాత్రి నిద్రపోవకుండ నాయుధపాణులై యుండునట్లు శాసించితి.

మంత్రి — ఇంద్రదత్తుఁ డిక్కడ బద్ధుఁడు కాఁగానే నాసంరక్షణము నిమిత్తము నీ విక్కడఁ గొంతసేనను నిలిపి తక్కిన సైన్యముతో నీవు కోటఁ జొచ్చి యంతిపురంబు ధనాగారము ముందుగా దోఁచుకొని పిమ్మట నగర మంతయుఁ గొల్ల పెట్టవలయు. ఒక్కపూరిపుల్లయైన మిగులకుండ ద్రవ్య మంతయు దోఁచి తెమ్ము. దయాదాక్షిణ్యములు లేక మీపని కడ్డువచ్చినవారిని శిశువు లనక స్త్రీ లనక బాలు రనక వృద్ధు లనక మీ నిశితకరవాలముల కెరఁ జేయుఁడు. జాలి దుర్బలలక్షణము. ఇంద్రదత్తునిరాణి యైనమేధావినినిగూడ మీ రించుకేనియు గౌరవింపక యామె మేనఁ దాల్చిననగలుగూడ దోఁచికొని రావలయు. ధనరాసుల నతఁడు భూమిలోఁ బాఁతిపెట్టినయెడలఁ బాఁతును జూపవలసిన దని దాసదాసీజనంబులం బట్టి యడుగుఁడు. వారలు చూపకున్న దంతంబులం గొట్టియు శూలంబులం బొడిచియు వేఁడిచమురు మేనఁ బోసియు నాముదమునం దడిపినగుడ్డలు కాలుసేతులకుం జుట్టి నిప్పు దరికొల్పియు నానావిధచిత్రహింసలు చేసి వారివలన నిక్షేపంబు లున్నస్థానంబు లరసి గోతులు త్రవ్వి పాఁతులు పెల్లగించి యర్థంబు గ్రహింపుఁడు. వా రెంతకుం జెప్పకున్న వారిం జంపి యిల్లంతయుం ద్రవ్వఁ

డు. పిమ్మట నగరమంతయుఁ గొల్లపెట్టుఁడు. నగరముఁ గొల్లపెట్టుట కిదియే మంచిసమయము. పగలు కొల్లపెట్టినపక్షమున జనులు జాగ్రత్తపడి తమయర్థంబులు దాఁచుకొందురు.

ఉగ్ర—మీయాజ్ఞ నట్లుగాల జరిపెద.

తే. గీ. బంతులట్లు పౌరులతలల్ గంతు లిడఁగ
ననఁటిబొందలక్రియ నరు లవనిఁ గూలఁ
బచ్చినెత్తురు వర్షంబుపగిదిఁ గురియఁ
జూచి యీయుగ్రసేను మెచ్చుదువు నీవ. 24

మంత్రి—పాళిందుఁ డొంటిగ రాక కొంతపరివారమును వెంటఁ బెట్టుకొని సేనాపతి సమేతుఁడై వచ్చు నని తోఁచెడిని.

ఉగ్ర—ఏదోవ్యాజమున నిరువురికైదువులు దీసికొని యిరువుర నొక్కతెఱఁగుననే జేయుదము.

మంత్రి—(తనలో) ఇప్పు డొకసారి యుగ్రసేనుని రాజ్యాశాపాశములచేత బంధించి యబ్బుఁజేయఁగలను. (ప్రకాశముగ) ఉగ్రసేన! ఈప్రయత్న మంతయు నీపట్టాభిషేకమహోత్సవమునకుఁ జేయుజతనములు సుమీ !

ఉ. ఎంతయదృష్టవంతుఁడవో హీనకులుం డగునింద్రదత్తభూ
కాంతుఁ, బుళిందరాజ్యగమ గాఢముగా మదిలోన రోసి దు
ర్దాంతభుజద్వయార్గళపరాజితవైరిమహాధనుర్ గమా
కాంతపదాబ్జభక్తు నినుఁ గాంతునిఁగా వరియించె మక్కువన్.

సిరి గ్రుడ్డి యగుటచేత నట్టిచంద్రప్రజ్ఞుని వరియించె. ఇది యామెకుఁ బ్రాయికమె.

క. వరియించుఁ గులహీనుని
వరియించుఁ గుణవిహీను వరియించును దు
ష్కరుని భీరునిఁ గ్రూరుని
సిరి గ్రుడ్డిది గాకయున్నఁ జేయునె యిట్టుల్ 25

నేఁటికాలమున నామె గుణవంతునిఁ గూర్చి మేలుపడుచున్నది. నీయదృష్టముచేత,

తే. గీ. తనువు నొవ్వకుండ ధనువుఁ దాల్పకయుండ
సాయకంబుఁ దొడిగి యేయకుండఁ
జెక్కు చెదరకుండఁ జెలువంబు చెడకుండ
నశ్రమమున రాజ్య మబ్బె నీకు. 26

ఉగ్ర—అయ్యా ! రాజ్యలక్ష్మీపాణిగ్రహణమునకుఁగాని విషయాకరషీణమునకుఁగాని మీయనుగ్రహమే కారణము.

మంత్రి—ఇంద్రదత్తబంధనము, ధనసంచయగ్రహణముఁ జేసి కృతకృత్యుఁడనై కతిపయదినములలో నేను రాజసన్నిధి కరిగెదను. నీ విచ్చటనే యుండి పులిందదేశముఁ బరిపాలించుచుండుము. మీఁద నెల్లశుభములు రాఁగలవు.

[అపుడు కంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

కంచు—దేవా! జయము. జయము. సేనాపతిసమన్వితుఁడై పులిందరాజు వచ్చియున్నాఁడు.

మంత్రి—యథోచితముగాఁ బ్రవేశపెట్టుము.

కంచు—చిత్తము. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

మంత్రి—ఉగ్రసేన ! ఆయుధహీనుం జేయుటకు సామవాక్యములే ప్రయోగింపవలయునుమా !

తే॥ గీ॥ మృదువచోగుంభనలచేత మొత్తబఱచి
పిదప బంధింపవలయు నీపృథివిపతిని,
మొదల నాగస్వరం బూఁది బుజ్జగించి
యవల నహితుండికుఁడు పాము నడఁచుఁ గాదె. 27

[అపు డింద్రదత్తుఁడు నతని సేనాపతి యగువజ్రబాహుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.]

ఉగ్ర—పులిందరాజునకు స్వాగతము !

ఇంద్ర—అమాత్యభాగురాయణునకు నభివాదనము సేయుచున్నాను.

వజ్ర—మీయాభయులకు విజయ మగుఁగాక!

మంత్రి—రాత్రి ప్రొద్దు పోయినపిదప నిన్ను రావించి నిద్రాభంగముఁ గలిగించుట నాకు విచారకరముగా నున్నది.

ఇంద్ర—కుంతలసార్వభౌమ మహామంత్రి యగు నమాత్యభాగురాయణుఁడే నిద్రఁ గోల్పోయినప్పుడు నానిద్రాభంగ మెంత!

వజ్ర—రాజకార్యములు నిద్రిం దవ్వుగఁ దోలును.

ఇంద్ర—విచ్చుకత్తులు బూని మందిరంబుల రక్షించువీరభటులం జూచి నిద్రాదేవత జడిసి పాఱిపోయి రమ్మని యాదరంబునం బిలుచుటకు రాదు.

ఉగ్ర—కత్తు లనుటచేత జ్ఞప్తికి వచ్చినది. చంద్రావతీపురమునఁ గత్తులు మిక్కిలి ప్రశస్తమైనవి చేయుదురఁట నిజమా ?

వజ్ర—రాజధాని యగుకుంతలపురంబున నున్న పనివాండ్రకంటె మాచంద్రావతీయం దెక్కువనేర్పరులు లేరుగాని మంచికత్తులు చేయువారు గలరు.

ఉగ్ర—నాకును సమాత్యభాగురాయణునకును జైత్రయొకకత్తి గావలెను. చేయింపఁగలరా ?

వజ్ర—ఆహా ! మేము చేయించెడిదేమి ! మీయాజ్ఞయే చేయించును.

మంత్రి—చేయించుట కాలస్య మగునేమో ?

ఇంద్ర—అట్లయిన మాయిరువురకత్తులు మీరు కానుకగా గ్రహింపుఁడు. మేము క్రొత్తవి మరలఁ జేయించుకొనియెదము.

మంత్రి—అయ్యో ! మీకు హస్తాలంకారములై యరాతిప్రాణానల కాలభుజంగములై రత్నఖచితములై యత్యంతప్రియములైనఖడ్గములను మీహస్తములనుండి గ్రహించుట మీకుఁ గష్టముగా నుండునేమో యని సందేహించుచున్నాను.

ఉగ్ర—అట్టిసందేహములు మీయెడల వారి కుండవు.

ఇంద్ర—పరమసంతోషమున నాఖడ్గము సమాత్యభాగురాయణునకు సమర్పించుచున్నాఁడను.

వజ్ర—కుంతలసేనాపతికి నాకరవాల మిదె కానుకగా నిచ్చుచున్నాఁడను.

మంత్రి—ఇంద్రదత్త! ఈఖడ్గము మనమనోమాలిన్యములను ఛేదించుఁగాక.

ఇంద్ర—అవి యిప్పుడు లేవు. ముందుఁ బుట్టవు.

మంత్రి—ఉగ్రసేన ! ఈరెండుఖడ్గముల నతిశ్రద్ధతో నీవు సంరక్షింపుము. కుంతలమున కరిగినపిదప నాఖడ్గము నాకప్పగింపుము.

ఉగ్ర—చిత్తము. (అని ఖడ్గములనాఁచుచున్నాఁడు.)

ఇంద్ర—మిత్రమ ! రేయి యింత ప్రొద్దుపోయినపిదప నన్ను రాపించినకారణమేమి ?

మంత్రి—మహారాజుగారు కొన్నివిషయములు నిన్నడిగి వానికి నీ వేమిప్రత్యుత్తర మిచ్చెదవో తెలిసికొని రమ్మనెను. అవి పరమరహస్యములు. అన్యులు వినఁ దగినవి కావు.

వజ్ర—దేవా ! నే నావలకుఁ బోయెదను.

ఉగ్ర—దేవరవారిసెల వైనప్పుడు వచ్చెద. (అని యిరువురు నిష్క్రమింతురు.)

ఇంద్ర—మహారాజుగారిపలుకులు వినఁ గోరుచున్నాఁడ.

మంత్రి—ఇంద్రదత్త! కొంతకాలమునుండి కుంతలసార్వభౌముని యెడ నీవర్తనము తేజోభంగిగా నున్నదని మహారాజుగారికే తోఁచినది. అగత్యము నీకుఁ దగునా !

మ. నిను లోకం బెటువంటిధన్యుఁ డనినన్ నీ కింతకైశ్వర్య మిం
డిన నీసంపదఁ జెంతిఖ్యాతుఁ డయినన్ నీ కింతసత్కీర్తిఁ గాం

చిన సామంతనృపాలకుండవె గదా శ్రీకుంతలక్షోణిపా
ధున కారాజును బూరికైనఁ గొన విద్రోహంబు సామాన్యమే!

ఇంద్ర—(ఆశ్చర్యముతో) విక్రమ! ఎంతమాట! నేను మహారాజును బూరికైనఁ గొనుటలేదా? మనోవాక్కాయకర్మములచే నెన్నఁడు సార్వభౌమునియెడ ద్రోహముఁ దలఁపలేదు. దుష్టనరసర్పములు తెనిచెవిచెంతఁ జేరి కొండెపువిసము పోసియుండుటచేత మహారాజుగారిమనస్సట్లు చెడియుండవచ్చును. ఆమహారాజుమనస్సు వక్రమైనప్పుడు నీవైన దానిని సరిజేయవలదె?

ఉ. కుంతలరాజపుంగవునకున్ సరిగా నరిగాపు లైనసా
మంతనృపాలకుల్ గలరు మాన్యు లనేకులు, వారిలోన నే
నెంతటిభక్తియుక్తుఁడనొ యెంతవిధేయుఁడనో వసుంధరా
కాంతుఁ డెఱుంగఁ డొక్కొ చిరకాలపుమంత్రివి నీ వెఱుంగవో.

మంత్రి—నీయవిధేయతకు నిదర్శనములు గనఁబడుచుండఁగా నేను మహారాజుతో నీపక్షమున నేమని మనవి చేయుదును?

ఇంద్ర—అట్లైన నానిదర్శనము లేవో వినఁ గోరుచున్నాఁడ.

మంత్రి—అందు మొదటి దిది—నీవలెనే సామంతులై విధేయులైన యాటవిక రాజులను మహారాజుగారియాజ్ఞ బడయకుండ బాధించితివి.

మ. అరిగాపుల్ చిరకాలమిత్రులును మా యామర్మముల్ లేనివా
మరు లాభాగ్యవిహీను లాజకులఁ గొంపల్ దోఁచియుం గాల్చియున్
హరిణంబుల్వలె వేటలాడియును నీ వంశంబు నొందించి తె
వ్వరు ని న్నాపని సేయఁగాఁ బనిచిరో వాక్రువ్వుమీ యుత్తరిన్.

ఇంద్ర—ఇంతేగదా నా నేరము?

మంత్రి—మఱి యొండు గలదు విను—

మ. అవనీనాథుఁ డెఱుంగకుండఁగ రహస్యప్రక్రియన్ బెంచుకొం
టివి నీ వొక్క కుమారుఁ బూర్వపరిపాటిం దప్పి యుస్లోల జే
యవలెన్ గుంతలభూమిపాలకుఁ డనూయాగ్రస్తుఁడై నీతనూ
భవునిన్ గారియ పెట్టు నంచు మదిలో భావించితేఁ జెప్పుమా.

ఇంద్ర—అయ్యా! నావిన్నపముఁ జిత్తగింపుఁడు. కొండరాజులు నాచిన్ననాటనుండియు మీరాజ్యపుసరిహద్దులలో నుండి సామంతనృపాలకులదేశంబులం బడి గృహారామక్షేత్రంబులు దోఁచుకొని ప్రజలకుఁ గలిగించినయలజడి యింతింత యనరాదు గదా! ఈయన్యాయములు సామంతరాజులు మీకు విన్నవింప మీరు పలుమారు లాకొం

డదొరమూఁకలను మీయిచ్చవచ్చినరీతులంగున మర్దించి బుద్ధి సెప్పి కుంతలేంద్రునకు విధేయులుగఁ జేయు మని నాతో స్వయముగాఁ జెప్పుటయె గాక యెన్నోసారులు పత్రమూన మంపిరి. మున్నొకసారి కుంతలసైన్యంబుల వారిపైకి మీరు పంపితిరి గాని యాసేనలు కొండదొరలదాడి కోర్వలేక పరాజయము నొందెను. ఆమాట మీ రెఱుఁగనిది కాదు. ఆదురాత్ములు గావించుపీడలు సహింపలేక మున్ను మీరు పలుసారులు వారిని దండింపవలసిన దని చెప్పియుండుటచే మేము వారిపైఁ గదలించి వారివలన మేము గ్రహించినయర్థంబుల మీకును జేనికిని గానుక బంపితిని. ఈయాటవికులం గెలిచి కుంతలేంద్రునకు మేము మహోపకారముఁ జేసితిమి గాని యపకారముఁ జేయలేదు. ఆదురాత్ములు మాయామర్మములు లేనిమూర్ఖు లని మీ రిప్పుడు జాలినొందుచుండిరి గాని వారు గావించుదుర్న్యాయంబులు గన్నులారఁ జూచిన మీ రిట్లనరు. వారు నేలమంగలంబునం బెట్టి వేఁచిరి. రాచబాట లరికట్టిరి. స్త్రీలం జెఱఁ బెట్టిరి. వారిచేఁ జిక్కినమందభాగ్యులను వారు దేవతలకు బలియొసంగిరి. ఇండ్లు దోఁచికొని కాల్చిరి. ఇండ్లు దోఁచుకొన్నప్పుడు ద్రవ్యముఁ జూపు మని గృహయజమానులను జిత్రహింసలు జేసి వారికట్టెదుట వారిపసిబిడ్డలను దుత్తునియలుగా నఱకియుఁ జిచ్చునం బడవైచియు నతిఘోరకృత్యములు జేసిరి. అట్టిదుష్టులు మీమెప్పులకు మీప్రశంసలకుఁ బాత్రము లగుట నాకు మిక్కిలి యక్కజముఁ గలిగించుచున్నది. ఇంక నాపుత్రస్వీకారవిషయమై యొక్కమాట చెప్పెదను. సామంతనృపాలకులు పుత్త్రస్వీకృతిఁ జేసికొన్నప్పుడు సార్వభౌమునియనుజ్ఞఁ బడయుట యాచారము గాదు. నే నొక్కఁడనె గాదు. ఇదివఱ కెందఱో సామంతులు కొడుకులం బెంచుకొనిరి. వారు మీయనుజ్ఞఁ బడయలేదు. ఏల బడయరే దని మీ రడుగలేదు. ఈధర్మసూత్రములు నానిమిత్తమై నిర్మింపఁబడిన వని తోఁచుచున్నది.

మంత్రి——ఏమేమీ! కుంతలసార్వభౌమునకు నీవు మహోపకారముఁ జేసితివిగా! నీవంటిమందప్రజ్ఞునిసహాయ మపేక్షించుటకు మహారాజంత దుర్బలస్థితిలో లేఁడు. పరితాపలవదుర్విదగ్ధుం డగుచంద్రహాసకుమారునిం జూచియు శౌర్యహీను లైనయాటవికరాజులం జంపి పడసినవిజయంబులం దలంచియు గర్వోన్మత్తచిత్తుఁడవై నీయంతరమును సార్వభౌమునియంతరమును నెఱుంగక యథేచ్ఛముగఁ బల్కుచున్నవాఁడవు. పుత్రస్వీకారసమయమున రాజాజ్ఞఁ బడయుట యాచారము కాదో? ఈధర్మసూత్రములు నీనిమిత్తమె నిర్మించితిమా? ఉగ్రసేనా! చూచెద వేమి?

[అపుడు ఉగ్రసేనుఁడు భటులుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

ఉగ్ర—ఇంద్రదత్త! నీ విప్పుడు చెఱలో నున్నవాఁడ వని తెలిసికొనుము.

[కొందఱుభటు లింద్రదత్తునిచేతులు వెనుకఁ గట్టుచున్నారు]

ఇంద్ర—నన్నేల మీరు చెఱఁ బెట్టుచున్నారు?

మంత్రి—రాజద్రోహమునకు.

ఇంద్ర—రాజద్రోహమా! అది మాయింటికుక్కయినను లేదు. మహారాజులకడ మంత్రుల మను పేరు వెట్టుకొని దుస్తంత్రంబులం బన్ని యాన్నృపాలసింహముల నిజమాయావాగురలం బడఁద్రోచి వారిమనస్సులు విఱిచి ప్రజలకును వారికిని విరోధములు గల్పించి దేశమునందు శాంతి నెలకొల్పుటకు మాఱు నలజడిఁ గలిగించునట్టి దుష్టపరిపాలకులే రాజద్రోహులు, దేశద్రోహులు నగుదురు గాని మావంటివారు గారు.

మంత్రి—ఏమీ! మేమే రాజద్రోహులమా? జాగ్రత్త! నాలుకఁ గోయించి తలఁ ద్రెవ్వ నేయించి, చేతులు ఖండించి చిత్రవధ సేయించెద.

ఇంద్ర—ఇది నీకుఁ గ్రొత్తపని కాదు. పరమేష్ఠి విషూచిమశూచిమొదలగు మహావ్యాధులను సృజించినట్లే జననాశనమునకై యొకానొకప్పుడు నీవంటిదురాచారులను గూడ సృజించుచుండును. నీచిత్రవధలు మాకు భయజనకములు గావు. ఏలయన.—

మ. నినుఁ గొండాడినపాతకంబునకు ఖండింపం దగుం నాల్క, నీ
కు నమస్కార మొనర్చుదోసమునకుం గోయం దగుం గేలు, వం
ది నటుల్ నీ కొనరించుహేతువున శిక్షింపం దగుం శీర్షముం,
గనదుష్కర్మఫలంబులం గుడువుమండ న్వచ్చునే యోరికన్. 32

మఱియు,

తే. గీ. జంతువులజీవనస్థితి జాగరణము
కాలధర్మంబు నొందుట గాఢనిద్ర
మేలుకాంచుట పునర్జన్మంబు, మృత్యు వనిన
వెఱపు గల్గదు సుమ్ము వివేకులకును. 33

ఈగ్రంథమునకు మొదట నీ వాడినప్రియభాషణంబులు పీఠికలు గాఁబోలు. ఈ నాటకంబునకుఁ జంద్రహాసప్రేషణము పూర్వరంగము గాఁబోలు! ఖడ్గగ్రహణము ప్రస్తావన గాఁబోలు! ఆహా! గొప్పకుశీలవుఁడవు. ఓహో! ఏమిప్రేమ నభినయించితివి! హృదయమున నెంతె విస మున్నది! నిరాయుధుం జేసి బద్ధుం జేయుట నిలువెల్లఁ బిఱికికండలు గలనీవంటిపందకుచితమైనపని. శూరుఁడవైన, సత్కులజాతుఁడవైన, నభిమానలవము నీహృదయంబున నున్న నాకరవాలము నా కిచ్చి బంధింపుము. ఛీ! ఆఁడుదియైన నీకన్న యోగ్యురాలు. సర్పములు, బెబ్బులులు మొదలగుదుష్టజంతువులను గ్రౌర్య

మున నీతోఁ బోల్చుట వాని నవమానించుట. కీర్తివిహీనుఁడ నైననీవు మహారాజా ర్యుఁడ వయ్యు నాకంటి కొక్క పురుగులాగునఁ గనఁబడుచున్నాఁడవు.

మంత్రి—ఉగ్రసేన! పరాభవగ్రహావిష్టుఁడై యుండి తెలుంగక ప్రేలుచున్న నీచురాత్ముని నావలగదిలో బంధింపుము. సింహశార్దూలాదిఘాతుకజంతువులను మాయా ప్రయోగములచే సాధించుట ధర్మవిరుద్ధము కాదు.

ఉగ్ర—అది యెన్నఁడు ధర్మవిరుద్ధము గాదు. మీవంటివారు ధర్మవిరుద్ధము చేయుదురా ?

ఇంద్ర—నీముఖసందర్శనము మహాపాతకహేతువు. కావున నన్నాకలకుఁ గొంపోవుట నా కుపకారము.

ఉగ్ర—నీ కుపకారము సేయుటే మా సంకల్పము. రా.

ఇంద్ర—ఇదె వచ్చుచున్నాను. పద. పద. (తనలో) అహహా! ఐశ్వర్యము లెంత చంచలములు!

గీ. క్షణముక్రిందట నొకమహీకాంతుఁడ నయి
యిపుడె కారాగృహంబున కతిథి నైతి
క్షణములో నెండ క్షణములో గాలివాన
కలిమిలేములు కావడికడవ లరయ. 34

ఆహా! ఈదురాత్ముఁడు మా చంద్రహాసున కేమియొగ్గు దలఁచి కుంతలంబున కంపెనో గదా! నా విషాద మతనియాపదఁ దప్పింపఁ జాలదు. ఈశ్వరేచ్ఛ యెట్లున్నదో యట్లు జరుగు.

క. అమృతంబు విషప్రాయము
కమలాక్షునికరుణ దొలఁగుకాలమునందున్
గమలాక్షునికృప గలిగిన
నమృతం బగు విషముసయితె మఱునిముసమునన్. 35

(అని యిరువురు నిష్క్రమింతురు.)

మంత్రి—(తనలో) ఓయాశా! నీప్రభావము వర్ణనాదుస్సాధ్యము కదా!

మ. జనహింసల్ ప్రియఖేలనంబు లగు, వాంఛల్ హెచ్చు నీ వావహిం
చినవేళన్ హృదయంబు ఱాయి యగు దాక్షిణ్యంబు లేకుండెడున్
మన సాక్రోధమహాగ్నికిం గొలిమి యై మండున్ విజృంభించి నం
దనులున్ దండ్రులు నన్నదమ్ము లనుభేదం బుండ దింతేనియున్. 36

ఓభగవతీ! భక్తాభీష్టప్రదాయినీ! కాత్యాయనీ!

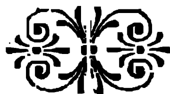
గీ. చంద్రహాసశోణితబిందుసమితి యానెడు
పూల మను నిన్ను నర్చింపఁ బూనియుండ
హంత లోనరించి రంతరాయముల నిపుడు
సేతు నిర్విఘ్నముగఁ బూజ చిత్తగింపు. 37

గీ. భాగురాయణచరితాప్రబంధమందు
ముగిసె మూఁడంకములకథ ముచ్చటొదవ
నాలుగవయంక మాడును నానుతూఁడు
మాతులను బన్ని చంద్రాస్తమయమునందు. 38

ఈరాత్రి జరుగుదోపుములోఁ జిక్కుడు ద్రవ్యంబు నుగ్రసేనుఁడు గాని, బంట్లుగాని హరింపకుండ నేను వేయికన్నులఁ గనిపెట్టుకొని యుండఁగలయు.

(అని నిష్క్రమించును.)

ఇది తృతీయాంకము.

చతురచంద్రహాసము

—:o:—

చతుర్థాంకము.

[అప్పుడు చంద్రహాసుఁడును చారాయణుఁడును కంచుకియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

చంద్ర—చారాయణా! పరిజన మాచెట్లక్రిందఁ బటకుటీరములలో విడిసి యున్నది కదా! నేను క్షణకాల మీయుద్యానవనమున విహరించి పథిశ్రమఁ బాపి కొనియెద. ఇందు మనము ప్రవేశింపవచ్చునేమో వనపాలకుల నడుగుము.

చారా—కుమారా! అట్లు చేసెద. ఓయీ! వనపాలకా! ఈయుద్యానవన మెవ్వరిది? మే మిందుఁ బ్రవేశించి క్షణకాలము విశ్రమింపవచ్చునా? ఏ మను చున్నావు! ఇది యమాత్యభాగురాయణునితోఁటా! ఇందు యథేచ్ఛముగా మేము విహరింపవచ్చునా! సరి సరి! మంచివాఁడవు! కుమారా! రమ్ము. వనము ప్రవేశింతము.

చంద్ర—చారాయణా!

క. తనయింటికి నతిథులమగు
మనకును స్వాగత మొసంగ మలయానిలునిన్
వనలక్ష్మి పనుచుచున్నది
యనుపమసుగంధ మనెడునర్ఘ్యముతోడన్. 1

చారా—కుమారా! అందుచేత వనలక్ష్మి నీ కిప్పుడు దర్శనీయురాలు.

చంద్ర—అయ్యా! ఈవనరామణీయక మెంతచూచినఁ దనివిసనక యున్నది.

సీ. ఎండ గన్పడకుండ నిలఁ గ్రమ్ముకొను చెట్లనీడలు వెడదపందిళ్లు గాఁగఁ
జెలఁగి యిట్టటుఁబోవు చిలుకలబోదులు పచ్చనితోరణప్రతతి గాఁగ
వనదేవతాదంతవైఖరిఁ దనరారుపూలు ముత్తియములప్రాలు గాఁగ
సకలజనానందసంధానకరము లౌ పరభృతస్వనములు పాట గాఁగఁ
బూఁదుమారంబు పైఁ జల్లు బుక్క గాఁగ
నవవసంతోత్సవంబున నతిశయిల్లి

యమలినద్విజసంతర్పణములు గలిగి
యౌవనము పొల్చుఁ బెండ్లివారిల్లుపోలె. 2

చారా— పెండ్లికొడుకుఁ బెండ్లికూఁతురు లేని పెండ్లివారిల్లు శోభిల్లదు గదా! కావున నీపందిళ్ళనడుమ నిలిచిన నీవు పెండ్లికొడుకు వని తలంచెదను.

చంద్ర— కన్యాప్రదాతలు మనకిక్కడ సిద్ధముగ లేరు.

చారా— అది నీ వెట్లు చెప్పఁగలవు. మహారాజసందర్శన మెట్లు పరిణమించునో?

చంద్ర— ముదిమిచే మతి చలించి యసంబద్ధములు పలుకుచున్నావు. ఇంక నీ పలుకులు గట్టిపెట్టి వనసౌందర్యముఁ జూడుము. ఈమహీజములు సకలాలంకారములు దాల్చినయంగనల ట్లున్నవి. ఇదియెల్ల వసంతునిప్రభావము గదా!

మ. తనరాజ్యంబున నున్నవృక్షములు సైతంబుం గడున్ శోభమై
దనరంగా వలె నంచు నెంచుచు వసంతక్ష్మాపతేంద్రుండు క్రొ
న్ననసొంపంబులతోఁ బినూతనలతాంతశ్రేణితోఁ బండ్లతోఁ
దనరం జేసె మహీరుహాంబుల నిజౌదార్యంబు శ్లాఘ్యంబుగన్. 3

చారా— కుమారా! ఈపువుఁదోఁట నాకంటికి—

గీ. కుసుమయుధుండు వసంతుండు గురువు గాఁగఁ
జిలుకలును గండుఁగోయిలల్ శిష్యతతిగఁ
దన్భ్రమూర్తులు నదనవేదముగ నహహ
కామశాస్త్రకళాశాలగతిఁ దనర్చె.

చంద్రి— ఇది నాబుద్ధికి సిద్ధాశ్రమముగఁ దోఁచుచున్నది. ఎందుచేతనన,

మ. చలికిన్ వానకు నెండకున్ వెఱపు లేశం బేనియున్ లేక యా
కలముల్ దించు దిగంబరాకృతి నరణ్యావాసముం జేసి ని
చ్చలు నానందముతోడ మాధవపదాబ్జాతద్వయిం గొల్చుచుం
గలకాలంబును నీ మహాంగములు వానప్రస్థుల ట్లుండుటన్. 5

చారా— కుమారా! ఈపశువులు మిక్కిలియర్థగౌరవముఁ గలజంతువులు సుమీ! ఎట్లన:—

మ. తలిదండ్రుల్ శ్రమనొంది కూర్చినవిత్తం బిచ్చి పోకున్న లో
కుల యాచింపక బంధుసంతతికి భారంబుగాక యెల్లప్డు నె
క్కులనే నమ్మక పొట్టపోసికొని వేడ్కం బ్రొద్దులం బుచ్చెడున్
గలిమిం బ్రుళ్ళక లేమిఁ గుందక కడున్ సంతుష్టచిత్తంబులన్. 6

చంద్రి—చారాయణా! అంతేకాదు. పరోపకారార్థ మిదం శరీర మ్మను మాట యీపులుఁగులయందు సార్థక మగుచున్నది. ఎట్లంటేని,

మ. తమగానామృతధారచే నరులశ్రోత్రప్రీతి గావించెదుఁ
దమమాంసం బిడి చంపుచున్న నరుమేనం గండలం బెంచెడుఁ
దమచర్మంబులఁ గోళ్ళ నద్భుతపదార్థవ్రాతముం గూర్చు శ్లా
ఘ్యము లీపక్షులజీవితంబులు తదన్యంబు లగుడుఁ వ్యర్థముల్. 7

చారా—కుమారా! ఎంతసేపు నీవిహంగములనే మెచ్చెదవు గాని యాతుమ్మెదలం జూడవేమి?

గీ. విరహిణీజనంబులమీఁద విచ్చలవిడి
యలరువిల్తుఁడు జెట్టి యహంకరించి
చెఱుకుగడతుపాకులనుండి చిమ్మునట్టి
గుండ్లబారన నీతేఁటిగుంపు లలరు. 8

చంద్ర—ఓయీ! ముసలివాఁడవైనను శృంగారరసాసక్తి నిన్నింకను విడువలేదు. ఇది నా కట్లు తోఁచుట లేదు. వసంతుని కతిథు లైనబ్రాహ్మణులవిధమున నా కంటి కివి యగపడుచున్నవి. చూడు—

మ. వెలయంగా మధుపద్విజాళికి లతాపీఠంబులం బెట్టి య
య్యలరుం దేనియపానకంబు లిడి దాహం బంతయుం దీర్చి య
వ్వల లేఁదెమ్మెర వీవనల్ విసరి సంభావించి వైశాఖప్రా
జులు గావించు వసంతుఁ డెంతయు యశస్సంపాదనోత్సాహి యై. 9

చారా—కుమారా! పడుచువాఁడవైన నీకు శ్రవణానందకరముగ నుండవలయునని వర్ణనము శృంగారరసప్రధానము జేసితిని గాని నాకొఱకుఁ గాదు. ఈచమత్కారము జూడు—

గీ. పల్లవసమాగమంబున నుల్ల మలరి
వీనుదోయికి మిక్కిలి విందు గాఁగ
పాడుకోయిలవెలయాండ్ర పాటలకును
శ్రుతు లొసఁగుచున్న వీతేఁట్లు ఋతులచేత. 10

చంద్ర—చారాయణా!

గీ. కడుపు నిండంగఁ బూఁదేనె కల్లు ద్రావి
క్రొత్తవార లున్నారను గొంతు లేక

వదరుచున్నట్టి తుమ్మెదకదుపుఁ జూడు
చెనఁటిత్రాగుఁబోతుల కెందు సిగ్గు గలదె. 11

చారా—ఇందుచేతనే మద్యపానము నిషిద్ధమైనది.

చంద్ర—చారాయణా! మార్గాయాసముచేత బడలియున్న నాయంగములు విశ్రాంతిఁ గోరుచున్నవి. కావున విశ్రమించుటకు నాకేదైనలతాగృహము జూపుము.

చారా—(ఇట్టటుఁ జూచి) కుమార! అదె చూడుము. భానుకిరణదుర్భేద్యముగ నున్నయీలతాగృహము నిజపుష్పసౌరభంబులచేత నిన్నక్కడకుఁ బిలుచుచున్నది. అందు మెత్తనిపూసెజ్జకూడ గలదు. అందించుక సేపు విశ్రమింపుము. నేనును నీలోన నీరాక యమాత్యభాగురాయణునిపుత్రున కెఱిఁగించి వచ్చెద.

చంద్ర—అతీవచప్పకము మిక్కిలి రమణీయముగ నున్నది. పద వెళ్ళుదము.

(అని యిద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

[అంతట విషయయు సఖి యగు కాంచనమాలయుఁ బ్రవేశింతురు.)

విషయ—సఖీ! కాంచనమాల! నీమాటకు నే నేమిప్రత్యుత్తరము చెప్పఁగలనే? నాకేమిచేయుటకుం దోఁచకున్నది.

తే. గీ. తల్లిదండ్రులయానతి దాటఁ జాలఁ
దలిరువిల్తునిదాడికిఁ దాళఁజాల
నెమ్మనమ్మునఁ గోర్కులు నిలుపఁజాల
సిగ్గువెంపున మీతోడఁ జెప్పఁజాల. 12

కాంచ—చెలీ! విషయా! నాకడ నీకంతసిగ్గేలనమ్మ? చేటికలమనస్సులంతఃపురాంగనలమనోరథములు దాఁచుకొనఁదగినబరిణలుకదా!

విషయ—సఖీ! ఎఱుఁగుదును. నీకడ నున్నచనవు నాకు మఱియెవ్వరికడను లేదు. నీ కెఱిఁగింపఁ గూడనివిషయములు నా కెవ్వియు లేవు. ఆఁడుబిడ్డలమీఁదఁ దండ్రి కెంతయధికార మున్నదో చూడుము—

తే. గీ. కన్నెమన సెట్టు లున్నదో కన్గొనకయె
యిచ్చవచ్చువానికిఁ దండ్రి యీయవచ్చు;
అపుడుదాన మిచ్చెడునప్పు డమ్మనపుడు
దాని నడిగి యిచ్చునె యజమానుఁ డెందు. 13

కాంచ—చెలీ! నిన్నంతగారామునఁ బెంచినమీనాయనగారు నిన్నుఁ బర ప్రాయముగఁ జేయుదురా?

విషయ—చేయకేమి! పాత్రాపాత్ర లెఱుఁగక పవిత్రచరిత్రము లేనిబ్రాహ్మణునకు గోదాన మిచ్చినట్లె యేదో స్వప్రయోజనము మనస్సులోఁ బెట్టుకొని నన్నుగ్రసేనున కియ్యఁ దలంచుచున్నాఁడు. చండాలుని సమీపింప నొల్లనిఛాందసుఁడట్లు నా మనస్సుగ్రసేనునికడకుఁ బోవకున్నది. మనస్సాన్నిధ్యము గలిగినపిమ్మటఁ గదా శరీర సాంగత్యము. కూటమునం దనురాగము ప్రధానము.

క. అనురాగం బనియెడు ల
క్కను ననవిల్తుఁ డనుస్వర్ణకారుం డదికిం
చునఁట వధూవరహృదయము
లను గదలీఫలయుగంబులాగునఁ జెలియా. 14

కాంచ—చెలీ! నే నది యెఱుఁగకపోలేను. అనురాగము లేనివానిపై మనసు నిల్పు మని కన్య నడుగుట పల్లమునుండి మెరకకు నీటికాలువఁ ద్రవ్వుట.

విష—ఓసీ! యెఱిఁగి యెఱిఁగి యుగ్రసేనునిమీఁదఁ గూర్మి నిలుపు మని యెట్లుపదేశించితివే?

కాంచ—మీనాయనగారు చెప్పుమన్నమాట జెప్పితిని. నీవు చెప్పినయుత్తర మాయనతో మరలఁ జెప్పెదను.

విష—నాయనగారు చెప్పవచ్చును. నే నేమని యుగ్రసేనుని వరింతునే?

మ. ఎలసాయంబును జూచి మేల్పడుదునో యీతండు మేలౌగానం
బులఁ బ్రోవంచును జెట్టఁబట్టుదునో రూపుం జూచి కామింతునో
కులముం గన్గొని వానిఁ జేరుదునో నాకీ నచ్చుసల్లక్షణం
బులలో నెయ్యది యున్నదో యట నిజంబుం జెప్పవే నెచ్చెలీ. 15

కాంచ—కన్యకపేక్షణీయము లగులక్షణము లేమియు వానికడఁ గనంబడవు.

విష—చెలీ! ప్రపంచమున ననేకు లిట్లే తమబిడ్డలను ధనకాంక్షచేతను మోమోటచేతను బంధువులనిర్బంధముచేతను ననురూపవరాన్వేషణము సేయఁజాలకపోవుట చేతను వరునకుఁ దగినకట్నములు గానుకలు నిచ్చుటకుఁ దగినసామర్థ్యము లేకపోవుట చేతను,

సీ. పూఁటకు గతిలేనిపుట్టుపేదను నైన విద్దె యెఱుంగని మొద్దు నైనఁ
బసయెల్ల దూలినముసలిదయ్యము నైన నెనరొకించుక లేని నీచు నైనఁ
దలలు మార్చెడుజగద్వంచకాధము నైనఁ గులగౌరవము లేనికూళ నైన
వినయసంపద లేనివిటకాఁడి నైనను బరమలుబ్ధుం డగుపాపి నైనఁ

ప్రాణమిత్రుఁ డంచుఁ బ్రాఁతచుట్ట మటంచుఁ
గట్టిపెట్టుచుంద్రు గన్యకలను
నెట్టివారి కైన హితము లోఁ దలఁపక
తల్లిదండ్రు లౌర ! దయ దొఱంగి. 16

కాంచ—అమ్మా ! యెవరో కొందఱు గాని యంత యట్లు చేయుదురా.

విమ—కొందఱు గాదు. అనేకులు చేయుదురు. నీ వన్నట్లు కొందఱ యయినను, మాతండ్రి యాకొందఱిలోఁ జేరినవాఁడు. చెలీ ! నిష్పక్షపాతమనస్సుతో నీ వొక్క మాట చెప్పవే. అతని మొగ మైనఁ జూడ నొల్లని దానను వానిపాణిగ్రహణ మెట్లు చేయుదునే ? అతనితో నెట్లు కాపురము సేయుదునే ? వానిచెట్టఁబట్టుట కన్న పాముఁ జెట్టఁబట్టుట గాదా ! చెలీ ! నాజనకుఁడు నిద్రపోవుతఱి నన్ను నీట విడుచుట మేలు. విసము పెట్టి చంపుట నాకు మహోపకారము. ఒక్కసారి క్రూరఖడ్గముతోఁ గుత్తుక గోయుట మిక్కిలి ప్రియము. ఓసీ ! నానిశ్చయము త్రికరణశుద్ధిగాఁ జెప్పుచున్నాను వినుము.

తే. గీ. పసపుఁబోఁ దని మెడ కొక్క పలుపుఁ గట్టి
నా దనక యుగ్రసేనుఁడౌ స్తంభమునకుఁ
గఠినుఁడై నన్ను మాయయ్య గట్టునేని
నదియె యురిత్రాడు నా మెడ కంబుజాక్షి. 17

కాంచ—సఖీ ! అమంగళవచనములు నోట రానీయకుము. అమ్మా ! నీమనో వ్యథ యంతయు నే నెఱుఁగుదును. నిజముగా నీతండ్రి నీకు మహాపకారము చేయుచున్నాఁడు. ఈవిపత్సముద్రమునుండి నిన్ను దరిఁజేర్పఁగల తెప్ప యేమున్నది? ఈవివాహముఁ జేసికొనక తప్పదేమో యని నేను భయపడుచున్నాను.

విమ—(కోపముతో) ఏమీ ! తప్పదా? నాకీయాపదఁ గడువఁబెట్టఁగల నెచ్చెలులు మువ్వు రున్నారు.

కాంచ—ఎవ రా నెచ్చెలులు ?

విమ—సఖీ ! వారు గారు.

క. ఎన్నటికి దిక్కుమాలిన
కన్నెలపాలిఁటికిఁ గామగవు లామువ్వురుఁగ
మిన్నక విను చెప్పెద ని
ప్పున్నది నీరున్నది విసమున్నది నాకుఁగ. 18

కాంచ—(చెవులు మూసికొని) సఖీ! అమంగళము ప్రతిహత మగుఁగాక సఖీ! ఆసన్నకల్యాణ మగు నీ విట్టిపలుకులు పలుకఁ దగదు. నీ కింతకష్టముగా నున్న దని విను నేని నీతండ్రి తన మతము మార్చుకొనవచ్చును.

విప—ఓసీ! నాతండ్రిమనస్సు వజ్రము. నాబాష్పజలముల నది తడిసి మెత్తబడదు. ఇంక నాయాశ లడుగంటినవి. ఈరాచకులమునఁ బుట్టుటకంటె నే పేదయింటనయినఁ బుట్టిన నింతకన్న సుఖపడుదునుగదా! కొట్టకొనకు నే నొకపక్షి నయి పుట్టినను సుఖింతును. ఆహాహా!

మ. పులుఁగుంగన్నెలు తొంటిపుట్టువున నేపున్నెంబులం జేసెనో
తలిదండ్రుల్ సెల వీయకుండఁ దమలో దాంపత్యముల్ గూర్చుం
చలమందీ వెలతూఁగుటుయ్యెలలపై నవ్వారిగా నూఁగుచున్
గలకాలంబును గేరుచున్ నగుమ నానందాబ్ధి నోలాడెడున్. 19

కాంచ—సఖీ! రాచకన్నియలుమాత్రము తమతమయభీష్టములం బడయలేదా?

విప—వా రెంతయదృష్టవంతులో! విదర్భరాజనందన యగురుక్మిణి నిజసోదరులు పశుపాలుం డని గోపాలదేవు నధిక్షేపించి శిశుపాలున కియ్యఁదలఁచినపుడు వారిసంకల్పము భగ్న మగునట్లు యదువంశజలధిచంద్రుం డగువాసుదేవు నే చెట్టఁబట్టినట్లు, బలవంతుం డగుబలదేవుఁడు తన్నుఁ బాండవమధ్యమున కీయక దుర్యోధనున కీయఁ దలంచినపుడు వాసుదేవానుగ్రహంబునఁ దనమనోనాయకుఁ డైనయర్జునుని సుభద్ర పెండ్లియాడినట్లు, నిజమనోరథంబుల సిద్ధి నొందించుకొనుటకుఁ దక్కినకన్యలకు సాధ్యమా? వా రవతారపురుషుల నాశ్రయించుటచే వారు కోరినకోర్కె లన్నియుఁ బండినవి. అదియునుంగాక వా రెవ్వరో యొక్క పురుషునిమీఁద వలపు నిలిపిరి. ఉగ్రసేనసాంగత్యము నా కక్కఱలే దనుచుంటిఁ గాని నే నింతవఱ కెవ్వరిపైన వలపు నిలుపలేదు. నీవలపుల కొకనమస్కారము.

తే. గీ. అతివ యుగ్రసేనపిశాచ మావహించి
పీడ సేయకుండిన నాకుఁ బెండ్లి వలదు
బ్రహ్మచర్యవ్రతము బూని బ్రహ్మవిద్య
నభ్యసించి నే నాగార్గియట్టు లుండు. 20

కాంచ—చెలీ! నీ వింతకటకటంబడ నక్కఱ లేదు. నీయిష్టదేవత యైనకాత్యాయని యనుగ్రహమున నీవలపులకుఁ దావల మగువరుఁడు లభింపకపోఁడు. ఆమెకు మ్రొక్కుకొనుము.

విప—అనుదినమును మ్రొక్కుచునే యుంటిని. ఇప్పుడు మఱియొకసారి మ్రొక్కెద.

సీ. కడుఁబార నేదేవిఁ గాంచి కొండలరాజు వేల్పులగమిలోన వినుతికెక్కె
చెలువార నేదేవిచెయిబట్టి ముక్కంటి యొకయింటివాఁ డయియుండఁగలిగె
చనువొప్ప నేదేవి చంద్రార్థకోటీరునగమేను జీలిచి యాక్రమించె
వెనరొప్ప నేదేవి నిర్జరావళిఁ బ్రోవ మహిషదానవు నాజి మట్టుపెట్టె
ఆ. వె. నళినగర్భురాణి నారాయణునిరాణి
యూడిగంబు సేయు నువిద యెవతె
కట్టి యాదిశక్తి నఖిలజగన్మాత
నభిమతార్థసిద్ధి కాశ్రయింతు. 21

కాంచ—సఖీ! నీవు భగవతి యగు కాత్యాయని నతురపుష్పములతోఁ బూజించితివి గాన నామె సంప్రీత యయి నీ కనురూపవరుని నచిరకాలంబునఁ గూర్చు. నీ మనఃఖేదము కొంత శమించుట కీపువ్వుఁదోఁటలో నిటు నటు దిరుగుదము రమ్ము.

విమ—సఖీ! యీవిహారములు జనకుఁడు నామనంబునఁ గావించినప్రహారముల వేదన నపనయింపఁ జాలవు. అయినను గొండొక ప్రొద్దుపుచ్చుటకు నీ వెంట వచ్చెద నడువుము. (అని యిద్దఱు నడచుచున్నారు.)

కాంచ—కల్యాణీ! వసంతమహారాజుపరిపాలనము మిక్కిలి ప్రశంసనీయము సుమీ! ఇంతకుమున్ను వనభూములు బరిపాలించినశిశిరభూపాలుఁడు భూరుహసంతతికి మిక్కిలియాకులపాటు గావించి మోడువఱచి యందు నివసించుద్విజావళి కన్నము లేకుండఁ జేసి బహులార్తిఁ గావించెను. ఈవసంతభూపాలుఁడో వనభూములు సకలఫలసమృద్ధములై ద్విజులకలకలనాదములు గలిగి శోభావంతములై యుండునట్లు జేసెను. వెనుక దేశాంతరముల కరిగినద్విజశ్రేణి మరల వచ్చి యిందుఁ గాపురముండెను.

విమ—కాంచనమాలా! ఈవసంతమహారాజు పరిపాలనమున నున్నయీద్విజశ్రేణి కెంతస్వాతంత్ర్య మున్నదో చూడు—

మ. అరిపెట్టం బనిలేదు స్వార్జితము కా నర్థంబులన్ లంచ మె
వ్వరికీ నక్కఱలేదు, మంత్రులమహోద్యోగంబులన్ నిల్వ న
క్కఱలే, దెయ్యది తోఁచునో యదియె పల్కన్వచ్చుఁ, బోవచ్చు నె
వ్వరితోఁ జెప్పక యిష్టమౌకడకు నీ స్వాతంత్ర్య మెందున్నదే. 22

కాంచ—ఇట్టిస్వేచ్ఛ యేభూములలోను లేదు.

విమ—సఖీ! నాతోఁటలో నున్నపులుఁగుల కున్నపాటిసుఖమయిన నాకుఁ గలుగనీయక నాతండ్రి చంద్రహాసముతో నాగొంతుఁ గోయఁ దలఁచుకొన్నాఁడే.

కాంచ—చెలీ! ఆచంద్రహాసమే నీకుఁ బూలదండ యగుఁగాక!

[అంతట లతాగృహమునఁ బండుకొని చంద్రహాసుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

విష.—సఖీ! సఖీ! అటు చూడటు చూడు. అపూర్వపీఠమునఁ బండుకొన్నవా రెవరె!

కాంచ—(చూచి) కల్యాణి! యెవరో క్రొత్తవార ట్లున్నారు.

విష—దాపునకుఁబోయి మేలుకొనియున్నారో నిద్రించియున్నారో చూచిరా.

కాంచ—(పోయి చూచివచ్చి) సఖీ! గుఱ్ఱువట్టి గాఢనిద్ర బోవుచున్నారు. అతఁ డపూర్వపురుషుఁడు. మనయూరు గాదు. మనదేశము గాదు.

విష—బ్రాహ్మణుఁడా, తదితరవర్ణుఁడా?

కాంచ—రూపరేఖావిలాసములం బోల్చి చూడ నతఁడు క్షత్రియకుమారు నట్లు తోఁచుచున్నాఁడు.

విష—ప్రక్క నెవరైన నున్నారా?

కాంచ—ఎవ్వరు లేరు. సఖీ! ఈప్రశ్నలవర్షముతో నన్ను దడుపనేల? నీవు స్వయముగా వచ్చి యతనిం జూడుము.

విష—సఖీ! పరపురుషసందర్శన మెట్లు చేయుదునే?

కాంచ—నిదురించుచున్నప్పుడు చేయవచ్చును. అయినను జూచినపిమ్మటఁ బరపురుషుఁడు గాకపోవచ్చును.

విష—భావగర్భితము లయిన నీమాటలు కట్టిపెట్టి నన్నటకుఁ గొనిపొమ్ము.

కాంచ—సఖీ! నిన్ను నే గొనిపోనక్కఱలేదు. నీయాత్రమే నిన్నటకుఁ దోడ్కొనిపోవును. (అని యిద్దఱు లతాగృహము సమీపింతురు.)

విష—(చూచి) సఖీ!

తే. గీ. జనకుఁ డవతారముల నెత్తి జగతిఁ దిరిగె
నేఁటి కవతారములు దాల్చి యేనుఁగూడ
వసుధఁ జరియింపరా దని పంతగించి
మనుజుఁ డై వచ్చినట్టి మన్మథుఁ డితండు. 23

కాంచ—చెలీ! నిజమె. సహధర్మచారిణి యయినరతీదేవియు నతనితోఁ గూడ మహీమండలమున నవతరించి యుండుటంజేసి యామెను వెదకికొనుచు నతఁ డిందు వచ్చి యుండవచ్చును.

విష—రతీదేవి యెం దున్నది?

కాంచ—ఎందున్నదో యెవ్వ రెఱుఁగుదురు. ఇం దుండవచ్చును,

విష.—(చిఱునవ్వుతో) చాలు ! నీపరిహాసములు.

కాంచ.—పరిహాసము గాదమ్మా ! నేను నిజమే చెప్పితిని. మన్మథుఁ డున్న చోటనే రతి యుండును.

విష.—సఖీ ! ఈపురుషరత్న మేవంశఖనియందు జనియించెనో కడుసార నీతనిం గని యేతల్లిదండ్రులు ధన్యు లయిరో యితనికి నివాసస్థానమై యేభూమి పుణ్యభూమి యయ్యెనో యీతనినామధేయముం దాల్చి యేవర్ణము లతురము లయ్యెనో తెలియ లేదుగదా !

తే. గీ. దానిపున్నెంబె పున్నెంబు, దానిచక్కఁ
దనమె చక్కఁదనము, దానితనువె తనువు,
దానిజన్మంబె జన్మంబు, వీనిఁ గూడి
యఖిలభోగంబు లేయింతి యనుభవించు. 24

మఱియు—

తే. గీ. అడవిఁ గాచినవెన్నెల యౌవనంబు
పడటఁ గలిసినపన్నీరు భాగ్యరేఖ
శూన్యగృహగతదీపంబు సోయగంబు
ఈనృపాలనందను వరియింపకున్న. 25

కాంచ.—నామధేయము తీయనను లేపి కనుగొందమా ?

విష.—సఖీ ! నిద్రాభంగము చేయరాదు. ఈయనవైఖరిఁ జూడ నధికపరిశ్రమముచే బడలినట్లు గనఁబడుచున్నాఁడు.

కాంచ.—అట్లయిన నీయనవృత్తాంతము మన మెఱుఁగు టెట్లు ?

విష.—ఆయనంతట యాయన మేల్కాంచువఱకు తుణకాల మిచ్చట నిలిచి యాలావణ్యసముద్రమున నోలలాడుదము.

కాంచ.—ఆసముద్రతరంగములలోఁ బడి నీ వెక్కడికి గొట్టుకొనిపోవుదువో యని భయపడుచున్నాను.

విష.—నే నెక్కడికిఁ గొట్టుకొనిపోను. ఇక్కడనే యుందును.

కాంచ.—ఔనౌను. ప్రేమ యను జిగురుచే నీపాదము లీస్థానమున నంటుకొనియూడిరాకున్నవి. కాదు కాదు. ఎవఁడో యతిశూరుఁ డైనవిలుకాఁడు తనబాణపరంపరచేఁ గదలకుండ నిన్నరికట్టి యుండఁబోలు !

విష.—సఖి ! నీయిష్టమువచ్చినట్లు నన్నుఁ నుటకు నీకు సమయము దొరకినది.

కాంచ.—భగవతి యైనకాత్యాయని వెంటనే నీప్రార్థనము సఫలము చేసినది.

విప—సఖీ! యిల్లలుకఁగానె పండుగ గాలేదు. నావంటిమందభాగ్యురాలి కంతయదృష్టము పట్టునా?

శా. ఈరాజన్యుని కేలు వట్టుటకు ము న్నేకన్య సద్భక్తిమై
నారాధించెనొ స్వర్ణపుష్పములతో నాయద్రిరాట్కన్యకన్
గారుణ్యాన్వితవృష్టులం గురిసి యాకాత్యాయనీదేవి యే
నారీరత్న మనోరథాంకురముల న్వర్ధిల్లఁ గాఁ జేయునో. 26

కాంచ—కాత్యాయనీదేవికి నీయందు సంపూర్ణానుగ్రహ ముండుటచేతనే నీ మనసుకు నచ్చునట్టియనుకూలవరునిఁ జేయిఁబట్టుకొని తీసికొనివచ్చినట్లు నీయొలదోఁటకుం దీసికొనివచ్చి, మనసారఁ జూచి యానందింపు మని నీకన్నులయెుందఱఁ బడవైచినది. దేవి చేయవలసినపని యైనది. ఇఁక నీ పనియె కొఱఁత.

విప—నాపని యేమున్నది?

కాంచ—నీగుణములచేత నితనిని బంధించి వశంవదుని జేసికొనుటే.

విప—ఓసీ! నీనోరు విశృంఖలమై వదరుచున్నది.

కాంచ—అది కాలప్రభావము. మున్ను మూఁక లయినకోయిలలు వసంతమున వాచాలతఁ జూపవా?

విప—సఖీ! చూడుచూడు. నిద్రలో నతఁడు మందహాసము చేయుచున్నాఁడు.

కాంచ—కలలో నీవంటిరసికురా లెవ్వతెయో సరసోక్తులచే నతని నలరించి యుండును.

విప—నీపరిహాసము పాగము మీఱినది.

కాంచ—నీమోహము వెల్లివిరిసినప్పుడు నాపరిహాసము పాఁకము మీఱదా?

విప—ఓసీ! ఆయన యొత్తగిల్లుచున్నాఁడు. మెలఁకువ వచ్చునేమో యావలకుఁ బోదము రా.

కాంచ—మెలఁకువ రాలేదు.

విప—ఓసీ! ఒత్తగిల్లినప్పుడు పక్కలోనుండి యేదో క్రిందఁబడినది. మడఁచిన భూర్జపత్రమువలె నున్నది చూడు.

కాంత—ఔను! అడుగులచప్పుడు గాకుండ బొటనవ్రేళ్ళమీఁద నడచి యా భూర్జపత్రముం దీసికొనివత్తునా?

విప—అది యేదో జాబై యుండవచ్చును. ఒకరిజాబొకరు చూడఁ గూడదు.

కాంచ—మన మాయనరహస్యములు దెలిసికోవద్దు. ఈయన యెవ్వఁడో తెలిసికొందము.

విష — అట్లయినఁ దీసికొని రమ్ము.

కాంచ — (మెల్లగా నడచి భూర్జపత్రముం దెచ్చి) ఇదిగో నమ్మా! ఇది యేదో లేఖవలె నున్నది.

విష — (పుచ్చుకొని చూచి) ఔనే! ఇది మాతండ్రివ్రాతవలె నున్నదే. ఈ లేఖ మాయన్నయైనమదనునికి వ్రాయఁబడినది. కాని, యీ నడుమన్మథుఁ డేల యీ లేఖావాహకుఁడు గాలేదో?

కాంచ — విషయముఁ జదువుము.

విష — ఇదిగో చదువుచున్నాను—

శ్రీరస్తు చిరంజీవి యగు మదనుని మీ జనకుఁడు భాగురాయణుఁడు చిరాయు రారోగ్యములు గల్గునటు లాశీర్వదించి వ్రాయునది :—

సీ. ఈతండు పౌలిందుఁ డింద్రదత్తసుతుండు చంద్రహాసుం డని జగతిఁ బరఁగు

కాంచ — ఓహో! పుళిందరాజగు నింద్రదత్తునికుమారుఁడా యితఁడు!

విష — (తనలో) హృదయమా! నీ కిప్పుడు కొంతయాశ కలిగినదా?

కాంచ — తరువాతఁ జదువవమ్మా!

విష —

ఇతఁడు సద్గుణరాశి యితఁడు విద్యలప్రోవు స్తవనీయ మీతనిశౌర్యశక్తి
చిరకాల మీతఁడు జీవించియుండెనా యరిగాపులను జేసి యఖిలనృపులఁ
గుంతలరాజ్యంబుఁ గొలలేక పాలించు నేవిధంబున నైన నీవ్విపుడు
తే. గీ. సుకరమిత్రుఁడు గావున మదన! నీవు
ఏను లేనని సందియం బింతకడక
యెట్లు సేయుదు నని కొంత చింతపడక
విషము నీతని కియ్యకే వేడ్కతోడ. 27

కాంచ — (ఆశ్చర్యముతో) ఇది యేమిటమ్మా! విషయ మతిదారుణముగా నున్నది.

విష — సఖీ! తండ్రిగారిపూర్వవృత్తాంత మెఱిఁగినవారి కిది యాశ్చర్యము గలిగింపదు. తండ్రిగారే కాదు. రాజకార్యపరతంత్రులమార్గము లే యివి. వారికి—

తే. గీ. లేవు పాపపుణ్యంబులు లేదు జాలి
లేవు నియమముల్ దైవంబు లేదు సుమ్ము
లేదు లవమైన లోకాపవాదభీతి
స్వప్రయోజనంబె దైవ మీపూరుషులకు. 28

(విచారముతో) అహాహా! సఖీ! నాతండ్రి యెంతపాపమునకొడిగట్టెను. లోకమునఁ దనకంటెఁ బరాక్రమవంతులు సద్గుణశాలురు విద్యావినయసంపన్నులు నుండఁ గూడ దని యాతనియభిప్రాయము. అట్టివారినెల్లఁ గడతేర్చి మహీమండల మెల్లఁ దా నాక్రమించి యనంతరమునఁ దనప్రియకుమారుఁ డైన మదనునకుఁ బట్టము గట్టవలె నని యాతనిసంకల్పము. ఆసంకల్పసిద్ధికై యీప్రయత్నము. హా! తండ్రి! నీవు రాక్షసుఁడవు గాని నరుఁడవు గావు. కటికవాఁడైనఁ జేయఁజాలనియీఘాతుకకృత్యము నీవు నీకొడుకుచేతఁ జేయఁ దలంచితివి.

శా. ఆవిజ్ఞాన మశేషముం బదడుగా నాశాంతి మాగూప మా
లావుం దగ్ధముగా వసుంధర మహాలంకారశూన్యంబుగాఁ
బూవిల్గానికి గర్వభంగజననముగా భూపాలవంశంబు న
ష్టావష్టంభముగా నొనర్చెద యనార్యం బైనయీకార్యమున్. 29

కాంచ—జీవహింసకులకు జాలి యుండునా? చక్కనిపిట్ట యని కిరాతుఁడు జాలిపడి హింస మానునా?

విష—ఆకిరాతులకును నాతండ్రికి నెంతమాత్రము భేదములేదు. అట్లు కానిచో నీనవపుష్పసాయకుని నీసుకుమారుని నీవిజ్ఞానరత్నాకరుని నీరాజకులవిభూషణుని నీపండితారామవసంతుని విషప్రయోగముచేఁ జంపింపఁ దలఁచునా?

క. శిలయో యినుమో వజ్రమొ
చెలి! నాజనకునిహృదయము జెప్పఁ దరమె యీ
యలఘునిసురూపరేఖా
కలనంబున నించుకైనఁ గరుగక యునికిన్. 30

కాంచ—కల్యాణీ! నీతండ్రిచెయ్వులం దలంచి విచారించినఁ గార్యమేమి? ఇతని నీవిపత్సముద్రమునుండి యుద్ధరింపవలయుఁ గదా!

విష—ఔను! అదియే ప్రథమకర్తవ్యము. అందుల కిప్పు డేమిచేయుదము?

కాంచ—ఇతనిని మేల్కొలిపి యాసన్నమైనయపాయముం దెలిపి పాఱిపొమ్మని చెప్పుదమా?

విష—అది శూరుఁ డగురాజకుమారున కుపదేశింపవలసినవిషయము గాదు.

కాంచ—పోనీ! యీజాబు చింపివేయుదమా?

విష—ఈమహాభాగుఁడు మేల్కని దానికై వెదకులాడి పరితపించును గదా!

కాంచ—అట్లయిన నేమి చేయుదము?

విష—నే నమాత్యభాగురాయణునిపుత్త్రికను గదా! "పుత్త్రా దిచ్ఛే త్పరా

జయ " మన్నను నార్యోక్తినిబట్టి తండ్రి బిడ్డలకుఁ బరాభవము నిచ్చోఁచును గావున నే నిప్పుడు మాతండ్రికిఁ బరాజయమును బరాభవంబును గలుగునట్లు స్వకార్యసాధన మగునట్లుఁ జేసెద. సత్వరము నీ వొకసారి లేఖిని నిటు దెమ్ము.

కాంచ—ఇదె తెచ్చుచున్నాను. (అని పోయి కలముఁ దెచ్చుచున్నది.)

విష—సఖీ! ఈబాబు రెండుచోట్ల దిద్దినపక్షమున నిది మన కనుకూలముగా నుండును. ఎట్లంటివేని, 'మనకమిత్రుఁ' డనుచోట 'క' వర్ణము 'కు' వర్ణముగాఁ జేసిన 'మనకు మిత్రుఁ' డని పాఠమేర్పడఁగలదు. 'విషము' అనుచోట 'విషయ' అని 'ము' వర్ణకమును 'య' వర్ణకముఁ జేసినయెడల నన్నీతని కిచ్చి పెండ్లి సేయుమని యర్థ మగును. అట్లే దిద్దితిని. మఱియొకసారి బాబు చదివెద విని సందేహమున్నఁ జెప్పుము. (అని బాబు మఱలఁ జదువుచున్నది.)

కాంచ—(విని) భళీ! చెలీ! భళి! నీబుద్ధిబలముచేత నీతనిప్రాణరక్షణము సేయుటయె గాక స్వకార్యముఁగూడ సాధించుకొంటివి. బా బిటు దెమ్ము. (అని చూచి) సఖీ! దిద్దినయానవాలు లేకుండ నక్షరములు మార్చితివమ్మా! అతనిప్రక్కలో వైచెద. (అని యట్లు చేయును.)

విష—చెలీ! యీసారి మనమదనుఁ డేమిచేయును?

కాంచ—చందహాసునఁ దైవతండ్రికి భయపడి యీరాత్రియే నిన్ను వీని కిచ్చి వివాహము సేయును. కాని, యతఁడు లేచెడువేళ యైనది. మన మిట నుండరాదు. పోవుదము రమ్ము.

విష—సఖీ! ఏమైనఁ గానిమ్ము. బాబులు దిద్దుట దోషమైనను మహాపురుష ప్రాణరక్షణమువలన నాదోషము శమింపకపోవునా యని యీతెప్పు జేసితిని. భగవతి కాత్యాయని నన్ను క్షమించుఁగాక! మన మాలయమునకుఁ బోయి పువ్వులు గోయుదము రమ్ము. (అని నిష్క్రమింతురు.)

చంద్ర—(అంతటఁ జంద్రహాసుఁడు మేలుకొని యొడలు విఱుచుకొని) ఆహాహా! నిద్రవలె సుఖప్రద మైనది మఱియొకటి లేదు.

ఉ. యోగపథశ్రమంబునను మానసరోగములన్ యథాపురా
భాగములన్ బునర్బ్రటన గాఢసుషుప్తి మహౌషధంబగున్
శారదచంద్రచంద్రికలు చందనపంక్తులు సన్నగాడ్పు క
ర్పూరపరాగముల్ నిదురఁ బోలవు సౌఖ్య మొసంగు నేర్పునన్. 3[1]

(అని లేచి యిట్టటు జూచి) మదననిసన్నిధి కరిగిన చారాయణుఁ డింకను రాలేదు. అతఁడు వచ్చువఱకు దర్శనీయమైన యీయారామోద్యానవనము నింకను జూచెద. (అని కొంతదూరము నడచి) ఆహాహా! యీలతాంగి యెవ్వరో—

తే. గీ. ప్రాణములు దాల్చుజాలువాపసిఁడిబొమ్మ
యేను గైకొన్నకొన్నికార్యములపుడీఁగ
మూఁటిఁ దాల్చినమరునిసమ్మోహనాస్త్ర
మగును గాని యీయెలనాఁగ యతివ యగునె. 32

తే. గీ. అలరుతూపులు మెత్తని వగుటఁ జేసి
కార్యధనులపైఁ బనిసేయఁ జాల వనుచుఁ
గ్రొత్తయలుఁగుల నార్జింపఁ గోరి మారుఁ
డలరుఁబోఁడివాల్చూపుల నాశ్రయించె. 33

ఈ యిరువురు నేవోముచ్చటలు జెప్పుకొనుచున్నారు నేను ప్రక్కను నిలిచి వారిసంభాషణముంబట్టి యీయామె యెవ్వరో తెలిసికొనియెద.

విష — సఖీ! నామనసు నాయొద్ద లేదే. నే నెట్లు పూవులు గోయఁగలనే?

కాంచ — ఔను! నీతల మనశ్శూన్యమై చిలుక లేనిపంజరమట్లున్నది.

చంద్ర — (తనలో) ఈమెమనస్సు పరాయత్తమగుట కేమికారణము చెప్పుమ!

విష — నీ వన్నట్లు నామనస్సీగ మామదవతీమందారముపై వాలినది.

చంద్ర — ఆహాహా! మదవతీమందారుఁడై యీమెమనస్సు నాకర్షించిన యా ధన్యుఁ డెవఁడో!

కాంచ — పాఱిపోయినచిలుక వెండియుఁ బంజరముఁ జేరుటరిది.

విష — చెలీ! నామన స్సెప్పుడు కుదుటఁబడునో తెలియదు. అమాత్యభాగురాయణునిబిడ్డనైననే నింతమనోవ్యథఁ బొందవలసివచ్చు నని కలలోనైనఁ దలంపలేదు.

చంద్ర — (తనలో) ఏమీ! యీమె యమాత్యభాగురాయణుని పుత్త్రికా? మనస్సా! ఇది నీ కందనిఫలము. ఆశపడకుము. ఓ భగవానుఁడ! కామదేవ!

తే. గీ. దుర్లభపదార్థములమీఁదఁ ద్రోచి మనసు
గార్యసిద్ధి సత్వరముగఁ గలుగనీక
ప్రజల బాధించి సంతోషపడెదు, లేఁడు
పుడమి నినుఁబోలు నెఱజాణ పుష్పబాణ. 34

కాంచ — సఖీ! నీసోదరుఁడు మదనుఁడు నీమనోరథసిద్ధి చేయును. విచారపడకుము.

[అంతట మదనుఁడు చారాయణసమేతుఁడై ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

కాంచ — సఖీ! అదిగో నీసోదరుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు.

విష — ఓసీ! ఇతఁ డేమిచేయునో యీపొదరింటిచాటున నుండి విందుము రా.

(అని యట్లు చేయుదురు.)

మద—ఆర్య ! చారాయణ ! ఏఁడీ చంద్రహాసుఁడు ?

చారా—అయ్యా ! మొదట నీలతాగృహంబునఁ బవ్వళించెను. ఇప్పు డిందు లేఁడు. అదిగో ! యాపొన్నచెట్టునీడను నిలిచియున్నాఁడు.

మద—(చూచి తనలో)

తే. గీ. కుసుమబాణున కరయ సగోత్రుఁ డితఁడు
చందమామకుఁ జేరుజ్ఞాతి యితఁడు
సుందరుఁ డగువసంతునిచుట్టమితఁడు
కానిచో నిట్టియందంబు గలదె యెందు. 35

చారా—కుమార ! చంద్రహాస ! ఇతఁడే యమాత్యభానురాయణునిపుత్రుఁడు మదనుఁడు. నీరాక విని వచ్చియున్నవాఁడు.

చంద్ర—మదన ! నీ సందర్శనమున ధన్యుఁడ నైతిని. ఈయుద్యానవనమున నాటఁబడినమనస్నేహబీజ మచిరకాలమున మహావృక్షమై ఫలించుఁగాక !

మద—చంద్రహాస ! వసంతసన్నిధానమున నాటినయాబీజము మహావృక్షముగాఁ బరిణమింపక పోదు.

తే. గీ. మనసు కలసినమిత్రులు మనజనకులు
రెండు మేనులు వారికి, హృదయ మొకటె
వారిబిడ్డలకు మనకు వారిమైత్రి
సహజముగ సంక్రమించుట సఖుల మనఘ. 36

చంద్ర—అందుచేతనే నీజనకుఁడు నాజనకు నొడంబఱచి నన్ను నీయొద్దకుఁ బుత్తెంచె.

మద—పుత్తెంచుటకుఁ గారణ మేమి ?

చంద్ర—నీజనకుఁడు స్వయముగా వ్రాసినయీలేఖయే కారణము దెలుపును.

(అని జాబిచ్చును.)

మద—(జాబు నందికొని చదువుకొని) ఓహో ! సంతోషము. సంతోషము. మాతండ్రి తనవివేకమునకు దీర్ఘదర్శిత్వమునకుఁ దగినట్లు చేసినాఁడు. చంద్రహాస !

తే. గీ. అన్యపూరుషుం డనుకొన నాప్తుఁ డైతి
పరుఁడ వనుకొనఁ బోరానిబంధు వైతి
యతిథి వనుకొన మాయింటియల్లుఁ డైతి
మాట లేటికి గారాబుమఱఁది వైతి. 37

చంద్ర—(ఆశ్చర్యముతో) మదన! నీమాటలు నా కర్థము గాకున్నవి.

మద—ఈజాబు మాతండ్రి నీకు వినిపింపలేదా?

చంద్ర—లేదు.

మద—అట్లయిన విను. (అని జాబు చదువును.)

చంద్ర—(విని) ఆహా! ఇందులకా యమాత్యభాగురాయణుఁడు మిక్కిలి గూఢముగా నన్నిటకుఁ బంపినది. మహాత్ముల ప్రారంభములు ఫలానుమేయములు గదా! మదన! ధన్యుఁడ నైతిని.

శా. నావంశంబు పవిత్రమైనయది ధన్యంబయ్యె నాజన్మముల్
నావిజ్ఞానము నాదుబాహుబలముల్ నాశౌర్యధైర్యంబులున్
మీవియ్యంబున వన్నె కెక్కినవి నూ మీతండ్రి కారుణ్యపా
రావారంబునఁ దేల్చినాఁడు నను బ్రారంభించి యీకార్యముల్ 38

మద—అయ్యా! అట్లు కాదు. మేమే ధన్యుల మైతిమి. ఏలయన,

తే. గీ. జాతిరత్నంబు స్వర్ణభూషణముఁ జేరఁ
జిగురువిల్తుఁడు సంకల్పసిద్ధుఁ డగును
తమ్మిచూలివ్రాసిక తుదఁ దాఁకు నింకఁ
గామ్యమైనట్టి మీసమాగమముచేత. 39

రమ్ము మాగృహంబునకుఁ బోదము. దైవజ్ఞులఁ బిలిపించి సుముహూర్తము నిర్ణయించి నేఁడో రేపో వివాహము జేసెద.

చంద్ర—నాతలిదండ్రులు రైన రావలదా?

చారా—అయ్యా! జననీజనకు లీయనవివాహము కన్నులపండువుగాఁ జూడ నువ్విళ్ళూరుచున్నారు.

మద—అంతవఱ కాఁగుటకు వీలు లేదు. అమాత్యభాగురాయణుఁడు చండ శాసనుఁడు.

తే. గీ. సూర్యచంద్రులగతులట్లు సూటి దప్పఁ
కుండ నతనియానతి సెల్లుచుండవలయుఁ
దద్గతులు దప్పనెడ నుపద్రవము లైన
యట్లె యతనియానతి మీఱ నాపద లగు.

చంద్ర—విధినియోగమునకట్లె చతురాస్యుఁ డైనమీతండ్రినియోగమునకుఁ బద్ధుఁడను. (తనలో) అహాహా! నేను బెబ్బులిగుహకో మసకపుపాముపుట్టకో బోవుచున్నానని నిష్కారణముగా మాతండ్రి భయపడెను.

తే. గీ. భాగురాయణామాత్యుండు పయికి మిగులఁ
గఠినుఁ డైనట్లు లోఁ గనికరము గలఁడు
స్వాదుజలమును గుంజు లోపల వహించి
పైకిఁ గఠిన మగు టెంకాయపగిది గాదె. 41

భాగ్యములు దైవాధీనములు గాని మనుష్యాయత్తములు గావు.

మ. అనుకూలం బగు నేని దైవము నరుం డంభోధిలో నున్న ద్వీ
పనమధ్యంబున నున్న శీతనగశృంగం బెక్కి కూర్చున్న నె
వ్వని నన్నింటను లేక నే స్వయముగాఁ బ్రాపించు నన్నేనిరో
ధనముల్, పౌరుష మంతయుం జెడును దైవప్రాతికూల్యంబునన్. 42

(అని మనస, చంద్రహాస నారాయణులు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

కాంచ—సఖీ! మనోరథవృక్షము పూలు పూఁచినది. నేఁడో రేపో ఫలించును.

విమ—చెలీ! నిజమే గాని నాజనకునిదుస్సంకల్పము లనియెడు గాడ్పులి చెట్టునను నీ మనోరథవృక్షము కూలకుండవలయును గదా! అన్నిటికిని నాభాగ్యము శ్రీకాత్యాయనీదేవి దే.

(అని యిద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది చతుర్థాంకము.

చతురచంద్రహాసము

—— :o: ——

పంచమాంకము.

[అప్పుడు భాగురాయణుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

భాగు—(తనలో) దేశకాలపాత్రము లెఱిఁగి నడపునట్టిప్రోఢ యుండవలయును గాని యసాధ్యములకుఁ బనికిరానిమూలిక లేదు; కొఱగానిమనుష్యుఁడు లేఁడు.

క. చీఁపురుకట్టల కైవడి
కాపురుషుల నైనఁ దా నొకానొకవేళం
జేపట్టవలయుఁ బుమి తన
వ్యాపారము దీరుపకొఱకుఁ బ్రాజ్ఞుఁడు ధృతితోన్.

ఇందుచేతనే గదా యుగ్రసేనుం జేపట్టి కార్యసాధనము చేసికొంటిని. నాప్రయోగించినరెండుమాత్రలతో వాఁడు కొంటిజాడ్యముఁ బాసి నాకు సులభుఁడై నాచేతిబంతియై నే నెందువైచిన నందుఁ బడుచున్నాఁడు. వానిసాయమున నింద్రదత్తుని బంధించితిని. ఇఁక నిచ్చట—

ఉ. కాటికిఁ బ్రాఁతకాపగును గా విసముం దిని చంద్రహాసుఁ డీ
పాటికి, నాకుమారుఁడు నృపాలునిమెప్పును గాంచియుండు నీ
పాటికి, నుగ్రసేనుచెయి బట్టఁగ నాసుత సమ్మతించు నీ
పాటికి, నింక మామదనుపా లగు రాజ్యము, మాట లేటికిన్. 2

మదనుఁడు నేను వ్రాసినతెఱంగునఁ జేసి యుండునా! ఏల చేయఁడు? వాఁడుమాత్రము మనుష్యుఁడు కాఁడా? వసుంధరాపరిపాలనకాంక్షయు రాజపుత్రికాసమాగమకుతూహలంబును జీర్ణవృక్షమువంటినాకే యాబలాటముఁ గలిగించుచుండ వాని కాశలు బుట్టింపవా? నామనస్సుతెఱఁ గెట్లుండునో తెలిసికొనుటకై మొదట వాఁడె ట్టడ్డదిడ్డముగా వాదించియుండును. పిదప స్వలాభ మపేక్షించి నాయుపదేశము తనకు

శుభావహ మని యెఱింగియుండును. ఇదిగో ! నాగృహము. ప్రవాసదుఃఖితునకు స్వగృహదర్శనము సకలశ్రమాపనోదము. ఏమిది ! నాయిల్లు కలకలలాడుచుఁ గల్యాణ నిలయమై యున్నది. ఈమామిడాకుతోరణము లేమి ! ఈయలంకారము లేమి ! ఈ పందిళ్లేమి ! హృదయమా ! నీ వేమివార్త వినుదువో కదా ! ఏమివార్త యని సంశయింప నేల ? మామదనునివిద్యావినయసౌందర్యాదినిరుపమానగుణంబుల నెద మెచ్చి కుంతలేంద్రుఁడు తనకూఁతుం జంపకమాల వాని కిచ్చి వివాహము చేసియుండును. నే నూర లేనప్పు డంతతొందరపడి యతఁ డేలచేయును ? ఏమో! రాజు శతవృద్ధు. ఆసన్నమరణుఁడు. నేను వచ్చువఱకుఁ దాను జీవించుట కష్ట మని యట్లు చేయఁగూడదా ? అట్లే కానియెడల నాయింట నీకల్యాణలక్షణము లేల యుండవలెను ? దీనికిఁ గారణ మరయవలెను నాహృదయము తత్తఱపడుచున్నది. ఓరీ ! ఎవఁడురా యక్కడ ? ఏఁడీ ! మదనుఁ డేఁడీ ? మదనుఁ డేఁడీ ?

[సేవకుఁడు ప్రవేశించి]

సేవ—దేవా ! ఈగదిలో నున్నాఁడు. ఇటు దయచేయుఁడు. ఇటు దయ చేయుఁడు.

భాగు—(గదిలోఁ బ్రవేశించి) మదన ! మదన ! నేను వ్రాసినచొప్పునఁ గార్య నిర్వాహకము చేసితివా లేదా ?

మద—(లేచి) తండ్రీ ! నమస్కారము. మీరు వ్రాసినచొప్పననే తూచా తప్ప కుండఁ జేసితిని.

భాగు—బాగు మదనా ! బాగు ! పితృవాక్యపరిపాలకుఁడ వగు నీ కభ్యుదయము గల్గుఁగాక ! నా యభీష్టప్రకారము నీవు చేయుటం జేసి యిప్పుడు నాహృదయ శల్య మూడిపోయినది. మనసు ప్రశాంత మైనది. మదనా ! నీ వట్లు చేయుటకు సాహసింప వనుకొంటిని

మద—తండ్రీ ! నీయాజ్ఞ నుల్లంఘింతునా ?

భాగు—వత్స ! కుమారుఁడవన్న నీవే కుమారుఁడవు. పితృవాక్యపరిపాలనంబున రఘురాముఁడు భృగురాముఁడు నీకుం జాలరు.

మద—పితృవాక్యపరిపాలనము పుత్త్రులకు విధిగదా !

భాగు—కుమార ! ఈతోరణములేల కట్టఁబడినవి ? ఈపందిళ్లేల నిర్మింపఁబడి నవి ? గృహమున కీయలంకార మేలచేయించితివి ?

మద—తండ్రీ ! వివాహమునకు గృహాలంకారము చేయుట సముదాచారము కదా !

భాగు—ఏమీ! వివాహమైనదా? ఆహా! నే ననుకొన్నట్లు సంపూర్ణమైన యదృష్టము నాకుఁ బట్టినది. కుంతలరాజ్యలక్ష్మి మనయాధీనమైనదా? రాజు చిట్టచివరకుఁ జంపకమాలికను నీకే యిచ్చి వివాహము జేసెనా? నేను సన్నిధిని లేనందులకు విచారమించుకయును లేదు. కుమారా! నన్ను గాఢాలింగనము జేసికొనుము. నా మదనుఁడు కుంతలమహారాజయ్యెఁగా! ఎంతపుణ్య మెంతపుణ్యము!

మద—(తనలో) ఏమిది! ఈయన మిక్కిలి యసందర్భముగ మాటలాడుచున్నాఁడు. (ప్రకాశముగ) తండ్రీ! నీపలుకులు నాకిక్కడ నగుటలేదు. రాజు చంపకమాల నిచ్చి నాకు వివాహము చేసెనని నీ కెవ్వరు చెప్పిరి? నేను కుంతలరాజగుటేమి? నిన్నగరాధిపతినిఁ జేయుటకుఁ గిట్టనివా రెవ్వరైన నీతో నిట్లు చెప్పిరాయేమి?

భాగు—(ఆశ్చర్యముతో) ఏమి! నీవు రాజపుత్రికాపాణిగ్రహణము చేయలేదా? అట్లయిన వివాహమునకు గ్రామాలంకారము చేయించితి నంటివి. ఎవరి వివాహము?

మద—తండ్రీ! ఎఱిఁగి యెఱిఁగి నన్ను మఱల నడుగనేల? నీ వెవరివివాహము సేయుమని వ్రాసితివో వారివివాహమే.

భాగు—నే నెవరివివాహము చేయుము మని వ్రాసితిని?

మద—విషయకు వివాహము చేయవలసిన దని.

భాగు—ఎవని కిచ్చి వివాహము చేయుమని వ్రాసితిని?

మద—చంద్రహాసునకిచ్చి.

భాగు—(మిక్కిలి యాశ్చర్యముతో) ఎట్టెట్లు! మనవిషయను—చంద్రహాసున కిచ్చి వివాహము సేయుము మని నేను నీకు వ్రాసితినా? అది నాకు బగునా? వివాహమైనదా?

మద—(ఆశ్చర్యముతో) అయ్యా! ఏమి యీమాయ? మీచేతులతో మీ రట్లు వ్రాసి యిప్పుడు లేదనుటకు నేను కారణ మూహింపఁజాలకున్నాను. వివాహమైనది. ఇదిగో మీరు వ్రాసినలేఖ?

భాగు—నీ వనార్థము చేసికొని యకార్యముఁ జేసితివి. (అని లేఖ జదువుకొని తనలో) హా! ఏమి? ఇది నాయక్షరము? ఇది నావ్రాతయు? ఈచంద్రహాసుహతుని విషప్రయోగము జేసి చెడతేల్పు మని నేను విస్పష్టముగా వ్రాసియుంటె విషయనితని కియ్యని యిం దుండుటకుఁ గారణ మేమి! లిఖించునప్పుడు నాహస్తము కంపించి యుండదా? నాహస్తమేమి, కంపించు టేమి? ఉక్కుకంబముల వలె నిశ్చలమై యుండు

నుగాని యాట కంపించునా? అప్పుడు నామది చలించియుండునా? నామతియేమి చలించునేమి?

క. చలియింపవచ్చు మేరువు,
చలియింపగవచ్చు శీతశైలము, మిన్నున్
జలియింపవచ్చు, నామతి
చలియింపదు చిక్కులెన్ని సంభవమైనన్. 3

ఒకవేళ మనంబునం దోఁచినకల్పన మంతయుం దా వ్రాయం దలంచినపద్యము నందుం బొందుపఱుపలేనికవివలె, మనోనిర్మితమైనయాకృతిం జిత్తరువున లిఖింపలేని యసమర్థశిల్పివలె, నాతలంచినవిషయము నేను లిఖింపలేకపోయితినా? నే నట్టి యసమర్థుండనా? నన్ను నేఁ గొనియాడుకొనుట యుక్తమైనయది కాదు గాని మందప్రజ్ఞులై మలినమనస్కులై భావితజనంబుల స్థితిపరిజ్ఞానశూన్యులై స్వామికార్యనిర్వాహణప్రవీణతయం దసమర్థులై యెందుకుం గాక యుండెడునట్టి మంత్రులకంటివాఁడనా నేను? కాను. మున్ముట్టికిం గాను. ఐన నిట్టిసంకటావస్థ యేల రావలయు? ఇది నా పొరపాటు గాదు. నామనశ్చాంచల్యము గాదు. నాహస్తకంపనము గాదు. ఈచంద్రహాసహతకుండే నున్నమధ్యమున నేను వ్రాసినజాబు విప్పి చూచి యది తన కపాయప్రదముగా నుండుటం జేసి యిట్లు దిద్ది యుండవచ్చు. ఏమేమీ! కుంతలరాజ్యభారధురంధరుండనై రాజనీతిని దేవతృణీకృతదేవదానవగురుండనై బహుప్రయాసానుభవసంపన్నుండనై భూమండల మంతయు గడగడ వడఁకించి మూర్ధాభిషిక్తులగు నవనీశుల గులాములనుగఁ జేసి, యవనీపతి నా చేతికీలుబొమ్మగా నామనస్సె యతనిమనస్సుగా నానోరె యతనినోరుగా దిగంతవిశ్రాంతయశస్కుండనైన నేను నేఁటికాలమున, మొట్టమొదట దిక్కులేక నా యుంగిలికూటిం దిని బ్రతికినయీచంద్రహాసహతకునిచేత చిన్ని హీనుఁగు పో—నీనిర్భాగ్యునిచేత—నడిమిసిరిచేఁ గ్రుళ్ళిపడుచున్న యీనరపశువుచేత—నిట్లు వంచింపఁబడుదునా?

తే. గీ. ఏడుసంద్రముల్ గడచినయీఁతగాఁడు
పిల్లకాలువలోఁ బడి చెల్లినట్లు
నింతబ్రతుకు బ్రతికి తుద కితనిచేత
నేను వంచింపఁబడుదునే హీనుఁడట్లు. 4

మద—తండ్రీ! ఈజాబు నీవు వ్రాసినదేనా?

ధూగు—ఆహా! నేను వ్రాసినదే.

మద—అట్లయిన నేను చేసినయకార్యమేమి? చేసికొన్న యపార్థమేమి?

భాగు—(తనలో) దురాత్ముఁడైనచంద్రహాసహతకుని వంచనముచేత వివాహమైనది. ప్రాణపీడన మగుటకు మాఱుగా నిలనికిఁ బ్రాణపీడన మయినది. దీనికిం దగిన ప్రతిక్రియ గావించెద. అంతవఱకు నే నేవో మాయమాటలు చెప్పి యీవివాహము కసహ్యా మని వీరు తలంపకుండునట్లు నాటకపాత్రమువలె నపారప్రేమ నభినయించి చంద్రహాసునిం జెఱిచెద.

మద—తండ్రీ! ఇందు నా దోస మేమో చూపవైతివి.

భాగు—కుమార! ఇందు నీదోసము లేదు. ఇది నాదోసమే. ఎట్లంటేని, మన విషయను జంద్రహాసున కిమ్మని యింద్రదత్తుఁడు నన్ను బహువిధములఁ బ్రార్థించెను. చిరమిత్రులమైన మే మిరువురము ప్రియమార విం దారగించి మద్యపానముఁ జేసితిమి. ఆ సమయమున నాచేత నింద్రదత్తుఁ డీజాబు వ్రాయించెను. అట్లే కాకున్న వరుఁ డెంత గుణవంతుఁడైనను సంబంధ మెంత శ్లాఘ్య మైనను నేను లేనప్పుడు వివాహము సేయుమని వ్రాయుదునా? ఒడ లెఱుంగనిశవ ముండునా?

మద—ఐన నేమి! కాలుజాఱి మెత్తనిపానుపుమీఁదఁ బడిన ట్లయినది. చంద్రహాసునివంటివరుఁడు వేయిసంవత్సరములు తపస్సుచేసినను మనకు దొరకఁడు. కావున మన మిందు విచారింపవలసినది లేదు.

భాగు—ఔను! అతఁ డెల్లవిధముల మనవిషయకు పేక్షణీయుఁడైన వరుఁడు.

మద—తండ్రీ! నీయాశీర్వాదముఁ బడయుటకై వధూవరులఁ దోడ్కొని వచ్చెద.

(నిష్క్రమించును.)

భాగు—(తనలో) ఆహా! ఎంతదుష్కాలము సంప్రాప్త మైనది! ఎవనిపీనుఁగును నేఁ గన్నులారఁ జూచి సంతసింపఁ దలఁచితినో వాఁడు మదపుటేనుఁగువలె స్వేచ్ఛగా విహరించుచున్నాఁడు. మీఁదుమిక్కిలి యాదురాత్ముఁడు నాకూఁతునే వివాహమాడి దానికేగాక నాకుఁగూడ మగఁడై యున్నవాఁడు. వీఁడు కుంతలరాజ్యకంటకుఁడు నేని నాయాశ లడుగంటిపోవా?

ఉ. ఆచిఱుపాయ మాచెలువ మానెఱజాణతనంబు నానయం
బాచిఱునవ్వు లావినయ మాగుణసంపద లావిలాసముల్
జూచినయంతఁ గిమ్మనక క్ష్మీశతలెందుఁడు ముద్దుకూఁతునీ
నీచున కీయకున్నె యవనీతల మంతయు వీఁడె యేలఁడే? 5

ఏమీ! నాఁటిజ్యోతిష్యులమాట నిజమగునా యేమి? అట్లేలయగును! నేను జీవించియుండఁగా వీఁడు కుంతలరాజ్య మేలఁగలఁడా? ఓయాశాపిశాంగన!

మ. ఎలమిన్ నాదుమనంబు నీగతులపై నెక్కించుకొంచున్ మహీ
తల ప్రాకారము భూనభోంతరముఁ బాతాళంబునుం ద్రిప్పి కుం
తలసామ్రాజ్యము నాకుఁ దక్కు ననుచున్ ధైర్యంబు గల్గించి కో
ర్కెలు భగ్నంబుగఁ గూలఁ ద్రోయుదువె యీరీతిన్ దుదిన్ గ్రూరతన్. 6

ఓయాశ! ప్రారంభముల కెల్ల నీవే మూలకారణము.

శా. ఆశాపాశమె దేహజీవులను నెయ్యంబెచ్చ బంధించు నా
యాశానామనదీజలంబుల నరుం డశ్రాంతమున్ గ్రోలు నా
యాశావర్షముచే మనోరథసుసస్యంబుల్ ప్రవర్ధిల్లు నా
యాశల్ వీడుట గొట్టివారి కయినన్ బ్రాణంబులన్ వీడుటల్. 7

ఓయదృష్టదేవతా! ఇంతకాలము నన్ననుగ్రహించి యిప్పుడు నీవు నన్ను విడుతువె.

సీ. మంత్రి నయ్యును మహీమండలం బంతయుఁ బాలించితిని సార్వభౌముఁడట్ల
సామంతనరపతుల్ సర్వకాలమ్మున నన్గొలిచి నాయిలుగాచు కుక్కలైరి
మధుకైటభారాతిమహిషీలలామంబు శ్రీసతి నాయింటిదాసి యయ్యె
దిగ్దంతిహస్తముల్ స్థిరయశోలతికలు ప్రాఁకుకంబంబులై పరిఢవిల్లె
తే. గీ. పలుకుబడియెంత సుఖమెంత భాగ్యమెంత
విమలయశమెంత యసమానవిభవమెంత
నీయనుగ్రహచంద్రికల్ గాయునాఁడు
నాఁటికృప నిల్వ నాపయి నేఁటికయిన. 8

ఓధైర్యలక్ష్మి!

తే. గీ. పిటికికండ నామెయినుండి వెటికివైచి
భయమహాజ్వరమున గుండె వడఁకకుండఁ
గౌఁగిలింపుము నన్నొక్కగడియసేపు
పిదప నెంతెంతపనులు సేయుదునొ చూడు. 9

కావుకావుమని యేడ్చుపసిపాపలగు మేనల్లురను నిజతీక్ష్ణకరవాలంబున కెరజేయునప్పుడు కంసునిహృదయంబునందును, జనకప్రేరణంబున మాతృసంహారణపరాయణుం డైనప్పుడు భార్గవరాముహృదయంబునందును, మాతృప్రేరణంబున జనకుం డగుశీఘ్రతమునిఁ గాలుసేతులు గట్టి గంగలోఁ బడద్రోయునప్పుడు వానికొడుకుల డెందములయందును, మేనమామ యగుకంసు హింసించునప్పుడు వాసుదేవునిచిత్తంబునందును, నీధైర్యమే యుత్సాహము నెలకొని యుండెనో యాధైర్య మాయుత్సాహము నాహృదయమున

నెలకొని యుండుఁగాక! ఓహింసా! ఓక్రోధమా! ఓమహిషాసురమర్దనీ! క్రూరశీలము లగునోభూతములార! ఓభేతాళుఁడ! ఓపిశాచములార! ఓరాక్షసులార! మీ రిప్పుడు న న్నావహించియుండి దయాదాక్షిణ్యములు నాహృదయమునుండి తుడిచివైచి నాచేత సాహసంబులు జేయింపుఁడు. చంద్రహాసుని సంహరింపవలె. నాక్రోధముపసంహరింపవలె. కాని పాపము విషయ కిట్టియవస్థ కలుగు నని నే నెన్నఁడుఁ దలంపలేదు.

సీ. మూఁడుదినంబులే న్మగనిపొత్తు ఘటిల్లకమున్నె చిన్నిపూఁ
బోఁడికిఁ దీరఁగాఁ దనినముచ్చట దీరకమున్నె యంతయున్
వేడుకఁ గంకణాలయిన విప్పకమున్నె హరిద్రవస్త్రముల్
వీడకమున్నె బిడ్డ ప్రజ విస్మయమొంద వితంతు వయ్యెఁగుర్. 10

ఆవైధవ్యము చేతులార నేనే తెచ్చిపెట్టుమంటి నని నామన స్సించుక సంశయించుచున్నది. మనసా! సంశయింపకు. మెత్తబడకు. ఈడుజోడు సరిపోయిన దని కూఁకటులు గొలిచి మంచిముహూర్తములు పెట్టి సకలజనసమ్మానాభిరామముగాఁ జేసిన వివాహములలో నెందఱుకన్యకలు వితంతువు లగుటలేదు. అందఱిలో నిది యొకతె. దుఃఖ మెల్లకాల మొక్కమచ్చున నుండదు. మొదటినాఁటిదుఃఖము రెండవనాఁ డుండదు. రెండవనాఁటిదుఃఖము మూఁడవనాఁ డుండదు. కొంతకాల మేఁగిన నంతయు [illegible]

తే. గీ. నేలఁ ద్రవ్వినగోతులు కాలగతిని
నాఁడునాఁటికి నెల మెల్లఁ బూడునట్లు
తీవ్రదుఃఖసంజనితమనోవ్రణములు
మానుచుండును గాలక్రమంబుచేత. 11

మానుఁగాక మానకపోవుఁగాక! ఆమెనిమిత్తమై నాప్రారంభము మానుకొందునా? భర్తృవియోగదుఃఖమున నామె మృతినొందదు నేమో. మృతినొందిన నేమి? ఏదైనరోగము వచ్చి యీమె యిప్పుడు చచ్చిన నేమి చేయఁగలను?

తే. గీ. చంద్రహాసహతకుఁ గూడి సధవ యగుచు
నెల్లకాలంబు నన్ను హింసించుకంటె
విధవ యగు టెంతొ మేలు తద్విరహమునను
మేను దొరఁగిన మిక్కిలి మేలు నాకు. 12

ఓసీ! ఎవఁడురా, అక్కడ!

[మందరుఁడు ప్రవేశించి]

మంద—దేవా! ఆజ్ఞాపింపుఁడు.

భాగు—మందర! కాళికాలయరక్షకులైనభీమభైరవులఁ దోడ్కొని రమ్ము. అక్కడఁ గొన్నిపూజలు చేయింపవలయు.

మంద—దేవా! వా రిప్పుడే యీదారిని బోవుచున్నారు. పిలిచికొని వచ్చెద. (అని నిష్క్రమించి భీమభైరవులతో మరలఁ బ్రవేశించి)
దేవా! వీరె భీమభైరవులు. నేను పోయి ద్వారమునొద్ద నిలిచెద.

(అని నిష్క్రమించును.)

భీమభైరవులు—దండాలు దేవరా!

భాగు—ఓరీ! భీమ! ఓరీ! భైరవ! అతిరహస్యమైనకార్య మొకటి మీరు చేయవలయును. నామాటలు మీమనస్సులలోఁ బాఁతుకొని యుండవలయునే గాని యెన్నటికిని పైకి రాఁగూడదు.

భీముఁడు—దేవరా! చాటుగాఁ జంపఁబడినవానిశవమును భూమిలోఁ బూడ్చి పెట్టినట్లు మీమాట మామనస్సులలోఁ బూడ్చిపెట్టుదుము.

భాగు—ఈరాత్రి మీరు ఖడ్గపాణులై కాళికాలయమున నక్కియుండి యెవఁడు దేవికి నమస్కారము చేసి యామె నర్చించునో వాని నప్పుడె తెగనఱక వలయును. ఇట్లు చేయుదురేని మీకు లక్షవరహాలధన మిచ్చెద.

భీము—చిత్తము. దేవరా! తప్పక చేసెదను.

భైరవ—లచ్చవరాలే! దేవర! నిజముగా లచ్చవరా లిచ్చెదరా?

భాగు—సందియ మేటికిరా! నీ కాసా మియ్యనన్న మావదనుం జంపు కొన్నచో.

భీముఁడు—భైరవా! అయ్యగారినోటిమాట వరాలమూట. అనుమానము లేదు.

భాగు—ఓరీ! శిరస్సు శరీరమునుండి వేఱుగునట్లు నఱకవలయును. పని సగము సగము చేయరాదు.

భీము—దేవరా! అమ్మవారికి బలియిచ్చుగొఱ్ఱెపోతును నఱికినట్లు నఱికెదను. రేపుప్రొద్దున గుడికిఁ బోయి నాయేటుసొగసు మీరే మెచ్చవలె.

భాగు—సరే! కాని, గుడికి వచ్చినవాఁడు గొప్పవాఁడని తక్కువవాఁడని సంశయింపక సంహారింపవలెనుసుఁడీ!

భైర—దేవరా! అనుమానింపము. మీకొడుకు వచ్చినను సరె. బుఱ్ఱ గొబ్బరిపుచ్చెవలె నఱుకఁగొట్టెదము.

భీమ—తప్పురా. తప్పు. తప్పు. అలాటిమాట లనకు.

భాగు—ఛీ! త్రాగుబోతులారా! అమంగళములు బలుకకుఁడు.

భైర—దేవరా! బుద్ధి. బుద్ధి. పొరబాటు పొరబాటు.

భాగు—ఓరీ! మీ రింకపొండు. ఓరీ! ఈపని మీరు సేయకున్నను నీమాటలు బైలుపుచ్చినను మీచర్మ మొలిపించి నెత్తురు చుక్కలు నక్కలు నాకునట్లు కొరతవేయించెద.

భీమ భైరవులు—దేవరా! మీపని వావ మెఱుఁగమా! అలాగే చేయుదుము.

(అని నిష్క్రమింతురు.)

భాగు—(తనలో) ఈపని వీరు నిర్వర్తించినయెడల లక్షవరహాలు తప్పక యిచ్చెద. కాళికి వేయిగొఱియలను నూఱుదున్నపోతులను బలియిచ్చెద. జంతువుల నెత్తుటితో నామె కభిషేకము జేసెద.

[అంతట మదనుఁడు చంద్రహాసుని విషయను దోడ్కొని ప్రవేశించును.]

చంద్రహా—కల్యాణీ! తండ్రిని జూడఁబోవునప్పుడు నీ కింతభయ మేల?

మదన—మాయయ్య లోకు లందఱికట్లె మాకును భయహేతువే. మాయయ్య యొద్ద నా కెంతచన వున్నదో యంతభయ మున్నది.

విషయ—మాయన్నమాట నిజము. (తనలో) నాప్రాణేశ్వరునికి విషప్రయోగము చేసి చంపఁగలసిన దని వ్రాసినమాతండ్రి యిప్పుడీయన కేమియపకారము చేయునో యని మిక్కిలిభయ మగుచున్నది. భగవతీ! కాత్యాయనీ! నీచరణమే శరణము.

భాగు—(తనలో) అదె! నూతనవధూవరులు వచ్చుచున్నారు. అబ్బ! వీరి నెట్లు చూతును? ఎట్లుపేవింతును? అబ్బ! ఈచంద్రహాసహతకుని జూచినతోడనే క్షీనుఁగుం జూచినట్లు నా కేవ గలుగుచున్నది. ఈతనిదర్శనము నా కసహ్యముగా నున్నది. శరీర మాపాదమస్తకము నగ్ని సోకినట్లు మండుచున్నది. వీఁడు నాపాలిఁటి యముఁడై నాచేత భూలోకనరక మనుభవింపఁ జేయుచున్నవాఁడు. అయినను నీయసూయ దిగమింగి నిస్తరంగసముద్రమువలె నే నగుపడవలెను.

మదను—తండ్రీ! వీరె వధూవరులు వచ్చియున్నవారు.

భాగు—కుమారా! చూచుచున్నాను. ఆనందాతిశయమునఁ బలుకలేకున్నాను.

చంద్ర—మామా! (అని యభివాదము చేయుచున్నాఁడు.)

భాగు—(తనలో) శీఘ్రమె మరణప్రాప్తి రస్తు. (ప్రకాశముగ) ఈప్సితార్థసిద్ధిరస్తు!

విష—తండ్రీ! నమస్కారము.

భాగు—(తనలో) శీఘ్రమేవ వైధవ్యప్రాప్తిరస్తు! (ప్రకాశముగ) కల్యాణమస్తు!

చంద్ర—మహాత్మ! భాగురాయణ! నీసంకల్పము ప్రకారము కల్యాణమే చేకూరినది. జగత్కల్యాణసంధాయకుఁడైన పరమేశ్వరుని యనుగ్రహమున్న పక్షమునగాని సంకల్పముసిద్ధింపదు!

భాగు—వత్స! అవివాహిత యటుండనిమ్ము. వివాహితుఁడైనపురుషుఁడు కాళికి నమస్కరించుట మావంశసాంప్రదాయము. కావున నీవీసాయంకాలము కాళికాలయమున కరిగి యాదేవి కభివాదము చేసిరమ్ము! దాన నీకు నిరంతరాభ్యుదయంబులు చిరాయుర్నిరామయంబులునగు. నాకు మదనుఁ డొకకన్ను, చంద్రహాసుఁ డొకకన్ను. రెండు కన్నులుఁ జల్లఁగా నుండుటే నాకోరిక.

చంద్ర—అట్లె చేసెద. జగత్కుటుంబినీసేవ కుటుంబవృద్ధికరము.

భాగు—ఇంక నే నభ్యంతరమందిరమున కరిగెద. అమ్మాయి! నన్ను మీయమ్మకడకుఁ దీసికొనిపొమ్ము.

విష—అయ్యా! ఇదె వచ్చుచున్నాను. (తనలో) ఈకాళికాభివాద మేమి మూడునో యని భయము గలుగుచున్నది.

(అని విషయయు భాగురాయణుఁడును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

చంద్ర—మదన! సాయంకాలమైనది. చూడు.—

ఉ. కాలభుజంగవక్త్రమును గప్పలకైవడిఁ జొచ్చి యీజగ
జ్జాలమునం జరాచరపదార్థము లన్నియు ముందువెన్క ని
ర్మూలమునొందు నిప్పుడు సరోరుహబాంధవుఁ డంతు వచ్చుటం
గూలు నతండు మృత్యువునకుం ఘను లల్పులు తుల్యులే గదా!

మద—చూచుచున్నాను. ప్రకృతియందలి వైచిత్ర్యముఁ గనిపెట్టితివా?

మ. సహజంబైనగుణంబె యంత్యమున విస్పష్టంబు గాఁగన్ మహా
మహుఁడైనను దోఁచునంట కిపు డీమార్తాండుఁడే సాక్షి సూ
ర్యహరారంభమువేళఁ గన్పడినయాయారుణ్యమే వీనియం
దహహా! గన్పడుచున్న దీచరమసంధ్యాకాలమం దేనియున్

చంద్ర—

తే. గీ. రాగమునయుండె యీతండు ప్రభవమందె
రాగమందె యీతండు మారణము నొందు
నట్టిచందమె గభస్తిని హంస యంచుఁ
బలుకు టిది పక్షపాతంబుఫక్కి గాదె.

మద— తే. గీ. అస్తమానోదయములఁ బ్రత్యహమునందు
నంశుమంతుని లెల్లెల్ల నరసి చూడ
జంతుసంతతికి మరణానంతరమున
జన్మ మగుచుండు నని లోఁచు స్వాంతమందు.

చంద్రి—మదన! సాయంకాల మైనదిగనుక నేనింక దేవీసమారాధనమునకరిగెద.

మద—క్షణకాల ముండుము. రాజదర్శనముజేసిపోవచ్చును.

చంద్రి—చంద్రోదయ మగునంతదాఁక వేచియుండిన నాలస్యముగాదా?

[అప్పుడు గాలవుఁ డను బ్రాహ్మణుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

మద—రాజపురోహితుఁడును సాంగవేదాధ్యయన సంపన్నుఁడు నగుగాలవుఁ డెల్లోకో యిటు వచ్చుచున్నాఁడు.

గాలవు—(తనలో)ఇతఁడు జామాత యగు నేని మామహారాజు నిజముగాఁ జరితార్థుఁ డగును. కాని నూతనసను పరిరంభణప్రీతుఁ డైన యీతఁడింతత్వరలో సన్యాకాంతాసక్తుఁ డగునా? ఎట్లయినం బ్రయత్నము కార్యము గదా!

చంద్ర—ఈతని మొగమున బ్రహ్మతేజ ముట్టిపడుచున్నది.

ఇద్దఱు—పుంభావ మొందిన నిగమచతుష్టయమునకు నమస్కరించుచున్నాము. ఈపీఠముమీఁద నాసీనులుగండు.

గాలవు—అభ్యుదయమస్తు! (అని కూర్చుండును.)

మద—మహాత్మా! మీ రిందు విజయముచేయుటకుఁ గారణమేమి?

గాలవ—మహారాజుగారు చంద్రహాసునిఁ దమసన్నిధికిఁ దోడ్కొనిరమ్మని సెలవిచ్చిరి.

చంద్రి—అనుగ్రహింపఁబడితిని. కాని, నే నిప్పుడు కాళికాలయమున కరుగవలయును.

గాల—రాజదర్శనానంతరమున నచ్చటి కరుగవచ్చును.

చంద్ర—అప్పటికి మిక్కిలిప్రొద్దు పోవును. మదన! ఏమిచేయుదము?

మదను—అయ్యా! నీకు మారుగాఁ గాళికాలయమున కరిగి నేను దేవికి నమస్కరించి వచ్చెద. రాజాజ్ఞ యవిలంఘనీయము గావున నీవు పద్మ్మవార్థ మరుగుము.

గాల—అట్లు చేయుట సముచితము.

చంద్ర—మీతండ్రిగా రీపనియందు నన్నే నియోగించిరి. నీవరుగుటయుక్తమా?

మద—ఈపని నెవరుచేసినను దోషము లేదు. నీవు పొమ్ము.

చంద్రి—మంచిది. (అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

రెండవరంగము.

భాగురాయణమందిరము.

[అంతట భాగురాయణుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

భాగు—(తనలో)

తే. గీ. విద్దెములు చేసి పసిబిడ్డ విసుగు లేక
పడుచు లేచుచు నడక నేర్చుకొను తెఱఁగున
నరుఁడు పెక్కుతడవలఁ బన్నములు గడచియు
యత్నములు చేసి కృతకృత్యుఁ డగుట హితము. 17

అందుచేతనే చంద్రహాసుఁడు తొలుదొల్త హంతలచేత విడువఁబడినను బిదప విషప్రయోగగండము గడచి విషయాపాణిగ్రహణధన్యుఁడైనను వానివిషయమై నే నీప్రయత్నము చేయుచుంటిని. నే నొక్క పొరపాటు చేసితిని. చందనావతినుండి వీఁడు కుంతలమునకు వచ్చునప్పుడు మార్గమధ్యమున నామనుష్యులచేత వీనిం జంపించవలసినది. అయిన నిప్పు డేమాయె ?

క. నామానస మనియెడివెను
పాములపెట్టె గలుగ నుపాయములనుబల్
పాములకును గొఱ యున్నది
యామాఘునిఁ జంపలేవె యాసర్పంబుల్. 18

ఈబాలికుఁడు కడ తేఱినయెడలఁ జందనావతియట్లె కుంతలంబును నాయధీనంబగు.

[అప్పు డొక సేవకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

సేవకుఁడు—దేవా ! జయముజయము.

భాగు—ఓరీ ! వసంతక! చందనావతినుండి యెప్పుడు వచ్చితివి? అచటివృత్తాంతము లేమి ?

వసంత—దేవ ! ఏమి చెప్పుదును. మీరు చందనావతి విడచినతోడనే కట్లు విప్పుకొన్న వేఁటకుక్కలవలెఁ బురజనులు చుట్టుప్రక్కల నున్నపల్లియలజనంబులఁ దోడుచేసికొని స్వల్పవిజయమదోన్మత్తుఁడైనయుగ్రసేనునిబట్టి చంపి యింద్రదత్తునిఁ జెఱవిడిపించిరి. బంధవిముక్తుఁడైనయింద్రదత్తుఁడు దేవరవారిచైదముల నేలికకు విన్నవింప నొకటిరెండుదినములలో నిటవచ్చునఁట.

భాగు—(ఆశ్చర్యముతో) ఏమీ! ప్రజలు తిరుగఁబడిరా? మహావీరుఁడైనయు గ్రసేనుని సంహరించిరా? ఇంద్రదత్తునకు బంధమోక్షణ మయ్యెనా? నేను తలఁపోవుటచేఁ గట్టతెగినచెఱువుపోలినీళ్ళవలెఁ బ్రజలు విజృంభించిరికాఁబోలు! ఆహా! ప్రజాశక్తిముందర రాజబలము నిలువఁ జాలదు.

తే. గీ. గాలి కెగిరిపోయెడువట్టిగడ్డిపోఁచ
లెల్లఁ బెంటిగయి మత్తగజేంద్ర నయినఁ
గట్టఁగలయట్టుఁ బ్రజలెల్లఁ గలిసిరేని
బ్రజలరాట్శక్తి నైనఁ దిరస్కరింత్రు.

హా! యుగ్రసేన! నాకతమున నీకింతదురవస్థ సంభవించినది? ఈతనిచావును నొకవిధముగా మేలె! విషయ పరాధీన లైయుండుల కితఁడు బ్రతికియుండెనా నాపైఁ దప్పుక నలుపును. ఇతనిసహాయ మపేక్షణీయమేగాని దానిఁ బనసరమైనప్పు డుపాయాంతర ముండదా? ఇంద్రదత్తుఁడు రాజుతో నాపై నేరములు చెప్పునా? సరె! పీడ రాజదృష్టిలో నన్నల్పునిజేయువాఁడు! సరి! వసంతక! నీ విఁకపొమ్ము.

వసంత—చిత్తము దేవా!

(అని నిష్క్రమించును.)

భాగు—(తనలో) చంద్రహాసుఁడు గృహమందు లేఁడు. తప్పక యమాలయమునకే యరిగి యుండును. కాదుకాదు. యమాలయమున కరిగి యుండును. భీమభైరవు లిప్పాటికి వాని నంతకాలయమున కతిథిం జేసియుందురు.

[అంతట భీమభైరవులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

ఇద్దరు—దేవా! జయము. జయము.

భాగు—కృతకృత్యులై వచ్చిరా లేదా?

భీముఁడు—మీయాజ్ఞ యెన్నఁడైన మోఘమైనదా!

భైరవ—దేవరా! గొఱ్ఱెపోతును నఱకినట్లు నఱకినాము.

భాగు—(సంతోషముతో) నిశ్చయమేనా! నిశ్చయమేనా? దొంగముండకొడుకులు మీరు. కడుపుకక్కురితిచేత నించుక లంచము పుచ్చుకొని విడిచిరా?

భీము—లేదు. దేవరా! లేదు. ఏలినవారిపాదములతోడు. అతఁడెవరో చీకటిచాటున మేము చూడలేదు. అమ్మవారికి దండము బెట్టుటకు నేల సాగిలపడఁగానే యంతకుముందు గంబములచాటున నక్కియున్న మేము చివాలునఁ బోయి నఱికితిమి. చూడు దేవరా! మాబట్టలమీఁద నెత్తురు.

భాగు—(చూచి) బాగు! భీమ! బాగు మేలు భైరవా! మేలు. మీరు

నామిత్రులు. మీరు నాప్రాణమిత్రులు. మీఋణము దీర్చుకొనఁజాలను. చచ్చునప్పుడు వాఁడేమైనఁ బలికినాఁడా?

భీము—మాట లేదు. మంతిలేదు దేవరా! పడుకున్నవాఁడు పడుకున్నట్టె కడతేఱెను.

భాగు—శహబాస్! భీము! శహబాస్! లక్షవరహాలు గాక మీకిరువురకుఁ జెఱియొక గ్రామ మిచ్చెదను. రేపుదయము వచ్చి నన్ను జూడుఁడు.

భైర—దేవరా! కల్లునీళ్ళకీరాత్రి డబ్బులేదు.

భాగు—ఇదిగో! చెఱియొకవరహా యిచ్చుచున్నాను. పట్టుకపొండు.

ఇద్దఱు—చిత్తము దేవరా!

(అని నిష్క్రమింతురు.)

భాగు—(తనలో)

తే. గీ. ఇపుడు శాంతంబు నెలకొనె హృదయమందు
నిపుడు నాదుకోరిక ఫలియింపఁ గలిగె
నిపుడు నిష్కంటకంబయ్యె నీధరిత్రి
యిపుడు హృదయశల్యం బూడి యిలఁ బడియె. 20

అమ్మయ్య! ఇంతకాలమున కిప్పుడు స్వేచ్ఛగా నూపిరి పుచ్చుకొంటిని. ఇప్పటికి హృదయమునుండి మహాభారము దింపుకొనఁగల్గితిని. నేఁటికి వీనినెత్తురు కంటఁ జూచుభాగ్యము గల్గినది. "అన్నియు రాజచిహ్నములె" (యను మొదటియంకములోని పద్యము నిందాగర్భముగాఁజదివి) అజోల్యులిప్పు డెక్కడున్నారో? చంద్రహాసుఁడు పరలోకమును బాలించునని వారు తనమాజల కిప్పుడర్థము చెప్పవలయుగాఁబోలు! గ్రహచారములను మార్పఁగలిగినట్టియు బ్రహ్మవ్రాత దుడిచివేయఁగలిగినట్టియు భాగురాయణమహామంత్రిప్రజ్ఞ వారెఱుఁగరు. ఓకుంతలరాజ్యలక్ష్మి! నీ విప్పుడెం దరిగెదవు? నీ కిష్టము లేకపోయినను నీకీల్జడఁబట్టి యీడ్చి నిన్ను మామదనుని కౌఁగిటిలో బాఱఁద్రోచితినిసుమీ! వృద్ధరాజు రేపో నేఁడో చావకమానఁడు. కాలవశమున నతఁడు వేగమ కడతేఱకున్న వెఱ్ఱిబొమ్మవలె గద్దెయెక్కి దిగని యీముసలికొండముచ్చును విషప్రయోగముచేతఁ గడతేర్చెద. ఇంక నాలస్యము చేయరాదు. పాపము! విషయ మొగము నే నెట్లుచూతును! అది నాపయిఁబడి యేడ్చినప్పుడు నే నేమని యూరడింతును! దానితోఁ గలిసి నేనును నేడ్చెదను. చంద్రహాసమాతకుని గూడఁబట్టి దాని కీయవస్థ ప్రాప్తించినది. మాలిన్యసంపర్కము గలబంగారము సైతము దగ్ధము కాఁగలసినదే గదా! పాలతోఁ బాత్ర కాఁగవలయును. వడ్లతోఁ దట్ట యెండవలయును. కావున నీవిషయము విచారింపఁ గూడదు.

[తెరలోఁ గలకలము]

భాగు—(ఆలకించి) ఓరీ! యెవఁడురా యక్కడ. అకలకల మేమో తెలిసి కొనిరా?

[మందరుఁడు ప్రవేశించి]

మంద—దేవా! తెలిసికొని వచ్చితి. చంద్రహాసకుమారుఁడు మహారాజుగారి పట్టపుటేనుఁగుపై నెక్కి యూరేగుచు నిట వచ్చుచున్నాఁడు.

భాగు—(ఆశ్చర్యముతో) చంద్రహాసకుమారుఁడా! ఓరిమూర్ఖుఁడా! నీవు త్రాగితివా? పిశాచము సోకినదా? ఒడలెఱుఁగక ప్రేలుచున్నాఁడు.

మంద—(తెల్లబోయి) మహాప్రభూ! నేను సత్యమే తెలియఁజేసికొన్నాను.

భాగు—ఏనుఁగు నెక్కి వచ్చుచున్నాఁడా; సింహము నెక్కి వచ్చుచున్నాఁడా! ఏనుఁగుమీఁదఁగాదు. చంద్రహాసుఁడు యమునియెనుబోతుమీఁద నెక్కినాఁ డనుము.

మంద—దేవరవారిమాటలు నా కర్థము గాకున్నవి.

భాగు—చంద్రహాసుఁడు దయ్యమై వచ్చినాఁడా? భూతమై వచ్చినాఁడా?

మంద—(తనలో) ఏమిది! యీయన యవ్యక్తముగా మాటాడుచున్నాఁడు. మద్యపానము జేసియుండునా? (ప్రకాశముగ) దేవా! ఆయన నిజముగా నిట వచ్చుచున్నాడు. అదిగో! ఏనుఁగు దిగినాఁడు.

భాగు—(తనలో) ఏమియీయాశ్చర్యము! ఇపుడే వానిని జంపితి మని హంతలు చెప్పిరి. చచ్చినవారు పిశాచము లగుట కలదుగాని యింతత్వరలోనే పిశాచరూపముఁ దాల్తురా? అయినను పిశాచములు నడిరేయిఁ దిరుగుచుండునుగాని బామురాత్రి గాకను నూపే యేనుఁగునెక్కి త్రిప్పఁజేలునా?

తే. గీ. చంద్రహాసహంతకుఁడై సాహసమైన
నాటకము జూ మారణహోమములను
మాంత్రికులచేతఁ జేయించి మద్గృహంబు
నిష్పిశాచంబు జేసెద నిముసమందు.

[అంతటఁ జంద్రహాసుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.

భాగు—(చూచి) హా! యేమిది! వీఁడు నిజముగాఁ జంద్రహాసుఁడే. దురాత్ములైనభీరుభైరవులచేత నేను వంచింపఁబడితిని. దేవీసమారాధనమునకై కాళికాలయమున కరిగినమందభాగ్యు నెవ్వరినో వారు నఱికియుందురు. హా! ఎంతకష్టము! నరహత్య యైనది గాని మనోరథసిద్ధి కాలేదు. దైవము వీనిపట్ల సంపూర్ణముగా నున్నాఁడు.

చంద్ర—మహాత్మ! భాగురాయణ! నమస్కారము.

శా. నీయాగంధము దైవయోగమహిమన్ నేఁడే తుదిం దాఁకెడున్
నీయాదేశముచేత వచ్చి మొదలన్ నీకూఁతుఁ జేపట్టితిన్
నాయందున్ గరుణించి కుంతలమహీనాథుండు కన్యామణిన్
స్వాయత్తంబగు రాజ్యమున్ స్వయముగా నాకిచ్చె నిశ్చింతతోన్

భా. గు—ఏమీ! కుంతలేంద్రుఁడు చంపకమాలను, రాజ్యమును నీ కిచ్చివైచెనా?

చంద్ర—నీయాశీర్వచనప్రభావమున నట్లు జరిగినది.

భా. గు—(తనలో) హతోస్మి హతోస్మి. హా! యెంతపని జరిగినది! ఈదురాత్మునియందు మామదనునికంటె నేమిగుణము లున్నవని రాజు కన్యకను, రాజ్యమును, వీనికి సమర్పించెను? ఛీ! రాజు బుద్ధిహీనుఁడు. లక్ష్మి మతిలేనిది. గుడ్డిముండ. ఈ చంద్రహాసహతకుఁడు రాజా? నేను వానికడ మంత్రినా? హేయమగునట్టి యీనియోగము నాకు మరణహేతు వగుచున్నది. (ప్రకాశముగ) కుమారా! సంతోషము. సంతోషము. కాని నీవు దేవాలయమున కేల యరుగలేదు. ఇప్పుడు పోదువా?

చంద్ర—మహాత్మా! మీయాజ్ఞోల్లంఘనము జేసినందులకు క్షమింపవలయును. మహారాజు అవసరముగా నన్ను గాలవునిచే నాహ్వానము చేయుటచే నే నటుకుఁ బోవలసివచ్చెను. నాబదులు మదనుఁడు దేవీసమారాధననిమిత్త మాలయమున కరిగెను.

భా. గు—(తెల్లఁబోయి) ఏమీ! మదనుఁడే వెళ్ళెనా? మదనుఁడె? మదనుఁడే! నిశ్చయముగా మదనుఁడే! అతఁ డింకను రాలేదు. నేను బోయి యరసెద. నీవు లోపలికిఁ బొమ్ము.

చంద్ర—పరిచారకులను బంపి యతనిజాడ లరయవచ్చును. పెద్దలు మీ రేల శ్రమపడవలెను?

భా. గు—కాదు కాదు. నావెంట నెవ్వరు రాకలరు. నే నొక్కఁడనే పోయి దేవికి నమస్కరించి మదనుం దోడ్కొని వచ్చెద. (అంతట నిష్క్రమించుచున్నారు.)

మూఁడవరంగము.

కాళీకాలయము.

చచ్చిపడియున్న మదనునితో భా. గురాయణుఁడుఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.

భా. గు—(కుమారునిశవముఁ జూచి) హా! కుమారా! హా! అలోకసామాన్యరూపనిర్జితమదన! హా! సకలసద్గుణరాశి! హా! అఖిలవిద్యాపారంగత! అన్నా! దురాశాగ్రహగ్రస్తుఁడనై చేతులార నిన్ను జంపుకొంటిని. హా! ఎంతకష్టము. నీవంటి సుగుణాఢ్యుఁడు ప్రపంచమునఁ గలుగు టరిది. హా! మదన! కుంతలసామ్రాజ్యము నీ

ఏకచ్ఛత్రముగాఁ బరిపాలింతు ననుకొంటి. రాజనందన యగు చంపమాలిక నీకు సహధర్మచారిణి యై యుండు ననుకొంటి. సామంతమహానాయకులు నిజకిరీటమాణిక్యదీధితులచే నీచరణరాజీవములకు నీరాజనం బొసంగఁ గనుపండువుగాఁ జూడవలె ననుకొంటి. నాకోరిక లన్నియు భగ్నము లైనవిరా తండ్రీ!

తే. గీ. అర్థమును గూర్చినాఁడ కోటానకోట్లు
పేటికలనిండ నున్నవి పెద్దమణులు
మేడలును బూవుఁదోఁటలు మిద్దెలున్న
ననుభవింపక పోయితే యువకుమార!

ఇట్టికుమారరత్నము నా కేలదక్కు.

సీ. పరకాంతఁ దల్లిఁగా భావించునిష్ఠను డెవఁడన్న నిన్నె ము న్నెన్నవలయు
సమలోష్ఠరజతకాంచనుఁ డైననిస్పృహుం డెవఁడన్న నిన్నె ము న్నెన్నవలయు
నిత్యసత్యవ్రతనిరతుఁడౌ మహనీయుఁ డెవఁడన్న నిన్నె ము న్నెన్నవలయు
మానినీపర్యాయమన్మథుం డగుధన్యుఁ డెవఁడన్న నిన్నె ము న్నెన్నవలయుఁ

తే. గీ. చిన్నయున్న వయస్సునఁ జిన్నవయ్యు
నెల్లగుణములఁ బెద్దవై యొసఁగునిన్ను
నేనటికై చంపుకొంటిని చేతులార
నుర్వి నావంటిమందభాగ్యుండు గలఁడె.

తండ్రీ! నిన్ను గుంతలసామ్రాజ్యపట్టభద్రునిం జేయఁదలఁచి

మ. అనృతంబు ల్వచియించినాఁడ నరహత్యల్ చేసినాఁడఁ జగ
జ్జనహింసల్ పొనరించినాఁడ మతి రాజద్రోహముఁ జల్పినాఁ
డను నేఁ జేయనిపాతకంబు లిఁక నుండంజాల వీధారుణిఁ
గొనకుం దోషమె గాని యొండొకటి నాకుం దక్కెనే యాకృషిన్. 25

దైవబలమే బలమనియు మానవయత్నము నిష్ప్రయోజన మనియు నిప్పుడు తెలిసినది.

ఉ. అనలము కాల్ప దాతని, మహాంబుధి ముంచఁడు వాఁడు, శస్త్రమా
తనిఁ జెదరంగఁ జేయఁ జాల, దమృతం బగు ఘోరవిషంబు, దైవ మే
తనియెడ నిల్చినో యరయ దైవబలంబె బలంబుగాని యొ
వ్వనికినికట్టిపౌరుషము! వ్యర్థము వ్యర్థము వ్యర్థ మిద్ధరన్. 26

తే. గీ. పౌరుషం బెంచ బంగారుపళ్ళెరంబు
మూత దైవసహాయంబు గాదనమ్ము;

పదియునాఱ్వన్నె జాళువాపళ్ళె మైన
గోడచేరుపు లేకున్నఁ గూలి పడదె. 27

తనతావించినకార్యము సఫలమైనంతకాలము నరుఁడు తనయంతకార్యసాధకుఁడు ప్రజ్ఞావంతుఁడు ముజ్జగంబుల లేఁడని ఉబ్బిపొగి కార్యసిద్ధికై రహస్యంబున బహుపాతకంబులు చేయునుగాని,

తే. గీ. ఎంతచాటుగాఁ జేసినయేనిఁ దుదకుఁ
బాపకర్మ మెన్నఁడో బయల్పడక పోదు;
అటకపై నైనఁ దూములో నైనఁ జచ్చి
నట్టిజంతువు కంపు గొట్టకున్నె. 28

హా! మదన! మదన! నీవు లేనిసంసారము నిస్సారము. నీవు లేనిప్రపంచము మహారణ్యము. నీవు లేనిగృహము శ్మశానము. నీనిరుపమానసౌందర్యసందర్శనము జేయనియీకన్నులు కన్నులా? కుమారా! నాకు నీతోడిదే లోకము. ఇదే నేను నీతోడ వచ్చుచున్నాఁడను. ఓప్రాణమా! జీర్ణదేహము వదలిపోఁజాలని పేదమానిసియట్లు, ధనరాసి విడువఁజాలకయుండెడిలోభియట్లు, ఈ పాపుదేహము నంటిపెట్టుకొని యుండకుము. మదనుఁడు నిన్ను మించినప్రాణము. ఈదేహమును విడువుము. నాకు నరకభయము లేదు. యమభయము లేదు. ఏలయన దురాత్ముఁడైనచంద్రహాసహంతకుఁడే నాపాలిటియముఁడు. వాఁడు పాలించుదేశమే నరకలోకము. ఈనరకలోకమున నుండుటకంటె నానరకలోకమున నుండుట నాకు సౌఖ్యకరము. చంద్రహాసహంతకునిపీనుఁగుఁ జూడనియీకన్ను లేల?

(అని కత్తితోఁ గన్నులు పొడుచుకొనును.)

చంద్రహాసహంతకునిమరణవార్త వినని యీశ్రవణము లేల? చంద్రహాసహంతకునిఁ జంపుట కుపాయముఁ బన్నఁజాలనియీమనస్సేల? ఈశిరస్సేల? ఓఘటమా! నీకు భిన్నమైపోవుకాలము వచ్చినది. హా! హా! చంద్రహాసహంతకుని జంపకుండ నేను ముందు చావవలసినయోగము పట్టినదిగదా! ఓ కాళీ! ఓభైరవీ!

మ. నిను నాపాలిటికల్పవృక్ష మనుచున్ జింతామణీరత్న మం
చును నన్నేలెడుకామధేనువె యటంచున్ నమ్మి సద్భక్తితో
నిను మెచ్చింపఁగఁ గానుకల్ బలులు మున్నీకిచ్చి యుంటింగదా
నను నీరీతిని నాశనం బొనరుపన్ న్యాయంబె కాత్యాయనీ! 29

ఛీ! క్షుద్రదేవతారాధన మకార్యము. ఈపాపుదేవతలతో నాకింకఁబనియేమి?

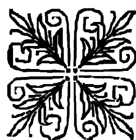
ఈయవస్థయందు నాకు మహోపకారము జేయఁగలదేవత యొకర్తె యున్నది. దానినే యాశ్రయించెద. భాగురాయణ చరితాదృశ్యప్రబంధమం దిదె కడపటియంకము. తెరపడఁ గలసిన యవసరము వచ్చినది.

తే. గీ. దుర్జయాశాకళత్రవివర్జితునకు
దృష్టదేవతానుగ్రహభ్రష్టునకును
మృత్యువా ! నీవె మిగిలినమిత్రి విఁక
కౌఁగిలింపుము యిటు వచ్చి కరుణ నన్ను. ౬౦

(అని పొడుచుకొని చచ్చుచున్నాఁడు.)

ఇది పంచమాంకము.

సర్వము సమాప్తము.

సవరణ. 77 పుట. 7 పంక్తి 'మనకమిత్రమిత్రుఁ' 'మనకమిత్రుఁ'
" 100 " చివరిపంక్తి, '7 పంక్తి' '6 పంక్తి'

బ్రా॥ శ్రీ॥ చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారిచే వ్రాయబడి మావద్ద విక్రయమునకు సిద్ధముగానున్న గ్రంథములు.

విక్రయమునకు సిద్ధముగానున్న గ్రంథములు.	రు.	అ.
గణపతి 1 వ భాగము	0	12
గణపతి 2 వ భాగము	0	12
సిద్ధార్థచరిత్ర	0	12
గురుగోవిందు	0	12
నానక్ చరిత్ర	0	12
సుధాశరచ్చంద్రము	1	0
కర్పూరమంజరి	1	0
సౌందర్యతిలక	1	0
రామచంద్రవిజయం	0	10
హేమలత	0	12
మణిమంజరి	0	6
కృష్ణవేణి	0	6
భారతకథామంజరి	0	8
సువర్ణగుప్తుడు	0	4
వినోదములు 1, 2 భాగములు	0	8
వినోదములు 3 వ భాగము	0	8
నందచరిత్ర	0	4

—* నాటకములు. *—

గయోపాఖ్యానము	0	8
ప్రసన్నయాదవము	0	8
పారిజాతాపహరణము	0	8
పార్వతీపరిణయము	0	6
స్వప్నవాసవదత్త	0	6
మధ్యమవ్యాయోగము	0	2

	రు.	అ.
చతురచంద్రహాసము	0	8
అహల్యాబాయి	0	12
రాజరత్నము	0	12
రాజస్థానకథావళి 1 వ భాగము	1	0
డిటో 2 వ భాగము	1	0
రఘుకులచరిత్ర	0	10

కొద్దిరోజులలో అచ్చువేయవలసిన గ్రంథములు

మహాపురుషుల జీవితములు 1 వ భాగము
డిటో 2 వ ,,
డిటో 3 వ ,,
దేశమాతకథావళి 1 వ భాగము
డిటో 2 వ ,,
డిటో 3 వ ,,
డిటో 4 వ ,,
మాతృవాక్యము
మాతృపుత్రోత్కర్షము
ఊరుభంగము
బలచరిత్ర
అవిమారకము
బెంజామిన్ ఫ్రాంక్లిన్
హాస్యలత 1 వ భాగము (దేశమాత)
డిటో 2 వ ,, ,,
డిటో 3 వ ,, ,,
డిటో 4 వ ,, ,,
డిటో 5 వ ,, ,,
హాస్యమాల (మనోరమ)

వి. సన్. ప్రెస్, రాజమండ్రి